Vladimir Nazor

Priče s ostrva, iz grada i sa planine

eLektire.skole.hr

Sadržaj

S OSTRVA

Anđeo u zvoniku

I.

Rodih se u gradiću na žalu morskoga kanala.

Pred njime more s jedrenjačama i parobrodima koji prolaze a da — ponajviše — i ne ulaze u pristanište; s one strane vode daleko ljubičasto kopno s dugom gorskom kosom; za gradićem krševit kraj, našaran zelenilom vinogradâ i maslinikâ.

Ne vidjeh ga od svoje pete ili šeste godine, ali ga se i sada sjećam.

Pamtim i koješta što sam u njemu doživio.

Nekoliko osamljenih, ali jasnih slika, nalik na svijetle trenutke mutna poluzaboravljena sna, niče iz mog pamćenja i leži na sivome moru zaboravi kao otočići obasjani suncem.

Vidim oleandre u dvorištu pokraj mora, pred starinskom kućom u kojoj sam se rodio, a dijete se u njemu igra.

Kupam se, još sitan kao crvić, na igalu »Vrila«, dok me majka gleda s prozora obližnje kuće i viče ne znam da li ozbiljno ili od šale: Roni, Vlado! Roni!

Sjedim u nekoj ovećoj sobi, na klupici, uz drugu čeljad, i zanosim se igrom »marionettâ« na maloj pozornici. Arlekin je obukao odijelo sa šarenim kockama, Pantalon nosi na sebi bijel plašt. Kolombina ima dugu plavu kosu i crvene obraščiće, a kad govori, uzdiše, stavljajući ruku na srce. Ali je meni najdraži Frakanapa, čovuljjak s krivim nogama i s glavurdom. On miče neprestano nogama, lupajući njima o pod kao kozle papcima. Ruga se zaljubljenoj Kolombini i Pantalonu, zbija svakojake šale s plahovitim no glupim Arlekinom. A kad Frakanapa pripovijeda da mu je đon probušen ali da je on tome jadu doskočio napravivši na đonu i drugi otvor pa mu sada voda kroz jednu rupu ulazi ali kroz drugu odmah i odlazi, ja se tako glasno i od srca smijem da ljudi oko mene gledaju više u me no u Frakanapu.

A sjećam se i dviju kasnih večeri punih zvijezda ali ipak takvih da sam bio sav prožet zebnjom.

Jednog puta gledamo kako tamo daleko, preko kanala, nešto plamsa u tami. Vele da gori u velikom gradu lijepi, još novi teatar, i da će taj grdni požar zahvatiti možda čitav grad, progutati sve kuće. Vjetar duše, a nama se čak pričinja e je topao od vatre i da nam nosi vonj po dimu i po paljevini.

Druge smo večeri promatrali repaticu na vedrom noćnom nebu, baš iznad planine s one strane kanala. Ja sam mislio na zvijezdu što je vodila tri kralja k malome Isusu. Htio sam se veseliti repatici, ali su svi odrasli oko mene govorili o njoj kao o nečemu što nam naviješta jad i nevolju. Brodovi će nam donijeti kugu s Levanta; skakavci će idućeg proljeća poharati usjeve i vinograde pa će nastati glad; Rusija će dignuti vojsku na Turčina, i

sedam će se careva zaratiti, i sve će se majke oviti u crninu. Ja slušam zapravo sve i ne razumijem, ali neki strah prodire u me. Držim se sve čvršće majčina skuta; molim je da pođemo kući iako me ne spopada san. A kad legnem i zaspim, kao da se repatica prometnula pred mojim očima u sablju s koje kapaju krupne krvave kapi.

Takve me uspomene vežu i sada s gradićem gdje sam se rodio. Sve su one nalik na bljeskove u sivoj noći. No ima i jedna koja, potpuna i jasna, sja i sada u mojem pamćenju. I njome hoću da otvorim ovo pričanje.

II.

Bilo je to kratko vrijeme prije no smo se preselili odanle u očev zavičaj.

Stanovali smo onda nedaleko crkve što je stajala na poljanici iznad place u sredini mjesta.

Ja sam često izlazio kradom iz kuće i šuljao se do samotna putića iznad poljanice da gledam zvonik, križ na njegovu vrhu i časovnik sa crnim kazaljkama na gornjem dijelu zida. Kroz široke otvore, baš ispod krova, vidjela su se zvona koja su se katkad blještala u zrakama sunca na zapadu.

Ništa nisam radije slušao do zvonjave tih zvona.

Poznavao sam odmah glas velikoga, srednjega i maloga ili — kako smo ih zvali — »Djeda«, »Oca« i »Unuka«. Vidio sam i konope što su micali zvonima, pa i vjerovao da krupnim i teškim »Djedom« zvoni samo neki sijedi starac, »Ocem« čovjek crne brade, a »Unukom« koji dječak, možda mojih godina.

Jer ih nisam nikada vidio, ja sam o njima mnogo maštao. Oni ne mogu stanovati ni u crkvi ni u onome tornju bez prozora i bez dimnjaka. Dolaze odnekuda da obave svoj posao, pa da ih opet nestane. »Unuk« zvoni svake večeri poslije »Oca«. Onaj mali dolazi dakle s bradatim čovjekom da zvone Zdravomariju. Ne boji se on ni kiše ni vjetra. Možda otac nosi malog sina na leđima ili u naručju, pa sve tako ide svojim redom, od dana u dan.

Sve me to zanimalo, a nijesam se tome više ni čudio jer mi se bar činilo da sam koješta već doznao.

Ali nešto poče buditi u mene radoznalost; nešto o čemu prije nisam nikada mislio jer nisam na to ni pazio.

Otkad-dokad čuje se kucanje gore u zvoniku, a da se ni jedno od tih zvona ni najmanje ne miče.

— Kuc! Kuc! Kuc!

Kao da klatno udara jedan, ili dva, ili tri, pa čak i do dvanaest puta, po »Unuku«. Zvono baš onoliko puta zvonko zveči a da se ni konop ni što drugo ni najmanje ne miče.

Stojim i čekam.

Vrijeme prolazi. Htio bih već otići, kad najednom: opet onaj glas.

— Kuc! Kuc!

Silazim pred zvonik, sjedam ispred zatvorenih vrata.

Unutra je sve tiho.

Ne čujem no žagor ljudi dolje na placi i živkanje vrabaca na crkvenom krovu.

Da se ne igram kamenčićima, ja bih, tako čekajući, i zaspao na onome pragu, kad najedanput, iznad moje glave:

— Kuc! Kuc! Kuc!

Hitam natrag. Ali zvona opet sva nepomična.

I za prvi put u životu osjećam da ima i nešto što nam je u isto vrijeme i čudno i nekako nas plaši.

III.

Pada prvi mrak, a otac je opazio da sam istom stignuo doma.

— Gdje si ti to bio? Marietta, pazi malo na tog skitalicu!

— Tata, kako to da su vrata zvonika zatvorena; i nikoga u njemu nema, i zvona se ne miču a ipak zvoni?

On me s početka ne razumije.

— Kako to? Zvoni?

— Da. Kuc! Kuc!

— A, da. To ne zvoni. Ure. Ure biju na zvoniku.

— A što su te ure?

I on mi nešto govori o crnom krugu na gornjem dijelu zvonikova zida. O kazaljkama ili crnim prstima koji se polagano miču. O minutama, o urama i četvrtima.

Ali ga ja ne razumijem.

— A tko ono udara zvečkom o »Unuka«?

— Nitko. Mehanizam. Batić. Vidiš ovako: Kuc! Kuc! po zvonu. Svakog idućeg sata po jedan udarac više. A onda 1, 2, 3, 4 udarca svakih 15 minuta. Jednog ćeš dana sve to bolje razumjeti. Ne misli sada na to.

No ja ne mogu da ne mislim. I da ne mislim na svoj način.

Od očeva tumačenja ostade mi samo to da neki čekić udara o malo zvono, o »Unuka«, a u to i vjerujem.

A tko se to penje u onu visinu s čekićem u ruci? Tko bi to mogao ući kroz zatvorena vrata, penjati se po nekim stubama — ako ih zbilja i ima — u mračnom tijesnom zvoniku, sve do gore, do samog zvona koje visi ispod krova? Takvo što ne može uraditi ni starac, ni čovjek s crnom bradom, a još manje dječak. A ja bih ih kroz one otvore jednom ipak vidio.

— Mama, tko bi to mogao biti?

— Al' reče ti sinoć tata. Čekić. Mehanizam.

— Mehanizam. A tko je to?

— Pitaj oca. Ne muči me više time.

A ja idem na putić. Gledam. Čekam.

Lijepo je proljetno jutro. Rijetke su voćke još u cvatu po vrtovima. Gradić je tih jer su gotovo svi ljudi u vinogradima ili u pristaništu. Ne čujem drugo no cvrkut ptica sve naokolo i zvižduk parobroda tamo dolje na gatu. Okolo crkve sve mirno. Samo se lastavice užurbale oko vrha zvonika, a preko poljanice lete dva leptira tražeći cvijetak.

Ja gledam u nebo.

Oblačić lebdi visoko iznad zvonika. Sunce ga obasjava samo s jedne strane pa su mu rubovi kao od zlata. Mijenja se polagano. Postaje dulji; pruža se uvis; sve je više nalik na odrasla dječaka s bijelim krilima.

— Anđeo!

Gledam u nj. A on se spušta naniže, postajući manji i bjelji. Sunce mi udara u oči pa mi smeta gledanju. Ipak vidim da se spustio iza vrha zvonika pa ga ondje i nestalo.

— Kuc! Kuc! Kuc! — odjeknulo je zvonko i veselo u proljetnom jutru, i jato je vrabaca pobjeglo s krova.

Ovog puta ona tri glasa odjeknuše duboko i u meni. Zakucalo mi nešto u prsima. Poslije čuđenja spopada me zanos i radost.

Trčim kući; banem pred majku.

— Mama! Sad znam! Vidio sam sve.

— Što to, sinko?

— Anđela! Silazi u zvonik, udara čekićem po »Unuku«.

— Jesi li baš vidio kako udara?

— Nisam. Al' sam...

— Šuti. Okani se anđela i zvonika. Ne skitaj se okolo. Da mi se nisi više ni makao odavle!

Ali je majka preveć zaposlena da bi me mogla čuvati, a one njene riječi pobudiše u meni novu želju.

E, da. Valjalo bi ga vidjeti... ali izbliza. Gledati kako udara po zvonu.

A kakav je? Jesu li mu vlasi kao plamen? A krila od pravog perja? A onaj njegov čekić je li baš od zlata?

IV.

I ja izlazim kradom iz kuće.

Neko vrijeme čekam mirno na putiću.

Sve je tiho i pusto.

Silazim na poljanicu; prilazim k vratima zvonika, a ona — gle! — pritvorena.

Stojim, neodlučan.

Čega bih se bojao? Ta to je anđeo, koga dobri bog šalje s neba na zemlju. Zar se ne molim svake večeri svome anđelu čuvaru?

I mene nije više strah.

Šuljam se u zvonik.

U njemu je tako mračno da bih htio odmah pobjeći.

Ali nešto svjetla pada odozgor i s okna na strani, pa već vidim kamene stube što se svijaju vodeći sve naviše. Penjem se hitro prema onoj svjetlosti ostavljajući za sobom tmicu. Sve je tiho; ne čujem no cvrkut lastavica, i to baš onda kada prolijeću pred otvorima na vrhu tornja.

Eto me već visoko, na podu od dasakâ.

Tri debela konopa vise odozgo.

E, sad vidim.

Dovle se penju Starac, Sin i Dijete pa se laćaju konopâ i potežu.

A vidim i zvona. Imadu široka okrugla usta sa klatnima što su nalik na debele jezike. Ona se sjaju na suncu, dok sam ja još uvijek u polumraku.

— Tik! Tak!... Tik! Tak!

To je ura. Kuca kao i ona u našoj jedaćoj sobi, na zidu, ali mnogo jače i muklije.

A što ću sada?

Čekam mirno dok On dođe. Čut ću šum njegovih krila, vidjeti kao neki plamen, ugledati ga iznad sebe. Sve će se u zvoniku zasjati. I on će me vidjeti. Spustiti se do mene. »Znaš, ja sam onaj mali koji ti se moli svake večeri«. — »Znam. Dobro si ti dijete. A što bi htio?« — »Da vidim kako kucaš čekićem od zlata. Da i mama dozna što je i kako je. A i tata...« Onda će me on uzeti za ruku; dignuti me kao da sam kakvo pero ili slamčica. Naći ću se pred »Unukom«. »Drži!« reći će mi On i pružiti čekić. Ja ću ga zapitati: »Smijem li?« On će kimnuti glavom. Dignut ću onda ruku, udariti... Oh, veselja!

Gledao sam uvis, gotovo nestrpljivo ali sav sretan, kad se iznenada trgnuh, prožet strahom.

— Kuc!

Kao da je zagrmjelo u onoj polutami. Odjeknuo je gvozden hrapav glas od kojega se meni pričini da zadrhta čitav toranj.

— Kuc! Kuc!

Htio bih zaplakati, ali je moj strah tako velik da se i toga bojim. Strah me je sići dolje, niz mračne stube, u tamu na dnu zvonika.

Lastavice opet cvrkuću. I sve se opet smiruje. Doskora je tiše no prije. I moje je srce prestalo da onako lupa. Počinjem iznova misliti.

Niti sam vidio Njega, ni On mene.

Morao bih se popeti još naviše. Gore! Gdje su zvona i gdje sunce sija!

Tražim očima naokolo. Vidim, u sjeni, baš uza zid, neke drvene ljestve.

Razmaci su na njima nešto previsoki za moje noge, ali se držim čvrsto rukama; mučim se i napinjem; dižem se polagano.

Sad su mi zvona još bliža. U mraku sam, ali je preda mnom mnogo svjetlije. Bojim se gledati poda se u ponor nad kojim kao da lebdim. Osjećam da neću dugo izdržati na strmim ljestvicama, pa dižem oči i šapćem:

— Anđele! Anđele!

Nešto crno i šutljivo proleti okolo mene; zapišti kao miš.

Uznemirio sam crne, malene životinje što se drže zida, iza mojih leđa. Opet su prhnule uz moju glavu; dotaknuše me nečim golim i hladnim.

Spopade me strah. Pružam nogu da siđem, ali kao da je razmak postao sada još veći pa ne mogu naći prečku.

— Mama!

One gadne ptice lete oko mene, a ja više ne mogu ni gore ni dolje. Plač me već guši. Ne znajući više šta bih, hvatam se jednom rukom konopa koji visi baš ispred mene, pa drmam i potežem.

A zvono zazvoni.

Glas mu bruji u zvoniku; pričinja mi se i prejak, ali je tako zvonak — a meni i poznat — da mi je odmah nešto lakše.

— Don, don, don — glasa se »Unuk«, a meni je kao da mi veli: »Samo ti tako vuci i poteži, pa ću ti ja već pomoći! Dok ja zvonim, ne može ti nitko ništa.«

Ali ni to mnogo ne potraje.

Konop mi se najedanput ote iz ruku, i zvonjava prestade.

Neki je čovjek stajao poda mnom, na podiću od dasaka, držao u ruci donji kraj konopa i gledao u me.

— Tko si ti? Što tu radiš? Odmah dolje!

Ja udarih u plač.

On se pope na ljestve, skinu me dolje. Stade me koriti i ispitivati.

Ja sam samo grcao.

Onda me on dignu u naručaj i ponese napolje.

Uze me za ruku. Povede me preko poljanice u jednu od najbližih kuća.

V.

U prizemnoj sobi sjedio je za stolom stari župnik s naočarima na nosu i čitao iz debele knjižice s crnim koricama i s pozlaćenim rubovima.

— Što je bilo, zvonaru? — upita on gledajući u me.

— Pa eto vidite! Dok sam radio u crkvi, ušuljao se u toranj, popeo se na ljestve i dočepao se konopa malog zvona. Da pade, ubi se.

A čije je to dijete?

— Ja ga pitam, al' ono samo plače. A i našao sam ga prestrašena. Možda od šišmišâ.

Župnik me uze k sebi; namjesti me između svojih koljena; pogladi po glavi.

— Umiri se, mali. Ne plači. Gle ove knjige. Sva je zlatna. Pogledaj malo i sličice. Tako! Evo još jedna. Bit će tvoja. Hoćeš li?

— Hoću.

Onda župnik dignu glas.

— Katina, dođite amo!

Uđe starija žena, čisteći krpicom veliku žlicu.

— Znate li vi ovo dijete?

— Kako ga ne bih znala? Ta krstili ste ga baš vi, Don Rocco, bit će možda pet godina.

— E, kad bih ja pamtio svu djecu što ih krstim! — nasmija se on.

— To vam je šjor-Pijerov sin.

— Vlado!

I župnik me posadi na svoja koljena.

— A što si ti, sinko, tražio u zvoniku?

Ja sam baš promatrao sličicu nekog anđela s velikim krilima i s plamenim mačem u ruci. Oči su mi bile još pune suza i još sam pokatkad grcao, ali mi je na srcu bilo već lakše. Osjećao sam se sasvim dobro na župnikovim koljenima.

— Anđela — rekoh ja.

— Kakva anđela?

— Onoga koji silazi s neba sa zlatnim čekićem i kuca njime po »Unuku«.

Zvonar i žena udariše u smijeh i navališe na me pitanjima. Ali samo župniku uspije da dozna sve od mene.

— Pa kažite mu od čega to kucanje. Imate novu budilicu sa zvoncetom i s čekićem. Mali će možda razumjeti. Da je donesem? — reče žena župniku.

— Ne! — odgovori joj on.

Onda mi reče:

— A jesi li ga i vidio?

— Jesam. Jedanput samo. Izdaleka. Kad je silazio u zvonik. A zašto on dolazi? I zašto kuca?

— Da javi ljudima što im je raditi preko čitavog dana.

— Kako to?

— Eto, sad će doskora podne. On će doći i udariti dvanaest puta zlatnim čekićem o zvonce. I ljudi će znati da je objed gotov. Vratit će se s polja i s pristaništa u kuću. Otac, majka i djeca stajat će oko stola. I pomoliti se bogu. I objedovati.

— Jest. Tako i mi molimo. Svaki dan.

— A znaš li kako je predveče?

— E, sad znam. Onda on opet kuca. Pa večeramo i idemo spavati.

— Vidiš, dijete, zato On dolazi. I kuca. I sve ide kako dobri bog hoće.

— A zašto zvone ona druga zvona: ujutro, u podne, predveče?

— Jer anđeo dolazi i kuca. A ovaj naš zvonar čuje, pa trči i zvoni da zvono javi nadaleko i naširoko što nam je učiniti u taj čas.

— Tako je! To ću ja reći i tati i mami. Sad će vidjeti da imam ja pravo. Nema ništa bez božjih anđela!

A stari se župnik sav raznježi.

Dade mi sve sličice što ih je mogao naći, a ona mi žena natrpa nečim džepiće.

— A sada da ga povedem kući? — upita zvonar.

— Ne! Idem ja sâm! — odgovori župnik.

I mi iziđosmo.

— Što je to, velečasni, opet uradio? — zapita moja majka netom nas ugleda.

A kad joj on reče što je sve bilo, ona se stade tužiti.

— Čudno vam je to dijete. Sve hoće da vidi i da dozna. I ne igra se bezbrižno kao druga djeca. Sve se bojim da će jednom zastraniti. Vele da baš takova djeca udare kasnije koje-kakvim stranputicama.

A župnik njoj:

— Ne bojte se za nj, gospođo. Ma i što se s njim desilo, on će uvijek biti jedan od onih koji vjeruju u boga i u njegove anđele.

Zmija

I.

Visoka, uspravna na pragu mojih prvih sjećanja iz djetinjstva, stoji i sada uspomena na veliku zmiju.

Bilo je to u rano proljeće one godine, koje smo — kasnije, početkom jeseni — izašli iz bakine kuće i preselili se iz sela u luku na moru.

Osjetio sam onda prvu veliku radost i prvu veliku bol, pa ću s tim događajima započeti ovo pričanje.

Zbilo se u dvorištu djedovskoga doma.

Ono je bilo veliko, popločano, ne baš svuda jednako ravno. Prostiralo se između glavne zgrade i nekoliko kućicâ, gdje su naši spremali koješta, a iz njega se išlo i u malen vrtić. Na kamenim pločama vidio se izduben okrugao žlijeb za tijesak masta i »bocal« velikog zdenca.

U dvorištu između jednoga krila glavne kuće i starog zida, što je dijelio dvorište od zapuštenog vrta nekog susjeda, bilo je — nedaleko od bocala — nekoliko kamenicâ. Iz njih su često pile naše mazge, pa je u njima bilo uvijek vode.

Ja sam se najradije bavio u onom kutiću, gdje sam mogao biti sam i igrati se čamcima od drva ili od hartije.

Te sam lađice sâm pravio, jer nas u kući ni sluge nisu voljele. Ta, mi bijasmo došli u onu kuću, da od bake i najmlađeg strica zatražimo treći dio baštine, pa da onda opet nekamo odemo. Naš je otac služio na kopnu, na rijeci Neretvi, gdje mu je zdravlje propadalo, pa je morao doskora doći da primi svoje i da drukčije živi. Poljski čuvar, »navdar« Šalta, mazgar Jakov pa i sluškinje Ure i Keka, bijahu već svi i ostarjeli u onom domu, pa nisu mogli zavoljeti došljake, koji će odsjeći treći dio svega, da ih zatim nestane.

Zato me Jakov uvijek tjerao od kamenica, iz kojih je napajao mazge. Al' ja sam se opet vraćao: ta, i majka je voljela, da se ondje mirno igram, nego da se skitam po selu. Igrao sam se to više, što smo već biti ušli u sedmicu pred Uskrsom, u dane, kad nema škole, a rano te proljeće mami iz kuće.

II.

Jednog dana, kad su moje lađice najljepše plovile po vodi u kamenici, čuh lagan žamor na zidu povrh mene.

eLektire.skole.hr

Kada digoh oči, u prvi se mah prestraših.

Velika zelenkasta guja plazila je preko zida iz susjednog vrta.

Kao da me tek sada vidjela, jer osta nepomična. Ukoči se i bi nalik na bršljanovu granu prilijepljena o sive stijene onog starog zida.

Ja se ne makoh, ne pisnuh. Bio sam tako daleko od nje, da se i pobojah, e bi me mogla odanle dohvatiti.

Ona se spusti malo niže, digne uvis samo vrat, spruži prema meni plosnatu glavu i zagleda se u me.

Bio sam od nekoga već čuo, da pogled zmijin omamljuje, ali ja ne osjetih od toga ma baš ništa. Malene okrugle oči gledale su u me, blistave i gotovo vesele. Vidjeh odmah, da se zapravo nemam čega bojati; i bijaše me samo strah, da je ne prestrašim i ne nagnam u bijeg.

Najedamput nadme dva žućkasta polumjeseca iza ušiju pa zine, zapalucne dugim račvastim jezikom i maknu tri puta glavom kao da njome o nešto udara. Meni se pričini, da sam razumio, što bi ona od mene htjela. Trgnem nekoliko koraka natraške i opet stanem.

Ona se vijugajući spusti dolje; uđe u veću kamenicu. Zapliva dva tri puta po njoj; priđe u drugu, obađe je kao da i u njoj nešto traži. Još je nekoliko puta išla iz jedne u drugu praveći sve uže vijugave zavoje, da bi tako čitava plivala u onome uskom prostoru. Onda se popne uza zid i začas je nestade.

— Ha! — kliknuh, sretan, što sam vidio jednom i ja guju i baš tako veliku i tako dobru.

— Zmija! Vidio sam zmiju! — zatrčah se preko dvorišta i uđoh kličući u kuću.

Pođoh ravno u kuhinju.

— Zmija!

Mazgar Jakov i navdar Šalta sjedjeli su u blagdanskom odijelu i gledali, što dvije sluškinje, Keka i Ure, rade.

— Zar doista? Guja? — začudi se Jakov.

— Da, — rekoh. Velika. Iz susjedova vrta. Ušla u kamenice. Plivala je. Pila vode.

— Čuvaj nas, Isuse i Marija! — gotovo uzdahnu Keka.

— Ali, kako to? Ja sam je već dvaput ubio — reče Jakov.

A navdar Šalta udari u smijeh:

— Ha! Ha! Pa to ti je svake Godine druga, nova.

— Nije! Nije! — navališe na nj složno i Keka i Ure i Jakov.

I mazgar stade gotovo vikati. Bolešljivo, duguljasto lice, nalik na gubicu njegovih mazgi, crvenjelo se od ljutine.

On zna, što su guje. Vidio ih je svu silu u životu, jer on pase životinje. Pretražio je više puta zapušteni vrt susjedov, a nigdje nikada u njemu kakve zmije. Ali ipak svake godine, uoči Uskrsa, eto ti jedne preko zida. On je svakog Uskrsa ubija, a do godine, baš u iste dane, eto je iznova, ali nešto veće i crnije. Da, svakog je Uskrsa ubija.

— Pa zato i jeste takvi, kume Jakove! Ispit će Vam svu krv, — stade ga Keka žaliti.

— Ma propale mi i sutra ove stare kosti, utući ću ja i ovu — naljuti se mazgar.

— Isuse i Marija! Bože prosti! — jauknuše obje žene.

A navdar Šalta, malen mršav starčić, sitnih ali jakih kostiju i polusijedih vlasi, samo se smijao grickajući zubima čibuk lulice.

— Ljudi Božji, cijeli svoj život živim u gospodarevim Nerezinama s pticama i zmijama, pa znam i ja koješta.

Još je onamo nešto trave i grmova i hlada, pa ima i sitnih životinja. Uz njegovu je poljsku kućicu i barica s vodom, a k vodi dolaze i takve guje. Nikada od njih štete. Ne grizu. Boj se samo malenih zmija. Što je guja veća, to je i bolja. On je neke velike i pripitomio. Hrani ih mesom i mlijekom. Znadu ga. Ne bježe. Prilaze mu k rukama.

— Hu! To su štrigarije! — uzvrpoljiše se žene.

— To se tebi sanja u onoj pustinji, — ljutio se Jakov. A znaš ti, da nam svake godine crkava po jedna mazga. Otkada ta guja dolazi da pije našu vodu, uvijek gore u ovoj kući. Netom je počela dolaziti, umro jedan od starih gospodara...

— A onda drugi! — upadne u riječ sluškinja Ure, sva zaprepašćena.

— Vidi! Nisam ni mislila nikad na to. A čujte, ljudi, čujte! — snizi Keka glas. — Pomislite na ono, što se sad sprema.

— Što?

— E, pa još pitate! Ono najgore; ono, što će sad biti u ovoj kući.

Oni još nisu razumijevali.

— Pa ono, što smo, eto, u stare dane dočekali. Rasap! Ta nesretna dioba!

— E, da, da! — složiše se svi.

Kao da i navdar Šalta povjerova u kobnu moć te nesretne zmije.

A mazgar Jakov udari pesnicom o stô i viknu svečano, kao da se kune:

— Al' ja ću je opet utući! Ne smije ona ni ove godine čuti naša uskrsna zvona!

III.

Sad sam znao, da su sve velike zmije dobre, da ne grizu i da prilaze čovjeku k rukama.

Ono isto popodne nađoh drvenu zdjelicu, ulih u nju malo mlijeka, pođoh do kamenicâ.

Čekao sam sve do mraka, ali guji ni traga. Postavih zdjelicu u rupicu u zidu, gdje se činilo, da bi samo zmija mogla do mlijeka, i odoh.

Sjutradan, sve na svome mjestu, ali zdjelica prazna. Sigurno... ona!

Ulih opet mlijeka, metnuh ga na rub veće kamenice i stadoh čekati.

Gledao sam, sjedeći, u zid i u granu procvale voćke, što se nad njim širila. Na samom rubu nicale su tanke zelene trave. Lišaji i mahovine bujali su pokrivajući manje rupice. Velik bus zijevalica razgranio se iz pukotine, pa mu se veliki cvjetovi, nalik na konjska usta, crvene na suncu.

Bilo mi već dodijalo to dugo čekanje i htio sam otići, kad netko priđe i zaviri u kutić.

Pobojah se, da je to mazgar; ali se razveselih, kad ugledah navdara Šaltu.

Starac mi kimnu glavom, kao da pita:

— Je li šta?

Kad mu namignuh, da nije, on priđe polako; sjedne pokraj mene.

— U koji je sat jučer bila? — upita tiho.

— U ovaj.

— Onda će sada doći. To se blago drži reda. A što je to? Mlijeko.

— Jednu je zdjelicu noćas popila.

— Aha! Zato joj se sad ne žuri. Al' će ipak k vodi. Kupanje; to je za nju prva stvar.

Bojao sam se, da on ne otiđe.

— Kako je Vama u onoj kući u Nerezinama! — upitah samo da ga zadržim.

— E! Lijepo, mladi gospodaru.

Bilo je to prvi put, što me tako zvao; a ja navalih pitanjima.

I on reče sve. Nerezine su naše najveće imanje. Čitava strana i vrhunac jednog brda. Jedva se počelo krčiti, pa ima još šumice, prave šumice s hrastovim stablima, smrekama i nešto borova. On živе ovdje sâm u poljskoj kućici i čuva, da žene ne kradu drva, što se sijeku. Dolazi gospodarima samo za velike blagdane. Pase kozu i dvije ovce. Jakov mu nosi katkad na mazgi sve, što mu treba, jer su sela daleko. Ima pušku, pa ubije katkad zečića ili oveću pticu, Što onuda prolazi. Na kosove mu se ne da pucati. Oni su mu najveselije društvo. Sam je iskopao baricu, u kojoj je uvijek dosta vode. K njoj dolaze životinje, jedne obdan, druge obnoć. Pa dolaze svakog Uskrsa i guje.

— A nije ti teško? Nije te strah?

— Najgore je u jesen, kad dugo kiši; al' se čovjek i tome obikne. Strah? A od koga? Životinje su tako dobre. One su se spočetka bojale mene. Ali me sada znadu.

— Znadu te? Sve one šumske životinje?

I ja sam ga slušao s nekom pobožnošću. Nisam dotada znao no za dvije uličice u dalekoj varoši, gdje sam se rodio, i za ono dvorište pokriveno pločama i ograđeno kućicama i zidovima. U Velikom selu bilo je samo nekoliko osamljenih kržljavih stabala, a svuda naokolo krš s niskim lozama ili smrekama; masline i rijetke čemprese nije nitko brojio u prava stabla... Oh, ta šuma! Kućica! Lokva! Životinje!

Gotovo sam zaboravljao na guju.

Navdar Šalta najednom reče:

— Pa kad ona ne dolazi, pozvat ću je sâm.

I on izvadi iz džepa nešto omotano starim crvenkastim rupcem.

Odmota polako; i ja vidjeh sviralu od murve ili od bazgovine. Sviralicu od tri cijevi vezanih čvrsto koncem.

Starac je primakne k ustima i poče svirati polagano, nekako ispod glasa.

Čula se tri zvuka, sitna, kratka, ali meka: čista kao tri kaplje bistre vode. Padali su spočetka jedan za drugim, al' se doskora isprepletoše, složiše u malu neodređenu melodiju. Suhi, crni starčić gledao je preda se u tlo, malko zgrbljen, laktovima uprtim o koljeno, nadimajući obraze, dišući duboko, dok su one tri note rasle u visinu, postajale duže i počinjale o nečemu govoriti. O vjetru, što šumi u granju, o vodi, što se ljeska u barici; o ovcama, što pasu pred poljskom kućicom; o zečiću, što se digao na stražnjim nogama i gleda u starca, koji ide izdaleka.

Ja sam samo slušao, i pričinjalo mi se, da mi navdar govori još uvijek, što on sve vidi i čuje u Nerezinama; a njegovo je pričanje meni sada razumljivije, iako ne bih znao reći, što je baš kazao. Gledao sam samo u nj, kad on pogleda na zid i gurne me laktom, ne prestajući da svira.

Na rubu zida stajala je zmija i gledala u nas.

On poče svirati još tiše i na prekid, uz sve duže stanke.

Ne znam je l' to bio puki slučaj ili se meni samo pričinjalo: ali je ona stajala, da sluša, netom bi svirka započela; a kad je svirala šutjela, zmija je polako silazila na zid.

Starac je sada samo otkad dokad izbacivao po koji zvuk.

Guja dopuza do mlijeka, popi nekoliko kapi; uđe u vodu.

Šalta nadme obraze i zasvira jače, hitro i veselo. Kao da potiče guju, da zavijuga u vodi po ritmu njegova sviranja. I ona se stade hitrije kretati. Ali joj je kamenica bila preuska. Opet se ukoči, digne malko glavu iz vode: zagleda se u svirača. Stajala je tako prilično dugo.

Kad on prestade, guja izađe iz kamenice.

Ja pružih ruku.

— Ne! šanu mi starac. — To je još prerano.

Kao da ju je moja kretnja doista preplašila. Ona se poče penjati. Pođe polako preko zida.

— Sad je dosta — reče Šalta, zadovoljan, i spremi sviralu.

— Sutra. Je li?

— Ja se večeras vraćam. Javili nam, da kradu u Nerezinama.

— Navdare! Onda Vas nešto molim. Tu sviralu!

On mahne glavom.

— Mladi gospodaru! Sve. Ali to ne mogu.

Videći, da me ražalostio, reče mi, kako ću i bez svirale pripitomiti guju. Samo polako. Ne plašiti se i ne prestrašiti je. A nešto joj govoriti. Pjevuckati. Doći će sama na rame. Prošetati se niz prsa.

— Navdare! — prekinuh ga. — Dopanu li Nerezine mome ocu, ja ću k Vama u onu kućicu. Pomagat ću Vas. Čuvati Vam ovce.

— A! A! — mahao je on rukama.

— Hoću. Vidjet ćete. A spavat će s Vama. Jesti kao i Vi. Pazit ću na lokvu.

Crvenio se u licu. Godile mu riječi, što sam ih iskreno izgovorio.

— E, da! da! Ne bih bio tako sâm, — smješkao se starac.

Spremao se otići; ali polagano, da još štogod čuje. I već je išao, kad se na uglu kuće okrenu.

— Gospodaru! Pa držite.

I on metne ruku u džep. Dade mi sviralu.

IV.

Sjedio sam opet na rubu kamenice s leđima o zidu.

Zmije nisam još očekivao, jer mi se činilo prerano. Vježbao sam se u sviranju.

Zvukovi su iz nje izlazili; al' pod mojim usnama kao da ona svirala nije još znala govoriti o onome, o čemu je umjela mnogo reći, kad je stari navdar u nju duhao.

Već sam se bojao, da ću zmiju njome samo prestrašiti, kad mi se pričini, e mi nešto puže niz rame. Sjetih se Šaltinih riječi i ne makoh se, jedva dišući.

Bila je ona.

Siđe mi niz lakat; zagleda se u moju ruku. Dignu vrat i kucnu dva puta nosom u nju. Osjetih samo hladan dodir, kao da me led dotakao. I čitavo njeno tijelo prođe mi niz ruku pa okolo pasa, da mi dođe na jedno koljeno i spuzne polagano niz nogu na tle. Glava joj je bila već na pločama preda mnom, dok joj je rep još puzao niz moje koljeno.

Ja ne znam sada reći, kako mi je zapravo onda bilo, al' se sjećam, da mi se oni trenuci pričiniše i preveć dugi. Kad je svu osjetio oko sebe, bijaše mi kao da me steže mrzao konop, što se vuče, vuče, da se napokon izvuče i razdriješi ispred mene. Od mojih čula ostade samo opip. Ne čuh ni svirke, koje se nisam bio okanio. Razabrah je iznova istom onda, kad je guja ležala sva na tlu.

I čuh je sada sasvim drukčiju.

Svirala je progovarala i pod mojim usnama.

Eto, mlaz se vode prosipa u lokvicu. Sve mrmori i žubori. Ptice su sjele na grane i pjevaju. Drveta miču na vjetru lišćem i šumore širokim dahom. Ja nisam više u kutiću starog dvorišta pokrivenog kamenim pločama. Sve se oko mene raširilo, preinačilo. Kuća se pretvorila u šumu, dvorište u zelenu poljanu. Onaj je zid procvjetao plot. One su dvije kamenice dva jezera puna bistre vode. I čujem zuj kukaca, pjevanje ptica.

Svirala sama svira. Moj se djetinji dah pretvara u njoj u šumore luga, u žuborenje vodâ, u hukanje veselih vjetrova.

Sad znam i ja svirati. Kao navdar Šalta. Bolje, ljepše nego navdar; jer je moja čežnja veća od njegove; jer se moja slutnja već sada penje na neke vrhunce. I mutno osjećam, da mi se otkriva i da me spopada nešto, što me ne će ostaviti nikada više.

Svirala!

A ta lijepa, duga guja ispred mojih nogu ne može me više plašiti. Jest nešto od sada između mene i nje. Ona se ukočila i gleda u me; sluša moju svirku. Ne mari više ni za mlijeko ni za vodu. Sâm ne znam, da li ona mene zatravljuje ili ja nju. Ovit ću je okolo sebe. I poći ćemo skupa iz ovog jadnog dvorišta, od ove stare kuće, onamo, kamo je pošao navdar Šalta, a možda i dalje, gdje je još zelenije, još ljepše...

Al' je netko prilazio.

— Gle! Strahota! Guja! Mladi gospodin!

Skočih. Prenuh se.

Mazgar Jakov, Keka i Ure virili su zaprepašteni iza ugla. Klicali i mahali rukama.

— Žuri se. Ubij! Oslobodi dijete! — vikale su sluškinje, a mazgar je dizao štap, tražio kamen.

— Ne! Stani!

Jakov me nije slušao. Navaljivao je.

Zmija se prestraši. Ona izabra najkraći put ravno preko mene.

Ja pustih, da po meni gmiže. Pružao sam ruke braneći je od mazgara. Ona mi se pope uz noge. Sakrije mi se iza leđa. Dočepa se zida i nagnu preko njega.

Jakov je mahao štapom, htio se baciti kamenom. Ja se popeh na kamenicu. Zapriječih.

— Spašena! — kliknuh.

V.

Drugog dana, na Veliki petak, majka me sjedne kod uzglavlja boležljivog brata i ne dade mi iz sobe.

— Pusti guju! Svi u kući viču, da mamiš nesreću pod ovaj krov. Nemam ni ja mira od starijih, a sve zbog tebe i te nesretne zmije. A mogao bi i ti od nje nastradati. Tu ćeš ostati.

— A smijem li katkad na terasu?

— Smiješ.

Kad ona izađe, pustih samog brata, koji je mirno ležao: pođoh na terasu. Odande se vidjela strma ulica odmah ispod kuće, donji dio sela s crkvom i groblje na brežuljku preko doline.

Sjedoh u kut; izvukoh sviralu iz njedara.

Počeh svirati, što polaganije.

Opet nisam umio da sviram. Zvukovi su izlazili prilično čisti i meki; no nisu mogli da se slože, da se isprepletu jedan s drugim. I nisu govorili ni o čemu.

— Guja! — šanuh. Bez nje ne valja.

Čemu mi ne daju ići k njoj? Zašto je čitava kuća navalila na me? I stric se ljuti. Pa i baka. Da je otac tu, ne bi tako bilo. Zašto me ne puštaju k dobroj i pametnoj životinji?

Pokušah iznova. Al' je svirala samo zviždala.

I spopa me jedna od onih dječjih žalosti, od kojih postaje sve crno ispred očiju: Zamrzih na kuću, u kojoj mi nema prijatelja: I zamrzih na dvorište; gdje me ne puštaju ni u onaj uski zapušteni kutić, u kojem sam sâm našao jedino mi veselje.

I dan je prolazio, dug i žalostan.

Mislio sam više puta na mazgara Jakova. Možda on vreba na guju. Al' mu čujah glas u kuhinji, gdje je najradije sjedio; a sâm vidjeh, kako se zmija prestrašila. Ne će ona više preko zida, dok ne čuje glas moje svirale. Meni se činilo, da ona misli o meni, kao i ja o njoj.

Popodne dođoše strina i njezina djeca u našu sobu. Pođosmo svi na terasu.

Strina nam dade košić pun velikih puževljih kućica.

— Djeco, namjestite. Naša će rasvjeta biti najljepša.

One je večeri morala proći procesija ulicom ispod terase. Nama je sada bilo namjestiti na ivici sve one puževlje kućice i postaviti u svaku malen stijenj. Onda će sluškinja uliti ulje. Kad se smrači, mi ćemo sami zapaliti, pa neka gori. Navališe i moje sestre. Svatko se htio dočepati većeg puža.

Međutim je čitava kuća bila zaposlena pripravama za procesiju. Namještali se sagovi i cvijeće na prozorima.

Meni pane nešto na pamet.

Mlijeko za guju! A da nije mazgar Jakov izmislio kakvu pakost? Razlio možda vodu iz kamenice?

— Sad su svi u poslu. Mogao bih poći i vratiti se, a da nitko ne vidi.

I ja šmignuh niza stube.

U kuhinji ni žive duše. Nađoh zdjelicu i mlijeko. Prođoh hodnik i dvorište. Skrenuh u onaj kut.

Ali gle!

Rub je zida ograđen dračama. Ne bi se ni miš provukao. Sigurno: Jakov.

Ne! Toga ne smije biti.

Samo hitro!

Metnuh zdjelicu u onu rupu: Potražih i nađoh kolac. I sad počeh skidati troje. Valjalo je gurnuti prije kamenje, koje je držalo na zidu drač. Rušio sam ga kocem u susjedov vrt. Išlo je dosta lako. Al' sam se bojao, da me tko ne čuje i ne zatekne, pa nisam bio sabran. Mučio sam se i preko potrebe; gotovo drhtao.

Baš povrh velike kamenice bio je zid nešto viši. Moradoh se uspeti na njezin uski, glatki rub. Bilo mi je nezgodno upirati odanle kocem o kamen.

Još taj, pa je gotovo!

Noga mi poskliznu; i ja se sruših.

Osjetih bol. Htjedoh uprijeti desnom nogom o pločnik, ali me upravo ta ruka izda. Digoh se na koljena i vidjeh odmah, što je: ruka mi visjela o prelomljenom laktu.

Zajauknuh od bola, a i od prvog straha.

Ali, tko da me čuje u onome kutiću, u praznom dvorištu?

Vukao sam se naprijed, jer, sav istučen, nisam imao snage da se dignem.

Čuh, da netko prolazi, i zastenjah jače.

Stade vika i klicanje.

Doskora se više ljudi vrzlo okolo mene.

— Govorila sam ja, da će tako svršiti.

— Eto. Unesrećila baš njega.

— Ode ruka!

— Vlado! Sinko! Diž'te ga!

Digoše me. Poniješe me u sobicu na donjem katu. Svukoše me i metnuše u postelju.

Bolovi su bili tako jaki, da mi se mračilo pred očima; jedva sam znao, što sa mnom rade.

— Po liječnika! — čuh majčin glas.

— Poslat ćemo odmah Jakova u varoš. Al' mu se do sutra ne nadaj. Pa i sutra: tko zna? — govorio je stric.

— Stara! — uskliknu netko.

— Jest! Ona je mnogo vješta. Ja bih je pozvao, — reče stric.

— Dajte onda Staru!

Sad sam tiše stenjao. Dolazio sam sve više k sebi.

— Mama!

— Sinko, što bi?

— Gdje je moja svirala?

— Kakva svirala?

Ja bacih pogled na svoju košulju.

— Svirala! Bit će ispala — onamo.

— Odmah. Potražite!

Netko izađe iz sobe, pa se i vrati noseći mi sviralu. Metnu mi je na dušek. Ali je ona bila napola razdriješena, dvije cijevi pogažene, puknute.

I jedva sada suze mi navriješe na oči.

VI.

Doskora dođe Stara.

Bijaše to starica lagana, hitra hoda. Čelo puno bora, ali oči velike i žive; prednji zubi još zdravi; nešto otvoreno i odrešito na čitavu licu. Nije bila rodom iz onog sela, a govorila je kao da je nedavno živjela na kopnu, negdje među Vlasima. Bajala je, čarala, skidala uroke, proricala, vadila krv, liječila travama i namještala ljudima prelomljene i pomaknute kosti. Zvahu je Štrigom i Cigankom; kad je trebahu, nazivahu je samo Starom.

Kad uđe, ona reče zvučno i glasno:

— Prije svega ostavite me samu s djetetom. Spremite zavoje, šipke i daščicu. Istucite dobro bjelance od jajeta.

Izađoše svi osim majke.

Stara sjedne uz postelju i primi me za ruku.

Gledala me neko vrijeme krupnim, bistrim očima.

— Pa kako se ti to pusti od jedne guje?

— Ne, nije tako. Pao sam.

— Eh! Onda ni pô jada.

Pipala mi je polako prelomljeno mjesto.

— A reci. Je li imala krunu na glavi?

Da me nije to upitala, bio bih vrisnuo od bola i gledao da istrgnem ruku!

— Nije! — odgovorih stiščući zubima.

— Šteta! Takve guje pretvore se iznenada u lijepe djevojke. To su uklete kćeri kraljeva. Sada pazi. Gledaj, da se dobro sjetiš.

Mene su njena pitanja toliko zanimala, da sam manje osjećao bol, što mi ga zadavao sve jači pritisak njenih palaca.

— Je li ikad zinula?

— Joj! Joj! — ne mogoh više izdržati.

— Pa odgovori! Vidje li joj prsten u ustima?

— Prsten u ustima?

— Jest. Tko joj ugodi, onome ga i daje. A onda...

Trla mi istučeno mjesto palcima i kažiprstom, dirala mi kroz kožu svaki mišić, svaku žilicu, sve kosti. I sve me u onoj jednoj ruci boljelo; prsti su mi sami drhtali. Ja sam sada vriskao, al' sam ipak gledao u nju i slušao, što mi govori.

— A onda, taj ti je čovjek najsretniji na svijetu. Al' joj valja i ugoditi. A ti?

— Ja sam joj nosio mlijeko; svirao... Joj!

Đipnuh. Obli me znoj od muke.

— Sad je gotovo. Legni! Tako.

Mazala mi nečim ruku. Počinjala da je ovija. Boljelo me, ali me nije više mučila.

— Da bi je ugledao, kad ona svlači staru, a oblači novu košulju!

Ja raskolačih oči.

— Svlači košulju?

— Jest. Tri puta preko ljeta. I onda se vidi, je li ukleta kraljeva kćerka ili samo guja.

I sve dok mi je ovijala čvrsto ruku, zadavajući mi opet bol, ona mi je tako pričala. A kad mi pusti ruku i prestane govoriti, ja osjetih, da bih rado još malko trpio, samo da nešto više i čujem.

— Kako Vi to znate s djecom! — reče joj majka.

— Nije sa svakim jednako. S njim valja ovako. Vidi mu se na licu, kakav je. Pa ono s gujom.

— Guja! I ja se za nj bojim.

— Manite! — sjedne ona opet uza me i stade mi motriti dlan. Pogledajte samo ove dvije brazdice s udubinom na njihovu raskršću... Udubina mi se ne sviđa, ali su brazde kao u nikoga. Slute samo na dobro. A koga vole guje, zavoljet će i žene. I kraljevna bi mogla jednom banuti. Je li, mali?... A znate, gospođo: zmija! to Vam je... sreća.

I ona pođe korakom, koji se jedva čuo.

Majka ostade uza me. Kad me vidje mirna i u nekom polusnu; ona zovne Uru. Reče joj, da me i obnoć čuva, a da ostane sada sa mnom; jer da je ona u brizi zbog manjeg sina, koji gore još leži.

Ura ostade, ali namrgođena.

Mračilo se. Već se čulo, kako procesija ide selom, primiče se našoj kući.

Ja sklopih navlaš oči, da me Ure pusti u miru. Ona to jedva dočeka. Izađe polako iz sobe.

Sâm u velikoj postelji, u sve gušćem mraku i s onim bolom u svezanoj ruci, ja sam prisluškivao štropotu koraka duge povorke ljudi i tužnim, teškim pjesmama Velikog petka.

VII.

Sunce je bilo visoko, kad liječnik stignu.

Razveza ruku, pogleda, opipa, kimnu glavom i sveza iznova. Reče, da do dva dana mogu i ustati, da čuvam ruku i da budem pametniji.

Žurilo mu se.

Jer je mali brat plakao za majkom, ja sam obdan bio gotovo uvijek sam u onoj sobici.

Sutra je Uskrs. U kuhinji se marljivo radi. Čitava se kuća čisti i kiti. Otvaraju se ormari i vade proljetna odijela. Prozor je otvoren, pa vidim gornji dio dvorišta. Ure i Jakov drže sag i lupaju o nj prutovima. Dolaze neke žene s maslinovim granama i s pogačama, što će ih u crkvi župnik blagosloviti. Prošao je dječak noseći na ramenima janje. Sunce sja. U vrtiću blistaju procvale voćke. Sve je veselo, ali ne previše. Pravo će veselje biti tek sutra, u Veliku nedjelju, kad sva zvona opet zazvone.

Ja mislim na kutić u dvorištu i veselim se, što je sve ono trnje palo sa zida, a mazgar ima sada drugog posla. Bit će ipak sve onako, kako ja hoću.

Kao da istom sada osjećam umor, slatki umor, što nas spopada poslije trpljenja.

Svako toliko zaspim, a spavam slatko.

Majka je došla i kazala, da ću sutra i ja sjedjeti za velikim stolom.

Meni je od toga odmah još bolje, pa cjelivam ruku, kojom me ona gladi po licu.

VIII.

Svanuo i dan Uskrsa.

Veseo, sunčan dan.

Ruka gotovo i ne boli. Kad bih samo smio, sâm bih ustao pa se i obukao. Ali čekam majku, da dođe s novim odijelom.

Sjedim u postelji i gledam u prelomljenu sviralu. Sigurno je mazgar Jakov, taj nezgrapni i zlobni dugonja, stao nožurinom na nju. Hoće li je Šalta moći popraviti? Bi li mi on napravio odmah novu? Pa zašto ne bi?

Tješim se tom nadom i mislim na guju.

Sjećam se, što sam čuo od Stare.

Kruna!

Ona nema krune na glavi. Ili se meni samo čini, da je nema? Ima nešto, što joj se srebrni i zlati iza svakog uha. Produže li se ona dva listića, spoje li se ona dva polumjesečića u jedan kolobar, eto vijenca, eto krune oko njene glave.

A prsten!

Morao bih drugi put bolje paziti. A čemu je onako zinula? Ja nisam znao gledati. Ako ga ima, nosi ga negdje u grlu. Kroza nj psiče, kad zapalucne jezikom.

Ukleta djevojka!

Pa da... Zar nema na svijetu toliko vještica i čarobnjaka? Susjedov je vrt zapušten, ograđen visokim zidom, obrašten kupinom. A zašto? Gdje je taj susjed? I tko je on?... Ta guja traži vodu, voli djecu, pije mlijeko, sluša svirku. Jest! Djevojka.

Pa ona košulja, što je triput svlači!...

Zašto i čemu to?

Netom ustanem, ja ću u susjedov vrt. Sakrit ću se pod kupinom. Čekat ću dugo, ne mičući se. I ona će doći; svlačiti onu zmijsku kožu. Izaći će iz nje; pokazati se. I bit će mlada, lijepa, s krunom na glavi, s prstenom na ruci. I ja ću joj reći: ne plaši se! Sad sam ja k tebi došao. Onaj sam iz dvorišta. Svi su protiv nas: i sluge, i stric, i baka, pa čak i majka. — ali ništa zato. Pogazili su mi sviralicu, no ja ću dobiti novu, još bolju. Onda ćeš ti tek čuti, što ja umijem. Ne tuguj! Uskrs je! Uskrs! Čuješ?

I zvona najedanput zazvoniše.

Čitavo selo jeknu od pucanja iz mužara, od klicanja ljudi.

— Čestito! Sretno! Veselo! — čuh usklike u obližnjem susjedstvu.

Iznad moje glave nečije su pete tapkale o pod; sigurno nožice mojih sestara, što skakuću oko majke. Koraci su odjekivali po svoj kući.

Htio sam veselo ciknuti, al' naćulih uši.

Među glasovima i žamorima razabrah i nešto, od čega se trgnuh.

Kao da je kamenje udarilo negdje o zid, odskočilo od pločnika.

— Jakov! Guja! — stade me vika.

Nitko me ne ču.

Skočih iz postelje. Potražih odijelo.

Al' ga majka bijaše odnijela. Htjedoh se nečim ogrnuti, al' nisam imao snage, da jednom rukom razmetnem hitro posteljinu.

I ja se zatrčah, bos i u košulji, praznim hodnikom. Preletjeh dvorište, stigoh do ugla onoga kutića.

— Jakove!

Mazgar je dalje gazio već utučenu guju, ljuteći se, što joj rep još uvijek titra. Kad me vidje, on saže, mrgodeći se, ramenima, pa ode i ne pogledavši u me.

Pristupih ka guji.

Ležala je na pločniku, pogažene glave i sva istučena. Rašljasti joj jezik virio iz usta, krvav, na bijelu kamenu pločniku. Rep joj se trzao. Kao da se još mučila.

Gledao sam nepomično, kako se i posljednji znak života u njoj gasi.

— Vlado; što mi to radiš?

Majka je stajala uza me. Htjela me pokarati. Al' mi vidje takvu žalost na licu, da joj riječ zamre u ustima. Uzme me za zdravu ruku i polagano odvede govoreći:

— No! Pusti. Čuješ li, kako se svi ljudi danas vesele? Aleluja!

Ja joj samo rekoh:

— Mama! A zašto su ubili moju sreću?

Prijelaz preko Crvenog mora

I.

I moji roditelji napokon odlučiše da me — makar za neko vrijeme — šalju u školu u Velom selu.

Zima gotovo minula, ja narastao i ojačao, a u selo stignuo nov učitelj. Iako se za nj već znalo, da nije zapravo nikad učio za učitelja, no — negda davno — za liječnika, ipak mu se svi radovahu. Čovjek već u godinama; svijeta je vidio; vele, da zna s ljudima, pa će znati još bolje i s djecom. Čemu, inače, u Velom selu neke mlade učiteljice, kad nemaju snage odrapiti djeci palicom po dlanima par takvih »srdela« da ih te ruke i pošteno osjete? Seoskoj je djeci tvrda koža na dlanima, pa valja snažno zamahnuti, hoćeš li, da derani budu poslušni i da nešto nauče. Ne valja učitelj, kad ga se svi ne boje. — Moja je majka bila sretna, što se napokon našao čovjek, koji će me svojim znanjem i svojom oštrinom odmah uvesti u pravo školsko učenje.

I ja sam sada išao svako jutro iz Luke lomeći noge uz Malu pa uz Velu Glavu, da stignem na gornji, ravniji, ali i mnogo duži put, što je vodio do prvih kuća, pa zatim prema samom dnu sela, gdje je pokraj crkve stajala i škola. Jer sam morao u što kraće vrijeme što više učiti i naučiti, svaki sam dan i ručao kod učitelja, da me on poučava i poslije objeda, pa da me opet povede u školu, odakle sam se u sunčev zapad vraćao u Luku.

Školska je prostorija bila prilično rasvijetljen i zračan podrum pod župnikovim stanom. Redovi nekakvih klupa, velika crna tabla na tronogu, careva glava i neke čudne nikad viđene životinje na poluizderanim zidnim slikama. Bilo je nekoliko praznih bačvica i badanja u donjem kraju sobe, ali nisu mogli da mi oduzmu iluziju, e sam zbilja došao u pravu školu. Djeca su, na glas zvona sa zvonika, hrlila u tu sobu, sjedala na svoja mjesta, gledala u učitelja. I sva su ta djeca bila meni nepoznata. Ni jednog od onih zdravih, obijesnih derana, što sam ih dobro znao. Samo tko nije mogao pomagati roditeljima kod kuće i u vinogradu, dolazio je u školu, ali na silu, tražeći samo izliku, da joj se otme. Prvih dana bilo nas je pedesetak, doskora ni trećina, a katkada ni desetak.

A novi učitelj kao da za sve to haje i ne haje.

On nije bio jak i grlat čovjek, kao što smo svi očekivali. Mršav, srednjeg stasa, u crnom izlizanom odijelu. Kratkovidan, s očalima na nosu. Crne brade i vlasi, a pepeljastih suhih obraza. Lice ispaćeno; pogled rastresen. Oko njegovih usta titrao je uvijek osmijeh pun neke smirene gorčine.

A jer je bio takav, mi smo ga se spočetka bojali. Štovali smo ga, jer je tukao samo najveće i najjače dječake, a kad bi ga tko naljutio, raspalio bi se kao vatra.

Učenike je odmah razdijelio u dvije skupine. Manje je učio čitati i pisati goneći ih samo od slova do slova. Veći su pak dječaci učili neprestano napamet odlomke iz čitanke i neke nerazumljive diktate. O kakvom tumačenju ili pričanju nikada ni traga.

Mene je odmah strpao među starije. Jer nisam dobro razumijevao jezika čitanke, a gotovo niti riječi njegovih diktata, i jer je moje pamćenje bilo uvijek prilično slabo, on je sa mnom imao najviše muke. To zapravo nije bila »muka«, no samo »neprilika«. Tko nije znao kazati naizust lekciju, dobivao je odmah četiri ili šest »srdela«. Time bi učenik namirio potpuno svoj dug prema školi i učitelju, pa bi se odmah prešlo na nov odlomak iz čitanke ili na nov diktat. Ali, ja opet nisam mogao odgovarati. Zapeo bih već kod prvih riječi, rekao otvoreno:

— Ne znam.

Učitelj bi se na to namrgodio, ostao neko vrijeme neodlučan, kazao:

— E; ti si jedva počeo polaziti pravu školu. Još ću te ovog puta poštedjeti.

Ostali su dječaci bili stariji od mene. Čitali su izgovarajući sve krivo i ne misleći pri tome ni o čemu. Mogli su da nauče napamet duge lekcije ne mareći, je li ona lakša ili teža, jer nisu i tako znali, o čemu se u njoj radi. A kad nisu imali vremena, da lekciju nauče, pružali su odmah učitelju svoju koštanu ručetinu s dlanom tvrdim kao potplat, a često i punim žuljevâ. Učitelj je dizao šibu, udarao o dlan; ali nikada nitko da jauknu ili zaplače; rijetko kada vidjeh kome na licu trag bola ili ljutine. Bio je tu neki dugonja s dugim ovčjim licem, koga je otac tjerao silom u školu. Svojih lekcija nije ma baš nikada znao. On je sâm prilazio k učitelju, da prvi primi svoj dio, pa da onda sjedne, sav sretan, što je ta lekcija napokon prošla, i on svoje junački izdržao.

Sa mnom nije moglo biti kao s tim dugonjom, pa je učitelj padao u sve veću nepriliku.

— Ti si jedini, koji me u školi nešto razumije, ali ti ne mogu svaki dan oprostiti, zbog onih drugih — reče mi jednom kod objeda.

— Pa nemoj tući ni druge! — javi se njegov sinčić, živahno dijete, koje je otac mazio.

— E, vidiš, to je ono! Da ih ne tučem, seljaci bi na me graknuli. Onda bih ja bio kriv, što ništa ne znadu. Rekli bi: škola bez šibe! Bez šibe, koja je u raju rasla!... Radije, za njih, škola bez knjige.

— Ali to boli, tata!

— Boljelo bi tebe. Boljelo bi Vladu. Njih ne boli. Malko ih svrbi; to je sve. A ja znam izabrati što blažu šibu. Gledam, kakav im je dlan. Udarim prema tome. Štedim ih što više mogu... Vlado, daj amo ruku!

I on uze moju ruku. Pogleda mi i opipa dlan.

— Sinko, živiš kao divljak među seljacima, a ruka ti je gospodska, gotovo ženska. Malena, mekih zglobova i pretanke kože. Ne će ti ona nikad ni otvrdnuti. Pravo ima tvoja majka, kad veli, da ni zanat ne bi bio za te. Ruka će ti jednom ožuljati i od pera. Vidjet ćeš.

Meni to nije bilo pravo. Onda sam se najviše divio jakosti i snazi. Sjetih se, kako mi se dlanovi crvene i upaljuju netom se latim kakva grubljeg rada, pa ih često guram u more, da mi se ohlade i da malko otvrdnu. Spopade me stid; rekoh:

— Ne! Ne! Kad bi me udarili...

— Krv bi protekla. Krv! — prekine me on i reče neku latinsku riječ upirući prstom u onaj dio moga dlana, što je imao najtanju, malko crvenkastu kožu.

Ja ga još tužnije pogledah.

— Ali tome se da pomoći. Pisat ću tvome ocu o nekom prašku. Kad ga on kupi, tari njime dlanove. Neka te nije za to briga. I tako ćeš ti jednom raditi samo glavom.

II.

Od onog je dana samo poslije podne ispitivao i dijelio »srdele«, a mene — baš pred ispitivanjem slao u Luku.

Vraćao sam se doma sav pokunjen. Nisam znao, da li me više boli, što nisam kadar naučiti lekcije, ili što moje ruke nisu ni za što. Stidio sam se učitelja i svojih školskih drugova. Po prvi put počeh sumnjati o sebi i smatrati se glupanom slabićem. Spopadala me sad tuga, sad opet ljutnja, mržnja na Velo selo i na školu. Razderah pisamce, u kojem je učitelj govorio ocu o prašku; bacih u kupinu pisanku, u koju sam do sada marljivo pisao. Oca nisam više molio, da mi tumači teške učiteljeve diktate. U školu sam išao nehajno dolazeći često prekasno. Katkada bih proboravio čitav dan skitajući se po docima.

Na objede kod učitelja mislio sam uvijek s nekim strahom.

On je za stolom bio veoma govorljiv. Govorio bi uvijek o gradu, gdje je učio medicinu. Ali nije ni sada glatko pričao i tumačio, no nabrajao i nabrajao kao u svojim diktatima — sve samo pusta imena i brojeve. Udovac s nekoliko malene djece i bez sluškinje, sve je sâm radio, pa i kuhao. Mjesto da me uči, silio me, da ga gledam, kako on kuha, sprema sto, pere sude i redi djecu. Najviše sam mu se čudio gledajući, kako žlicom uzima kipuću čorbu iz lonca na ognjištu i kuša, je li riža već kuhana. Guta pohlepno tekućinu, što još vri, i dalje govori. Nosi lonac na sto, sipa čorbu u tanjure, pa je odmah srče, onaku vruću. Ja bih htio malko počekati, ali on ne da. Posrkao je već sve, pa me u čudu gleda. I ja se silim da primaknem u usta i da progutam. Ofurio sam usne, žeže me u ustima, pali u grlu, peče u želucu. On se čudi, a ja ne ću da doživim novu sramotu kao s onim učenjem naizust, kao s dlanovima, iz kojih bi krv potekla, i s rukom, što nije ni za što. Gutam vrelu čorbu i osjećam, da se znojim i da mi je slabo. Ne jedem gotovo ništa; pijem što više vode, da mi bude lakše.

Inače je on dobar čovjek. Voli svoju djecu, pa i mene. Kazuje svima, da nisam dobar učenik, ali da sam neki maleni filozof bistre glavice i da će od mene jednom nešto biti. Kad mu jednom počeh govoriti o očevim knjigama i o onome, što sam u njima čitao ili od oca čuo, on me stade slušati zinuvši od čuda.

— Pa kako to da sada imaš dobro pamćenje?

Ja mu ne znadoh ništa odgovoriti.

III.

Sad sam opet dolazio redovito u školu.

Učitelj me puštao da učim, što hoću i kako sâm želim. Čak sam nosio u školu neke očeve

knjige. On je katkad pobolijevao i ležao, dok sam ja sjedio uz postelju i čitao mu ono, što sam već znao, da je najljepše. Stihove sam mu više puta kazivao naizust, a on me onda gledao na način, što se meni sviđao i budio u meni neki ponos. Bilo je to prvi put, što sam pred nekim pokazivao, da i ja nešto znam. Kod kuće sam marljivo učio, da ga opet razveselim. Bio sam baš sretan, kad ga jednog dana iznenadih kazivajući mu napamet gotovo cijelog »Putnika«, možda jedinu hrvatsku pjesmu, koju je moj otac znao, pa mi je i tumačio, govoreći mi o pjesniku, a majka me učila, što valja najjače naglasiti, kad se pjesma kazuje. Uzradovah se to više, što je učitelj o toj pjesmi jedva nešto znao.

Ali moj otac nije bio zadovoljan mojim školovanjem. Tjelesno sam se i previše naprezao dugim i teškim hodanjem, a znanja nisam stjecao. Kao da je on već znao, kakva je novog učitelja dobilo Velo selo. I stric je u selu govorio, da me roditelji utaman muče. Majka je bila već uskolebana u svojoj vjeri, ali me je ipak još uvijek slala u selo tješeći se, da je bolje išta nego ništa.

I ja bih sigurno bio ustrajao do kraja školske godine, da se najedamput nešto ne dogodi.

Približavao se Uskrs, i župnik nas poče pripravljati za ispovijed i pričest; učio nas, u neka poslijepodneva, biblijske pripovijesti i katehizam.

Bio je to čovjek visok, mršav, pognut, a još garaviji od našeg učitelja. Govorili su, da ga gotovo neprestance trese groznica, pa da mu zbog toga onako gore velike tamne oči pod crnim obrvama. Seljani se tužili, da im ne će dugo živjeti, obožavali ga i sve se više kupili oko njega, da ih vodi u borbi protiv »gospode«, s kojom se u taj čas nisu slagali u poslu oko gradnje novoga zvonika.

Mi smo djeca drhtala pred tim mučaljivim čovjekom, ali je najteže bilo upravo meni, jer sam znao, da s našim rođacima on i ne govori, a da se s mojim ocem samo hladno i izdaleka pozdravlja, kada se slučajno gdje vide. Napetost je bila tako velika, da nas je i njegova kuharica, dobroćudna i brbljava žena već; sijedih vlasi, koju smo mi u kući zvali »Perpetua«, šuteći izbjegavala.

I on nije nikada ništa tumačio ni pričao; i njemu smo morali učiti sve napamet. Sva sreća, što je katehizam poučavao u druge dane, u samoj crkvi, kamo ja nisam mogao ići. Morao sam se dakle boriti samo s biblijskim pripovijestima, a sve sam te priče već dobro znao po očevu pričanju, i po slikama u njegovim latinskim knjigama.

Dogodilo se samo dva puta, da me župnik ispitao.

Prvi put o Samsonu. A ja mu ispričah ne samo jedan događaj, no gotovo sva junaštva toga džina: kako je u tamnatskim vinogradima rastrgao lava kao jare, i popalio ljetinu filistejsku potjeravši u usjeve lisice, kojima bijaše svezao za repove zapaljene luči, i pobio gomilu od tisuću ljudi čeljušću magarećom, i iščupao vrata gradska, da ih ponese navrh gore, koja je prema Hebronu, i pustio, da ga djevojčura Dalila prevari, i slijep mljeo žito u tamnici, dok mu kosa iznova ne naraste, i on zadrma stupovima u hramu boga Dagona, te zakopa sebe i sve svoje dušmane.

Bila je to za me jedna od najljepših priča iz Staroga Zavjeta. Samsona i sve njegove kretnje kao da sam jasno vidio pred sobom. Slike su prolazile ispred mene, pa mi je jezik letio; riječi i imena kao da su mi se sama nametala. Župnika sam pred sobom jedva vidio.

Vidjeh ga dobro tek onda, kada svrših. I kad ga ugledah, ja se trgnuh.

Gledao me, šutljiv, mračan, gotovo ljutit.

— Tko te je sve to naučio?

— Očeva knjiga... pa i otac.

— Reci ti svome ocu, da mi ne kvari posao. Razumiješ li me?

Stajao sam kao bez daha.

— Nisu to bajke i priče, kao one o Pedaljmužu-Lakatbradi, ili o Kraljeviću Marku, ili o... Nasradinu! Razumiješ li?

Ja sam šutio ne razumijevajući ga ni najmanje.

— On ti je pričao o Samsonu i o Davidu kao o kakvom Ahilu ili Eneji. Ha, znam ja: Homer! Vergil! Ariosto! Za tebe su sada mladi kralj David i Roland neka braća, Samson i Ajaks Telamon neki rođaci. Životinje i jedni i drugi... Ti ćeš čitavog života biti u duši svojoj poganin. Otrov je već kanuo u te. Čitavo je tvoje pričanje bez prave, vjerske jezgre, čista poganština. Razumiješ li me?

I njegove su upale crne oči plamtjele na mršavom dugom licu. Gledale su me kao neku grdnu životinjicu.

Ja nisam ništa shvaćao; samo sam osjećao, da je on za me nešto tuđe, nepoznato, neprijateljsko. A sve je to bilo tako, ne zbog toga, što je taj čovjek nosio ono crno odijelo i što se nije, skupa sa seljacima, slagao u nečemu s našim obiteljima. Nesvijesno sam slutio, da je između nas još nešto, što je mnogo i krupnije i šire i dublje, ali ja to ne mogu da razaberem. Iako sam se bojao i držao glavu malko oborenu, osjećao sam ipak nešto tvrdo u sebi; neka još plašljiva slutnja budila se u mojoj dubljini.

On se dotaknu šibom knjige, što je stajala preda mnom na klupi.

— Drugi ćeš put učiti samo iz ove knjige. Sve točno i onako, kako u njoj stoji. Gledat ćeš samo u njoj slike. Učiti samo iz nje. Ne ću ni jedne riječi, što je u njoj nema!

Kod svake je rečenice dirao snažnije u knjigu. Iako sam bio smeten, vidio sam na onoj palici tri tvrda čvora. Sune mi glavom misao, da su ti čvorovi navlaš tu, e udarac bude što bolniji. Naš je učitelj rezao sâm brižljivo nožićem takve kvrge, a na ovim su čvorovima ostavljeni donji dijelovi odrezanih ogranaka, da se — kao nokti — zabodu kod udaranja u dlanove.

Osjećao sam, da blijedim i da me počinje hvatati jedna od onih mojih rijetkih ali slijepih naglih ljutnja, kojima sam se zatim sam čudio.

Župnik je već ispitivao druge dječake. U školi su onog dana, uz dugonju s ovčjim licem, bili samo oni, koji su najlakše učili napamet, pa ispitivač nije mogao no da ih malko popravlja. Ali kada dođe dugonja na red, i on pruži sâm ruku, župnik dade maha zlovolji, kojoj sam možda ja bio najviše kriv.

Prva dva udarca dječak podnese ne trenuvši vjeđama, ali se kod dvaju ostalih njegove oči bolno raskolačiše, i grč mu zatitra okolo usta. Način, kako spusti i potegnu k sebi udarenu ruku, bio je sasvim nov: on trgnu pače i nogom dignuvši naglo koljeno, koje lupnu o klupu.

I onaj udarac o drvo uskomeša u meni svu krv. Pričini mi se, da me dlanovi peku kao da su ošibani. Osjetih, da mi noge klecaju, i da mi neka ljuta bol prožima čitavo tijelo... Više padoh no sjedoh u klupu; naslonih laktove na nju; uronih obje ruke u vlasi kopajući po njima. Htio sam viknuti ili zaplakati. Ne znam, koliko je to trajalo, ali kad dođoh iznova k sebi i pogledah naokolo, župnika je bilo već nestalo iz škole, a dječaci su izlazili peckajući šalama dugonju, kojemu je lice opet bilo nalik na ono mirne glupe ovce.

IV.

Onog istog dana bacih »Biblijske pripovijesti« u šikaru ispod puta, što je vodio u luku, i rekoh ocu, da ne ću više u školu. Otac nije mnogo mario za to moje školovanje, ali nije htio, da se na takav način raskrstim sa župnikom.

Majka se također opre. Ja moradoh u školu.

Nađoh se iznova pred župnikom.

Tog smo puta imali za lekciju prelazak Izraela preko Crvenog mora.

Ja sam dobro znao, kako je Mojsije odveo narod iz zemlje egipatske. Kao da sam vidio, kako Prorok diže štap i pruža ruku svoju na more, a more se uzbi vjetrom sa istoka, i ono se osuši, i onda rastupi. Sinovi Izraelovi idu posred mora po suhome, i voda im stoji kao zid s lijeve i s desne strane. A Egipćani ih tjeraju. Stoji gužva kola i konja Faraunovih, dok konjici mašu u kopljima. Mojsije, ogrnut plaštem, s roščićima na glavi i sa štapićem u ruci, diže opet desnicu. Voda se vraća. Valovi se propinju. Čitava se vojska Faraunova guši i davi u pjeni...

Sve sam to znao, ali sam ovog puta također znao, da ne smijem tako pričati, jer bi mi onaj čovjek kazao, da Mojsije nije bio nikakav čarobnjak, kao mađioničar Merlin, i da ja opet sve kvarim i iznakazujem, da pričam kao poganin.

I kad mi on reče: — Kazuj lekciju! — ja ustadoh, ali ne otvorih usta.

— No, dakle!

— Ne znam. Nemam knjige.

— Kako to? Što je s njome?

Pogledah ga ravno u oči. Osjećao sam takvu mržnju, da svratih pogled drugamo.

— Reci!

— Bacio sam je u dolac.

— A tako! Pruži ruku.

Ja sam bio gotov da mu prkosim, da mu se oprem svom snagom, da se otvoreno pobunim. Nisam ni mislio, da bih mogao biti udaren, ali sam bio tako naviknut gledati, gdje se nuđa dlan na prvi učiteljev mig, da se sav smetoh, a ruka mi se sama mehanički pruži.

Šiba zviždnu, i udarac padne.

Bol je bio tako ljut, da mi prođe svim žilama. Sve se u meni ukočilo, dok mi srce poče snažno lupati.

— Drugu!

I drugi je dlan bio pružen, ali sam lakat držao uz prsa.

— Ne! — rekoh.

— Hitro! — grmnu on, ali ja ne poslušah.

Kao da je vidio na mom licu, da ću se doskora pobuniti, pa me htjede preteći. Digne šibu; zamahnu, ali ne omjeri valjano udarac.

Kraj šibe udari me po obrazu, te lupnu o klupu.

Meni s smrači pred očima.

Ugledah ono mršavo dugo lice s tamnim udubenim očima kao kroz neku crvenkastu maglu. Žila mi je lupala na sljepočnicu: brada mi zadrhta. Nešto se trpko dizaše u meni.

— Prokleti! Prokleti!... Krvniče!

Pružih se preko klupe. Digoh prema njemu pesti, lupnuh od bijesa nogama o pod. Iscerih zube kao vučić.

— Krvniče!

On ustuknu, u veliku čudu. Lice mu se promijeni, postade drugačije; rekao bih, tužno i zaprepašćeno.

Ali ja nisam više na to gledao. Pisnuh još nešto naglo, srdito, pa skočih preko klupe napolje, gologlav i bez svojih knjiga.

Netko me je zvao, trčao za mnom, ali ja se i ne okrenuh. Pohitah ravno prema Luci.

V.

Mjesec dana zatim župnik umrije, i seljaci ga sahraniše što su svečanije mogli. Na njegov grob doniješe čak i nešto zemlje, da sade cvijeće.

Poslije onog dana ja ne vidjeh više Velog sela, a u našoj se kući izbjegavao svaki govor o župniku. O njemu sam sanjao, vikao u snu, plašio se, bio zločest i neposlušan. Otac je na me pazio. Kad župnikova Perpetua dođe u Luku, da govori s njime, on me pusti; da mi se žena približi.

Nateklina na dlanu i modrica na mom obrazu nisu dugo mogle iščeznuti, a ja sam se osjećao osramoćenim, kao da je na meni neki gadni žig; bježao sam od svakoga i bio gotov na zloću.

Škola se u Malom selu iznenada otvori. Stupih u nju, nepovjerljiv i šutljiv; ali se doskora i malko razvedrih.

Učitelj je bio mlad i nosio lijepu široku bradu. Bijaše pravi učitelj, koji nije ni psovao ni tukao, i znao je svoj zanat. Maloselski je pak »kurat« bio te godine živahan i govorljiv svećenik, stari prijatelj naše obitelji. Nikad veselijeg događaja u Luci, no kad bi nas Don Rocchetto pohodio. Takmio se s mojim ocem u citiranju latinskih i grčkih stihova; sjećao moju majku nekih veselih davnih zgoda iz njenog rodnog mjesta, u kojem je negda i on živio, i zvao je familijarno »Mariettina«, kao da je ona još uvijek djevojčica. Nas je djecu cjelivao stružući navlaš o našu meku kožu tvrde dlake svoga punanog i još svježeg lica, koje nas bolo i kad je bilo najbrižljivije obrijano.

Nov je život počinjao za me. Omilje mi škola, a kojoj je mladi učitelj poučavao; omilje mi i maloselska stara crkvica, u kojoj je don Rocchetto misio. Nosio sam prvo cvijeće na Gospin oltarić. Sjedio sam u velikim klupama uz glavni oltar i slušao, kako »kurat« propovijeda, ili sam čitao neke goleme knjige, pjevao i ja pjesme o muci Isusovoj.

Ali pravog mira nisam imao.

Osjećao sam se još uvijek uvrijeđenim i osramoćenim. Nije mi se dalo dati kome svoju ošibanu ruku, pokazati sasvim lice, jer mi se činilo, da je na njemu i sada trag šibe. I što sam više morao pred svojima o tome šutjeti, to mi je teže bilo. Gotovo me boljelo, što su oni tu moju sramotu već zaboravili, smatrajući je nečim, o čemu nije vrijedno više misliti.

A ja sam na to mislio svaki dan.

Nešto me vuklo na kraj poljanice ispred maloselske škole, otkuda se, s gornje ivice strmine, vidio gô brežuljak između dva klanca, a na njemu veloselsko groblje opasano zidićem.

Sjedio sam najradije ondje u naoblačene i vjetrovite satove preduskrsnih dana. Sjedio sam i mislio: Eno; ondje leži onaj, koji me je ošibao. Leži u grobu, dug, mršav, u crnoj halji i sav ukočen. Ali su mu duboke mračne oči i sad otvorene. Gleda prema meni, kao da me zove, stiskajući nešto u ruci. Desni me dlan peče. Na obrazu mi nešto gori. Žila mi je na sljepočnici nabrekla; lupa baš onako kao onog dana. Sve je u župnika umrlo osim mržnje, što ju je imao prema »malom poganinu s mora«. On je za sve ljude mrtav, ali za me još nije. Nema ni u grobu mira, dok mi ne dade i ona četiri udarca, kojima sam izbjegnuo, viknuvši mu, da je krvnik, i pobjegavši u Luku. Htio je da me udari — kao i druge — do šest puta...

Nešto me tjeralo ka groblju. Da mi se dokrasti do onog zidića, popeti se nj i potražiti očima njegov grob. Upoznat ću ga odmah, jer je to sigurno jedini, na kome je nešto zemlje i posađena cvijeća... Dizao sam se i išao polako, na prstima, zatajivši disanje, iako mi srce tuklo. Ali bih najednom stao i trgnuo natrag.

Proljetni nemir — prava bolest, od koje sam svake godine trpio — nije tog puta bio nešto, što me mučilo, ali me i raznježavalo nekom čudnom milotom. Sad sam samo strepio ili gorio ljutnjom. Ma i koliko sam obdan hodao i umarao se, nisam mogao spavati; a kad bih sklopio oči, silazila je na mene mòra.

A mrtvi je župnik ulazio u moj san.

Jedne sam noći sanjao, da plivam preko naše Luke. Ona je uska, ali što više plivam, to postaje šira. Njena je voda uvijek plavetna, ali sada postaje sve crvenija. To nije više naša Luka; to je Crveno more, a ja, prelazim preko njega. Ono se poda mnom otvara; padam u ponor; ali se ne gušim. Stao sam nogom na tlo; voda se s jedne i s druge strane odmakla. Preda mnom je prolaz, nalik na hodnik između dvaju visokih bedema od vode guste i crvene kao krv. I ja nisam više onaj, koji sam do sada bio. Jedan sam od sinova Izraelovih., koji bježe pred vojskom Faraunovom. Preda mnom moji drugovi, noseći torbe i šatore, goneći mazge i ovce; za mnom egipatski konjanici dižući koplja i mašući bičevima. Trčim prema kopnu, na brijeg, uz koji se Izraelci već penju. Naprijed! Naprijed! Vodeni se zidovi napinju; ljuljaju se, kao da će se sad srušiti. Konji iza mene ržu, točkovi kolâ stružu po pijesku, Faraun kliče. Naprijed, prema Proroku, koji stoji na brijegu, ogrnut plaštem, s bijelom dugom bradom i sa zrakama na glavi!... Ali što hitrije idem prema njemu, on biva duži i mršaviji; plašt mu se premeće u crnu usku halju sa stotinu sitnih dugmeta, brada mu se rasipa po vjetru, svijetle mu oči postaju široke, mračne, nalik na žeravice na dnu dviju rupa... To nije više Prorok; to je župnik, koji gleda u me. Ja ne znam, što bih. Idem natraške, upirem rukama u ona dva vodena zida, da se na me ne poruše. Ali egipatski bičevi zvižde. Biju me o dlanove, tuku po obrazu, a oni su sada kao šibe sa tri tvrda čvora providena noktima, što riju duboko u meso... Dahćem; opirem se... Ali ona crna prikaza na brijegu diže dugu mršavu ruku, i bedemi se ruše. Crveno me more vitla u vrtlogu... Padam... Davim se...

I ja se probudih. Vrisnuh iz svega grla.

Bio sam upravo sio u postelji, kad otac dotrča u sobu.

— Vlado! Što je to opet!

— Došao je. Iznova.

Tko? Što?

— Župnik. Onaj iz Velog sela.

— Sinko! Ti si samo nešto sanjao.

— Da. Ali ipak... On mi dolazi u san... on, oče. Sve je od njega. A strašan je, zločest.

Otac me stade miriti i govoriti mi, da župnik nije nikada bio loš čovjek i da je umro kao pravi kršćanin, pomirivši se sa svakim, praštajući svima.

— Ali ja sam za njega poganin. On me mrzi. Ne može da se smiri, dok mi ne dade do kraja svih šest udaraca šibom po dlanu. I eto, ustaje, dolazi.

Otac me držao za ruku, gladio po glavi govoreći mi još o župniku, o praštanju, o drugom životu i o Bogu. Govorio je nešto, što je bilo lijepo, što je tješilo i mirilo, ali ga nisam mogao pratiti i nisam mogao sve razumjeti, jer me strah još držao i umor me sve više hvatao.

Slušao sam u polutami samo romon njegova šaputanja; zaspah prije no on dovrši.

VI.

Otac zamoli Don Rocchetta, da me nekoliko dana zadrži kod sebe u Malom selu, ne bi li me on rastresao i izliječio od te fiksne ideje.

Ali se moj otac bijaše prevario, jer nije pomislio, da me tako šalje u blizinu veloselskog groblja. Don Rocchetta sam pak volio i štovao, ali mi on poče prerano govoriti ciljajući na mrtvog župnika, i meni se odmah pričini, da mi kazuje samo ono, o čemu se bijaše dogovorio s mojim ocem. Da je između mene i mrtvog župnika sve svršeno, i da se sada može jednostavno sve zaboraviti, kao da nije nikada ništa bilo, ja nisam nikako mogao vjerovati. Osjećao sam, da se mora nešto drugo dogoditi.

Mnogo više no Don Rocchettove prodike, djelovahu na me riječi nekoga drugoga.

Bio je to poljar Kljako.

Poznavao sam ga već otprije, a sad sam ga svaki dan viđao na strmini prema veloselskom groblju, kamo je on dolazio, da odanle lakše pazi na neke vrtove i smrekove šumice.

Dobra srca, ali naprasit, nagao i otvoren, svađao se negda sa svakim, bježao u svijet, pa se opet vraćao, da uzbuni sve seoske momke, da ih uči veselju i da se s njima prepire, dok jednog dana ne izgubi tri prsta na ruci kod pucanja iz mužara. Sad nije mogao više kopati, pa mu nataknuše pločicu na lakat i dadoše mu staru pušku, da bude poljarom i da čuva vinograde i rijetke šumice. A taj je posao valjano obavljao ne praštajući nikad nikome. Sretao sam ga često u svome lutanju okolo luke i sela, pratio ga i slušao njegove priče o dalekim krajevima. Volio sam ga, jer me čak i nauči pucati iz puške, a nikada da od mene što izmami; odbijao je i što sam mu sâm nudio. Taj surovi i naprasiti čovjek nije nikada lagao, pa sam svakoj njegovoj vjerovao.

Sad smo često sjedili jedan uz drugoga. Jednoga dana, pošto mi on ispriča neke svoje nevolje, ja mu rekoh, što se to desilo i još i sad dešava između mene i mrtvog župnika.

Spočetka me zamišljen gledao; zatim poče kimati glavom kličući sve češće: »He! He! Eto vidiš!« — a kad mu kazah, što sve sanjam i kako se mučim, poljar se namrgodi kao da se ljuti na župnika:

— Pa ti to pušćaš? Ne znaš ga naučiti pameti?

— Naučiti ga pameti? — začudih se.

— A ča drugo? Svu će ti krv popit. Vukodlak! Vampir! Dok je bi' živ, vuka' je u selu ljude za nos, a sada muči jedno dite... I ja sam tako ima' jednoga krvnika, ma se nisam pušća'. Pokaza' sam, da ga se ne bojim, pa me je ostavi' na miru.

— A kako si to učinio?

— Poša' sam mu na grob; udri' sam mu tri puta nogom nad glavom, i pozva' sam ga po imenu, i pljunu' tri puta.

— Ali... Kljako!

— Ča? Ne boj se. Ho'mo skupa. Pljunut ćeš. Pa ćeš vidit... bit će odmah mir.

I poljar me stade gotovo vući.

Ja se ne makoh.

Ta mi je surovost bila odvratna. Bez nastupa ljutnje, moja je mržnja bila tiha. Nisam nikada vjerovao u vještice, vukodlake i mačiće. Smijao sam se uvijek pričama o mrtvacima, koji se dižu iz groba, a i taj moj strah od mrtvog župnika nije bio nalik na strah druge djece, što vjeruju u avetinje. Ja sam se, u neke časove, bojao samo tame noćne, tišine ljetnog podneva, snage vjetra i mora. Moj je strah bio uvijek samo panički. Župnik je bio za me samo zato i sad živ, jer sam još uvijek osjećao sramotu, koja nije bila još isprana, mržnju, što je još trajala. Nosio sam na duši dva čvora, što ih ničija ruka nije znala razvezati, a ja sam htio da ih se lišim.

Nešto me tjeralo k župnikovu grobu. Kao da sam slutio, da se moja parba s »krvnikom« može svršiti samo na njemu. Bio bih odmah pošao s poljarom onamo, da on nije bio onako surov.

— Plašljivac! — reče gotovo prezirno. — Grem ja misto tebe.

— Ne! — kriknuh; i moj je glas bio kreštav i oštar.

— Zač ne?

— To ću ja sâm učiniti... sam. Hoću!

Njegove se lice razvedri.

— Onda je sve dobro. Ma znaš: udri nogom; viči; pijuni!

I on digne pušku na rame; siđe u dolac.

Kad se vratih u selo, don Rocchetto je već bio užgao svijeću na stolu i čitao iz brevijara.

Sjedio sam pokraj prozora; gledao, kako pod glas čita, moli i krsti se. Malena stasa, odebeo i puna lica, on je u taj čas izgledao stariji, ali i ljepši. To nije više bio onaj živahni, veseli pop. Kao da se digao u neke visine i sav se preobrazio. Ima dakle i jedan drugi Don Rocchetto još ozbiljniji i još ljepši no je onaj, koji misi na oltaru? I moje štovanje prema tome čovjeku naraste, ali me u isto vrijeme prisili, da osjetim svu daljinu između sebe i njega. Da sam u taj čas ugledao pred sobom šaljivdžiju i veseljaka, koji je od šale strugao svoje lice o naše obraze i zvao našu majku »Mariettinom«, ja bih mu bio otvorio svoje srce, otkrio mu novi nemir, što ga poljar bijaše bacio u me. Ali pred tim svećenikom zatvorih se u se, ne pustih, da on po meni dublje kopa.

— Gdje si bio? — zapita me, kad svrši.

— Gore, prema lokvi, — slagah ja, samo da ne spomenem strminu, s koje se vidi groblje.

— Jesi li trčao? Igrao se?

— Jesam! — rekoh odmah, samo da on ne bi svratio razgovor na ono, što me tištilo.

— Onda je sve u redu. Danas sam s tobom zadovoljan.

I ja sam čitavu večer tako lagao.

Odahnu mi, kad uđoh u sobicu pokraj njegove.

Sjedio sam dugo na postelji, osjećajući, da sam se ogriješio tim laganjem prema Don Rocchettu. Htio sam poći k njemu pa mu sve kazati, moliti ga, da mi oprosti. Ali je u njegovoj sobi bilo već tiho, a kuća šutljiva kao grob... Ne! Priznat ću mu sve sutra. Ili će biti bolje, da ga time ne rastužim i da se što prije vratim u Luku. A svemu je kriv onaj drugi; onaj, koji leži u zemlji, u dugoj crnoj halji, žut u licu, a otvorenih očiju, što uvijek traže, izdaleka, prodirući i kroza zidove... Jest; pravo ima poljar Kljako. Vukodlak. Vampir... Ali se ne valja bojati. Valja ići k njemu. Lupnuti nogom, pljunuti — ili mu se predati i pustiti, da me udari još četiri puta šibom po dlanovima. Ovako je još gore.

Sjedio sam na postelji slušajući tišinu noćnu, opirući se snu, jer sam se bojao, da ću opet zaplivati Crvenim morem i ugledati župnika. Zašto nisam pošao s Kljakom, učinio i ja ono, čega se on nije bojao?... Eto, i lagao sam, a sve zbog njega. I ja se više ne veselim ni školi; i ne čitam više očevih knjiga; i ne lutam po hridinama Luke... Oh prokleti! O krvniče!

Hvatao me prkos, koji me čuvao od straha. Buljio sam u mrak, kao da nekoga čekam, spreman na borbu, dok mi glava ne klonu na jastuk; i ja zaspah.

VII.

Sunce je bilo već visoko, kad rekoh Don Rocchettu, da bih htio u Luku.

On pristane, i ja se uputih prema moru. Ali netom izađoh iz sela, svrnuh nadesno, prođoh preko nekih vinograda i pustoši te se doskora nađoh nedaleko veloselskog groblja.

Bio je topao dan, pun sunca i tišine. Pupalo je i listalo posvuda naokolo. Kosovi se javljali u smrekovim šumicama.

Opirao sam se toj premaljetnoj nježnosti. Htio sam biti surov i odlučan kao i poljar Kljako, učiniti nešto krupno. Išao sam hitro, da se ne bih predomislio i stao nasred puta. Kad bih pod onim suncem stiskao malko oči, meni se pričinjalo, da sanjam. Idem opet po suhu na dnu Crvenog mora. Netko me tjera. A Onaj me čeka na brijegu. Ovog se puta ne bojim. Sunce sija; bajami se zelene; kosovi zvižde; Don Rocchettova je kuća blizu; poljar će se pokazati netom glasnije viknem, a ja gazim puteljcima, kojima župnik-vukodlak nije nikada prošao. Osjećam, da sam sada jači od njega.

Koješta me napastovalo, da stanem, al' sam ipak hitao naprijed. Ne odoljeh samo onda, kad ugledah pod kupinama mlade stabljike od jagoda i nekoliko kaduljica. Istrgoh ih s korijenima; posadit ću ih u vrtiću za našom cisternom u Luci. Prolazeći kroz šikaru, vidjeh još koješta, mimo čega ne mogoh nikako da samo prođem. Nađoh prazno gnijezdo, maleno a novo, svu silu smilja s cvjetovima žutim kao zlato, neke trave lijepe i mirisave, pa i to strpah u njedra.

Proljeće i zov kosova bio bi me sigurno ipak poveo drugamo, da se iznenada ne nađoh pred zidom groblja.

Mislio sam, da ću baš pred njim klonuti i odustati od osvete, ali upravo u taj čas sve ono oporo i tvrdo u meni nabuja i digne me na zidić. Upirao sam vrhovima nogu u hrapavosti zida, držao se rukama o njegov rub.

I pogled mi stade tumarati po groblju.

Malena četverouglasta poljanica; križevi. Nekoliko čempresa i grmova. Tragovi proljetne trave između kamenih ploča sivih od sunca i od kiše.

U prvi mi se mah pričini, da je groblje pusto. Sići ću dolje; ići uza zid, da me niotkuda ne vidi; naći ću *onaj* grob i...

Osjećao sam, da ne mogu više natrag, da bih zbilja bio kukavica, kad se ne bih usudio.

I baš sam se htio popeti na vrh zida, kad čuh iz groblja glas i sav protrnuh.

— Vlado!

Pogledah prema žbunu, s kojega mi se činilo, da poziv dolazi; ali ne vidjeh ništa. Srce mi lupalo negdje visoko, — rekao bih, u grlu. Prsti mi se zgrčiše držeći se ruba zida.

U onoj tišini, glas mi dođe nekako krupan i dubok, kao iz dubljine otvorena groba. Osjetih, da blijedim, da mi se vlasi na glavi kostruše.

— Vlado! To si to.

I nešto crno ustane i pruži se za granjem grmlja.

Sad sam bio siguran, da je to On. Moje je čuđenje bilo golemo, da ne osjetih više sav onaj strah. Ostadoh kao prilijepljen o zidu.

Crna se prikaza maknu. Pokaza se sva na suncu. Mahnu mi rukom.

— Pa dođi. Vrata su otvorena.

Vidjeh, što je. Ali se ipak ne makoh. Nisam sâm znao, da li se veselim ili žalim, što se grdno prevarih.

Bila je to Perpetua, sluškinja pokojnikova.

— Hodi! — zvala me ona. — Čuo si me, je li? Dođi da vidiš!

Spustih se na puteljak, uđoh kroz vrata.

Ona je sad klečala kopajući motičicom ono malko zemlje na još svježem grobu.

Bilo bi mi drago, što i ne gleda u me, jer sam znao, da su mi lice i oči sada takovi, da bi mogla odmah pročitati na njima, što me dovelo k tome groblju. Sav je moj strah bio minuo; ali sam osjećao, da uz tu ženu ne mogu više ništa uraditi Ona kopa motičicom na grobu, kao da On nije odmah pod tom zemljom, no duboko, na dnu ponora. Postavila se između mene i njega. Prestrašila me, kad zavirih u groblje; brani mi da pristupim k raci, kako bih ja htio.

Stajao sam kod nje gledajući je gotovo neprijateljski.

A ona je klečala, kopala motičicom, drobila prstima grudice još vlažne zemlje. Govorila je:

— Sramota, sinko! Sramota! Eto, vidiš. Donijeli zemlju, a grob zapustili. Kod pokopa plač, jauk, obećanja. Palit ćemo svijeće!... a gle! nema sada na njegovu grobu ni pravoga križa. Došao u selo nov župnik; i svi se pomamiše. Pokojnika zaboraviše. Neharnost! Pravo izdajstvo!

Jednom je rukom pravila rupice; drugom je vadila biljčice iz pregače, turala ih u zemlju. Njeno je lice bilo puno ogorčenja. Kao da nije mislila na onoga pod zemljom, no na izdajice u selu.

Najednom stade, upre pogled u me.

— Znaš, umro je ne ostavivši ni novčića. Ormari, škrinje gotovo prazne. Sve ode. Jedva nađoh, u što da ga mrtva obučem.

— Zar ga pokradoše?

— Pokrao je on sâm sebe. Dijelio je uvijek; čitavog života. Kad vidje, da je smrt blizu, razda sve.

— Zar baš on? Čitavog života?

— On. On. Ja sam se tome uvijek opirala, ali uzalud. Oni, koji se sada vrte u selu okolo novog župnika, nose i danas njegove bječve, njegove košulje. Sve je dao.

— Zar siromasima?

— Najveći je siromah bio baš on, a otkidao je od svojih usta za kojekakve ljude. Pojedoše ga živa. Bolestan čovjek slao lažnim bogaljima i lažnim bolesnicima svoju čorbu, svoj komadić mesa, svoj kruh. I tako je bilo uvijek. I u drugim varošicama i selima, gdje je bio kapelanom. Odasvud je otišao gô kao ovaj moj prst. U dan njegove smrti kuća prazna. A zbog onih neharnih seljaka... Slutila sam, da će mu i grob zapustiti. Zato sam i ostala ovdje... E, e, tako!

Suze se kotrljahu niz nabuhlo lice na župnikov grob, dok su joj ruke dalje sadile podrhtavajući od tuge i od ljutnje. I ona je pričala, što je pokojnik sve uradio za svoje siromašne stare roditelje, kod kojih je ona jednom služila, i za svoje rođake. Uvijek bolestan i sve bliži ranoj smrti, što ju je uvijek čekao, mučio se i kinio za sve i za svakoga štedeći samo na sebi. Zazirao je od gospode i živio samo za seljake i za siromahe; a oni ga, eto, izmuzoše, pojedoše i odmah zaboraviše.

— Znaš — gotovo kliknu — o Božiću je dao nekoj udovici s troje djece i ono malo drva, što smo ih još imali u kući, pa se tresao od zime. Ozebao i legao. Jedva se malko pokrpao i ustao; ali eto, ne dočeka Uskrsa. A jučer sam zamolila tu istu ženu, da dođe danas sa mnom amo i da mi pomogne urediti grob... ali, vidiš, nema je. I ne će doći.

Sad se gotovo ljutila kazujući, kako se je uoči smrti morao naprezati raznim crkvenim pobožnostima, samo da ugodi seljanima. Umro je na povratku iz crkve, smalaksao, naglo, gotovo na nogama.

Ja sam je slušao u sve većem čudu.

Od njenih je riječi nicao pred mojim očima nov lik. Župnik-svetac i župnik-krvnik lebdjeli su sada u isto vrijeme preda mnom, sada odijeljeni, sad opet kao u zagrljaju. Netom bi ona za čas prestala, prikaza župnika sa šibom iznova bi narasla, ustremila se ispred mene.

— Ali on je tukao. I mene je...

Ona digne glavu. Nasmjehnu se s mnogo gorčine.

— E; i ti si ga ražalostio. I ti si lupao po njemu.

— Ja?

— Ti. Baš ti. Sjećam se onog dana, kada te on kazni, a ti pobjegnu k moru. Vratio se u stan blijed, žalostan. Rekao je: »Jest. Mali ima pravo!« Onda je prelomio šibu; bacio je kroz prozor.

— To je on kazao?

— Da. I nije imao mira. Čekao na te. Pitao učitelja, zašto te nema. A kada vidje, da ne dolaziš, poslao me k tvome ocu. Sjećaš li se?

— Sjećam se.

— Al' tvoj otac reče, da je još prerano, da se nisi još umirio. To ga još većma zaboli. Čak je htio sâm u Luku. Spominjao te često. Čekao te, ali te ne dočeka. Jest; lupao si i ti po njemu.

— Nisam znao. Ja sam mislio...

— Pusti! Ne misli više na to. Žao mi je, što se izgubila knjiga, što je on za te spremi.

Ona je opet radila ne gledajući više u me.

Stajao sam oborene glave. Nisam znao zapravo, što mi je, ali me obuzimalo nešto, što mi tjeralo suze na oči. Neki se čvor u meni driješio. Pričinjalo mi se, da lakše dišem. Pod onom zemljom, mekom i sipkom od ženinih ruku i pod kamenim križem nije više ležao čovjek upalih mračnih očiju, što gledaju u me. One su vjeđe sada zatvorene; usta nisu više zgrčena i zločesta; lice je smireno i prijateljsko.

— Nemam više što da sadim. One iste žene, kojima je on sve davao, uskratiše mi nekoliko strukova, da ih posadim na njegov grob.

Ja segnuh rukom u njedra; povadih sve, što je u njima bilo: stabljike i jagode i kadulje, smilje, gnijezdo i mirisne trave.

— Daj amo!

— Ne! — rekoh. — Ja ću sâm.

I dok me ona gledala, ja sam kitio križ travama, sadio kadulju i jagodu na župnikovu grobu. Klečao sam na rubu groba i pravio prstima rupice. Metao sam korenčiće u jamice, tiskao sam oko njih zemlju, koja mi se — onako vlažna i usitnjena — pričinjala mekanom kao baršun.

*

Kad sam se vratio u Luku, otac me uze za ruku, povuče me k sebi, zagleda mi se u oči.

— No, sine! Kako ti je sada?

I prije no otvorih usta, reče veselo majci:

— Marietta, gle... Znao sam ja. Nema ti do našeg don Rocchetta!

Lov na konope

I.

Na našem je tavanu bila sobica, u kojoj je neko vrijeme stajalo koješta, što me u nju mamilo.

O zarđalim kukama i čavlima visjeli u njoj na zidu kotarice i užeta. Ljeti, kada grožđe dozori, kotarice bi začestale prilaziti odnekuda kao uklete pa se vješati o one kuke, da ih malo pomalo gotovo sasvim nestane, kao da su same nekamo odletjele. Kasnije, netom bi zima pritisla, za te bi se čavle djela užeta, koja kao da hoće prezimiti sve do Uskrsa.

A kakovih korpâ nije ondje sve bilo!

Košare velike i malene, nove i stare, uhate i ćulave. Krtoli bokova ravnih i trbušastih. Sprtva od lika, s drškom i bez drška, pa čak i mjericâ i vretenarâ, slavonskih rudnjaka za nošenje jabuka i bosanskih sepetka kupljenih na kakovu sajmu preko velikog kanala. Sve su mirisale po mastu i bile poštrapane sokom grožđa crvenim kao svježa krv. Prsti se o njima lijepili. Muhe su na njih navaljivale.

Konopi su pak bili ponajviše stari, izderani, puni čvorova i uzala, raščihanih krajeva. Neki bijahu trošni i odsukani, pa su čuperci niti visjeli na razdrtim mjestima. Izlizani trenjem i ponegdje ranjeni nožem, taknuti zubom ljudi i životinja i istučeni kamenom, bili su nalik na izmlaćene, mrtve zmije. Vonjali su kojekako: jedni po koži i mazgî i kozâ, drugi po loju i pokvarenom ulju, a neki pak po poljskom šiblju, pa i po smilju i ružmarinu.

Kod svakog je čavla bio na zidu zabilježen po jedan dan u godini; uz mnoge je stajalo napisano i po jedno, katkada i po dva imena, ponajviše ženska.

Dok nismo znali, kako, zašto i otkuda sve to dolazi, mi smo djeca često ulazili u sobu, da gledamo, što je opet »doletjelo«, a što »odletjelo« i da čitamo imena, kličući od veselja, kad bismo naišli na ono koje nama znane seljanke, kakve kume Lukre, Dume ili Mandîne.

No kada doznasmo, što je kako je, naše zanimanje za te kotarice i užeta postade mnogo veće i počesmo ih dočekivati već na kućnome pragu.

Nisu sve te stvari letjele same u sobicu na tavanu; — naš ih je navdar Ivan »lovio« po vinogradima, jedne ljeti, druge zimi.

Vrebali smo na časak, kad bi se od pokazao ispred kuće vraćajući se s polja ili — kako smo mi govorili — s lova, a s kotaricama u rukama ili s užetima prebačenim preko ramena.

— Ivane, koliko ih ima?

— Je li od Lukre?

— Od Dume?

Trčali smo mu ususret i đipali kao kozlići okolo njega, dirajući »lovinu« rukama, skidajući je s navdara, noseći je sami u kuću. Najviše smo se veselili kotaricama, jer su one bile malne uvijek pune najboljeg grožđa, koje je zatim dolazilo na naš stô, i majka nam ga i preko dana dijelila. To bolje, ako je u kotaricama bilo i smokava. Veselili smo se i užetima, kad su bila prikladna za skakanje.

Netom bi majka spremila grožđe, mi smo sami nosili Ivanovu lovinu u onu sobicu, da je objesimo na zid.

Navdar je morao s nama.

Sjedio je na Mupici nasred sobe, a mi svi okolo njega. Pitali smo ga: u kojem je vi ogradu iznenadio kradljivku; je li bilo gonjenja i borbe; što je sve rekla i kako se branila. Htjeli smo znati, je li krala naše grožđe, da ga pojede ili da ga proda. Kako je veliko bilo breme granja, što ga je posjekla u našoj šikari ili polomila na kakvoj našoj usahloj maslini? A je li bjesnjela ili plakala zbog izgubljene kotarice ili užeta? Koliko će globe platiti, kad otac prijavi krađu seoskom glavaru? Mogla bi reći, da to nije bila ona, da se Ivan prevario; ali što da kaže, kad navdar pokaže glavaru njezinu kotaricu, njeno uže? U selu svatko zna, što tko ima kod kuće. A onda, ime! ime!

— Ivane, reci ime!

Penjali smo se na stolicu, da črčkamo pokraj čavla. Veselit će se otac, što mi sami obavljamo taj posao.

Gotovo je uvijek navdar Ivan znao reći i ime kradljivke.

Sad bi nastao nov smijeh.

— Mandîna Kacatova.

— Lukre pokojnoga Jure Bumbarde.

— Stara Kljaka.

— Hura! Već imamo dvije Lukre i tri Mandîne.

Bili smo tako zadovoljni s navdarom, da smo mu davali očev duhan i po koju čašu vina, što su ga gospodari pili.

Sad smo željeli da bude u toj sobi što više sprtvi i konopâ, što više čudnih imena na zidovima. Nismo puštali, da nam sluge u sve to diraju. Brojali smo ih svako toliko.

II.

Ali su te stvari ipak iščezavale, ponajviše bolje kotarice, a rijetko nam je kada navdar kazivao, da je kradljivka platila globu, namirila štetu te primila od njega natrag svoj krto ili konop. Doznali smo tek kasnije, da su žene dolazile krišom k našoj majci i toliko se jadale i molile, da bi se na koncu vratile u selo sa svojom kotaricom, u kojoj su nosile bar jedan hljeb pečen u našoj kući. Naš je otac sve to znao, ali se gradio kao da ne vidi. Rijetko je javljao seoskome glavaru krađu. Govorio je:

— Cijena je grožđu sada tako malena, da kotarica vrijedi gotovo više od ploda, što u njoj može stajati, a sami strah od globe i makar privremeni gubitak sprtvi i krtola dovoljna je kazna za tu sirotinju.

Al' je svakako htio, da navdar Ivan obilazi vinograde i vreba na lupeža ne praštajući sâm nikome. Govorio mu, da mora biti najvještiji i najtvrđi u »lovu na konope«, jer smo zimi i mi u kući trpjeli od studeni na onom otoku bez šuma, i jer su kradljivke više puta kidale i zdrave grane maslinove.

I baš zbog toga ne bješe ocu jednog studenog decembra pravo, kad vidje, da se navdar vraća sa svojih obilaženja gotovo uvijek praznoruk.

Jednog mi dana reče:

— Doznao sam, da žene sijeku i kidaju u vinogradima prema Milni. Sutra ćeš i ti tamo s Ivanom.

Ja sam već znao, zašto me šalje.

I mi smo se djeca srdili na navdara, što su nam uši i ruke otekle od studeni, a zima sve ljuća, Božić pred vratima. Kradljivci se griju našim drvima, dok Ivan haje i ne haje. Vidjet ću sâm, kako on straži. Možda ćemo i donijeti štogod u tu mrzlu kuću.

III.

Sjutradan bijah ranije na nogama.

Ljutio sam se, što smo jedva poslije objeda krenuli. Al' sam zato hodao brže od Ivana. Neko vrijeme uz more, pa uzbrdo, pa preko klanca, dalje i sve naviše od neke visoravni.

Oko nas sve pusto, mrtvo. Nebo naoblačeno, tlo tvrdo, loze gole, maslinovo lišće zgrčeno od zime. Puše oštar vjetrić. Nos mi je hladan. Upaljeni rubovi ušiju bole. Kišem, da se oziva u onoj pustoši.

— Vi ćete se prehladiti. A ni za što.

— Kako, ni za što? Ne ćemo pustiti, da nam sve otmu.

— Pa vidite, da nema nigdje nikoga. Tko bi po toj zimi u vinograde? Nisu ljudi blago.

Te su me navdarove riječi još većma dražile. Zar on misli, da će sve glatko proći, i kad sam ja s njime? Zar me otac badava šalje?

— Žene sijeku i kidaju grane, — ponovih mu očeve riječi.

— Te jadne žene!

— Jadne?... Kradljivke! Lupežice! Ja bih pozvao rondare*. Dao ih zatvoriti!

Hvatao me zanos, dok govorim, što bih ja sve učinio, da sam moj otac, glavar seoski ili bar kakav navdar. Oh, ja bih znao ne pustiti drugima ono, što je moje, što mi treba; pogotovu pak drva, zimi, uoči Božića, kad koža puca na prstima.

— Pokupio bih po kućama sva njihova užeta. Spalio bih ih.

— To da. Već su mi davno dodijala — smijao se navdar.

— A zašto ih više ne nosiš?

— S mnogima sam se zbog njih posvadio. Ja i moja žena nemamo više mira od prokletih baba. Molim ih, žedan, čašu vode, a one mi viču: Vrati prije konop! Ne mogu ni ja živjeti u svađi s čitavim selom.

— Ivane, ti se tih žena bojiš!

* mjesne stražare

On se namrgodi i ućuta.

Obađosmo dva vinograda; nađosmo sve u redu.

More je daleko pod nama bilo mirno, ali crno. Vjetrić nam puhao u lice bijući nas ledenim iglicama.

Htjeli smo već natrag, kad čusmo lupu sjekire.

— Ha! — kliknuh.

Navdar se trgnu. Prisluškivao je. Doskora reče:

— Mislio sam, da je u mojem Okrubjakovu. Al' nije. To je negdje blizu, na tuđemu.

I on me povede stramputicom.

Vodeni lupom dođosmo do vinograda, u kojem je neki Milnaranin sjekao panj već davno oborene masline. Kraj njega su žena i dijete slagali breme.

— Bog daj ljudi! — pozdravi Ivan.

Seljaci mu se odazvaše; mi stadosmo.

Milnaranin se tužio na studen. Da nema tu, na svojemu, dva stara maslinova panja, ovog bi Božića nastradao. Od zore se muči. Sad nosi to teško breme sat i pô daleko! Sjutra će možda snijeg; ne ćeš moći iz kuće, pa jao si ga sirotinji.

— A vi obilazite? — dovrši.

— Al' ćemo sada natrag. Kad se ne bih bojao izmučiti previše mladog gospodara, skočio bih do Okrubjakova. Vidjeh ga prekjuče. Al' ipak... kad sam već tu.

— Pa hajdmo! — rekoh ja.

I mi pođosmo.

Vjetar tiše duva. Nebo zastrto tmastim obla cima. Studen tiha i oštra.

— Možda će već noćas snijeg. — reče Ivan.

— A čemu nisi ponio puške?

— Što bih s njom? Tu nema zečeva.

— Al' ma lupeža.

— Manite. Ta vidite, kako je. Ni žive duše.

Al' ja sam se još uvijek nečemu nadao. Nije mi se dalo vjerovati, da ću se vratiti kući praznih ruku. Meni se činilo, da je otac najviše mislio na Okrubjakovo, kad mi reče: »U vinogradima prema Milni.« Ono je bilo prilično prostrano i plodno, a radio je u njemu kao težak navdar Ivan, koji nije štedio muke i truda. Još smo dakle mogli koješta doživjeti. Moj otac zna, što govori.

— Ivane, zateknemo li lupeža, ne ćemo mu uzeti samo uže.

— Nego što još?

— Nego i breme.

— A tko će ga nositi?

— Sâm lupež.

Ivan udari u smijeh.

— To se kod nas nikad ne događa. Lupež pobjegne.

— Jer ga ne znaš prisiliti s puškom u ruci, da nosi pred tobom breme dolje k nama. Da si tako radio, ne bismo sada zebli u Luci.

— Ej, ej, gospodaru mladi! — smijao se on. — Kad bi tako i drugi navdari radili, pokušao bih i ja. To bi bilo nešto. Al' danas niti ima lupeža, nit ja imam puške.

— Samo kad bih se ja zbilja rasrdio!

Meni nije bilo pravo, što se navdar smije i odgovora kao da je sve to neka šala.

Ne rekoh više ni riječi.

IV.

Stigosmo do vinograda.

Ivan najedamput stane. Naćuli uši, obraze se, šanu mi, da se pritajim. Nestade ga preko ograde.

Doskora mu vidjeh glavu u grmu.

Došuljah se do njega i on mi pomognu preko.

Kad navdar maknu u grmu granu, vidjeh na donjem kraju vinograda neku ženu. Prigibala se svaki čas dižući suvarke: usahle grančice ispod maslina, gnjile kóce između lozâ.

— Kradljivka? — šanuh.

— Jest! — reče on i izvali psovku — Hoće joj se moji trudi.

— Pa dajmo! — rekoh, željan vidjeti, kako se goni i hvata.

Ona mi se žena pričinjala nečim divljim i jakim, poluvješticom i poluženom; valjalo je odmah i snažno navaliti.

Al' Ivan nije tako mislio.

Krili smo se i čekali, dok ne vidjesmo, kamo ona nosi suvad. Kad ugledamo i breme, on me iznova povede preko ograde na putić, pa onda polako i kradom desetak maslina naprijed. Tada potrča, skoči preko plota i viknu:

— Gospodaru, amo!

Nađoh ga, gdje sjedi na bremenu i jedva gleda u ženu, koja ga je s drugoga kraja vinograda motrila sva zaprepašćena držeći kolac u ruci.

— Što radiš? Pobježe.

— Ne bojte se: ne će. Ovdje je njezin konop. Pa i bječva.

— A znaš li je?

— Jedva jedvice. Mora da je iz Malog sela.

I on poče motati cigaretu.

Ja sam mislio, da borba o konop počinje sasvim drukčije; vikom, trkom kroz vinograde, preskakivanjem ogradâ i hvatanjem lupeža, da svrši rvanjem, iz kojeg će jači iznijeti pobjedu. A gle! Malo mira i lukavštine, pa su i breme, i konop, pa čak i bječva, što je žene u hodanju pletu, već tvoji. Eto, sad bi Ivan mogao sve to uzeti i otići.

Al' iako se navdar gradio mirnim i nehajnim, vidjeh mu ipak na licu, da se ljuti na onu, koja se usudila krasti u vinogradu, što ga je on posadio, te ga čak i zove svojim. Pa ona nije iz njegova sela, da bi se mogao bojati svađâ s njenom rodbinom, a zbog onog užeta, što leži pred njim na zemlji i u koje navlaš ne dira.

Shvatih, da on nešto snuje, i da će se ipak koješta dogoditi. Ne rekoh ništa. Naslonih se i ja na breme.

A žena nas je još uvijek gledala. Držala je kolac u ruci, ne mičući se, zbunjena našom šutnjom i našim mirom.

Najednom baci kolac, opipa rukama pletenice na tjemenu. Onda viknu:

— Ja znam, koji ste.

— Pa reci! — odgovori joj navdar.

— To je mladi gospodin s Mora.

— Vidjela si ga u Malom selu, kad je išao u školu. Je li?

— A ne! ne! — klikne ona osjetiv zamku.

Videći, da se ne mičemo, dođe polagano mnogo bliže. Opet stane, al' napeta i na oprezu. Oči su joj neko vrijeme tražile konop i napola ispletenu bječvu s iglama i klupkom.

Bila je to žena još mlada, ispaćena suha lica, s upalim očima zjenicâ zelenih kao u mačke, usta velikih i gorkih, vrata žilava. Odijelo joj bijaše staro i pokrpano, cipele na nogama prevelike.

Njeno mi lice nije bilo novo, al' vidjeh na Ivanu, da je on ne može nikako prepoznati, pa mu srdžba samo raste.

— A znaš li, čiji je ovaj vinograd?

— Znam.

— E, pa onda?

Kradljivka ne odgovori. Kao da čeka na kakav drugi razgovor. Kad vidje, da šutimo, metne ruke na bokove i reče:

— Neka me posluša mladi gospodin, a ne ti. Ti si mu samo sluga... Eto, ušla sam na njegovo. Nešto sam posjekla; nešto polomila; nešto pokupila. I složila sam to breme. Jest; istina je. Al' šteta malena. Ja bih rekla: nikakova! Neka samo pogleda. Nek stavi ruku na prsa. Da sam i nešto više...

— Vrag te...

— Ti šuti. Mladi gospodin s Mora tu gospodar. Jer si me zatekao u Okrubjakovu, gledaš me tako. Kad bih nekoga imala, čuvao bi se. Znam te ja.

Navdar je htio skočiti. Ipak se svlada.

A ona nastavi govoreći o svojoj bijedi i nevolji. Gledala je u me. Dolazila u zanos. Glas joj je podrhtavao. Govorila je dugo, sve na prekid; al' hitro, iz duše. A na koncu je kazala:

— Neka me mladi gospodin samo sluša. Jest; ja sam iz Malog sela. Zna on kućicu uz put. Malenu. Crnu od dima. Punu djece, gole, gladne, prozeble... Eh, eto! Mama, zima je! Mama, daj! A što da dadem? Otkuda? Trs nije moj. Ni panj. Ni grana. Ni list. Pa ni kamen u gori. Ne smiješ uzeti: tuđe je. Sve je tuđe... sve. I kap vode. I zrno zemlje. I vlat trave.

Spočetka sam je gledao kao omamljen pod onim pljuskom riječi. Udarale su o me, da se odbiju i nekamo pokliznu i nestanu. Takav je govor bio za me preveć nov. Ali kad joj riječi počeše ipak prodirati u me, bilo mi je kao da neke vruće kaplje padaju u moju nutrinju i kolaju svuda po njoj. Ne shvaćajući ih pravo, osjećao sam ih kao nešto tvarno, što se u meni vrza paleći me i golicajući kao da me mravci podilaze. Spopadala me žalost; bojao sam se, da kradljivka ne udari u pravi plač.

— Prestani. Ti si zbilja neka jadna žena. Mladi je gospodar dobar. Uzmi tu bječvu, pa idi svojim putem. — reče navdar glasom, kojim je mogao prevariti ženu, ali ne mene.

— Zar zbilja?

— Žuri se. Putuj.

Ona me još jednom pogleda i korakne oprezno naprijed. Prođe prema bječvi. U zadnji se čas okrenu i mačjom se kretnjom baci na konop.

V.

Al' je navdar vrebao na nju.

Trenutak kasnije oni su stajali jedno prema drugome držeći svako u ruci jedan kraj užeta.

— Komedijašice! Sve si to brbljala zbog užeta. Ja te mamio na bječvu, a ti, hop... na konop!

— Pusti ga! Ne dam novo uže.

— Da vidimo!

I oni se stadoše natezati.

Ženi je bilo lakše, jer je stajala nešto niže i mogla se upirati nogama čvrsto o zemlju, pomagati ruci i nozi težinom svoga tijela, a Ivan ju je morao vući čitavu, čuvajući se, da mu noga ne posklizne nizbrdo. Bila je ispaćena, mršava, ali žilava, vična teškom radu. Bijaše ovila kraj konopa okolo desnog bila, zgrabila uže i lijevom rukom. Kad je Ivan mogao namjestiti nogu i snažnije potegnuti, ona se svijala praveći leđima luk, sagibajući nauznak glavu, pa joj se vidio napeti vrat s dvjema nabreklim žilama, što su snažno kucale.

Ja sam stajao naslonjen leđima na breme i gledao samo u nju. Prve pahuljice snijega padale su mi na lice, al' sam ih jedva primjećivao. U prvi sam čas želio, da navdar snažno potegne, i da se sve to odmah svrši. Ali gledajući naprezanje ženino, njeno lice i ruke, nešto me hvatalo za srce, držalo me ondje kao prikovana i bez riječi, dajući mi dio od one muke, što sam je kod nje vidio.

Ivana je hvatao bijes. Napinjao se trgajući snažno, na mahove.

— Pusti, nesretnice! Al' ćeš to platiti... skupo. Nosit ćeš breme i uže dolje, k Moru. Hu!

Ona se koprcala kao velika riba vučena povrazom. Dva puta pane. Odmah se i dignu, napne još jače sve sile. Konop nije nikad puštala, iako joj gulio kožu. Za svakim padom kao da je bivala snažnija. Al' joj se vlasi rasuše niz leđa. Odijelo joj puče pod pazuhom. Puca joj se otkinuše ispod grla. Njeno je lice bilo sada još bljeđe. Oči dublje, krupnije i tužnije, gotovo ukočene, bez jedne misli. Dok je Ivan, sav crven u licu, drhtao, ona kao da nije više ni disala.

— Pusti ludo!

Žena padne licem o zemlju. Navdar je poče vući uzbrdo. Al' ona opet skoči. Upre još snažnije, kao da ju je dodir sa zemljom oživio, ojačao. Izgledala je još jadnija, ali odlučnija. Pocijepani joj rukav visio. Iz dviju ugrebina na licu tekla joj krv.

Osjetih, da se u meni nešto diže. Hoće da me odanle makne, da me u nešto baci. Bojim se, da bi se to moglo dogoditi prekasno, kada ta žena već klone, podlegne.

— Ivane!

Začudih se sâm zvuku te riječi. Njime sam zapovijedao navdaru nešto, čemu se ni on ni kradljivka nisu od mene nadali.

— Ivane! — viknuh jače.

Oni me ne čuše. Navdar je ulagao svu svoju snagu, a njoj je uže već izmicalo iz ruku. Još trenutak...

Ja skočih do žene, zgrabih pred njom konop, složih s njezinom svoju silu.

— Ivane Pusti!

On stade, al' ne pusti užeta. Gledao me zapanjen, ne znajući, što bi.

— Pusti! Pusti! — vikao sam ja, sav u vatri, vukući, koliko sam mogao.

Navdar je oklijevao.

Najednom kimnu, nezadovoljan, glavom, promrmlja nešto i pusti uže. I ona trgnu korak natrag ostavivši sve.

Digoh konop, pružih ga kradljivki:

— Drži. Naprti se pa idi.

Sve sam to radio jedva znajući, što zapravo činim, dok mi glas i ruke podrhtavahu.

I moj je nemir još trajao.

Prestao je tek onda, kada vidjeh, kako ona žena, prignuta pod bremenom, izlazi iz vinograda i odmiče prema Malom selu u sve gušćem padanju bijelih pahuljica u tmurnom predvečerju zimskoga dana.

Ćozot Piccio

I.

Gotovo svake jeseni, kad su duhale jake jugovine, u našu bi se luku zaklonile lađe, a i po koji manji parobrod, što se nije uzdao po nevremenu preko kanala između otoka i kopna.

I jedrenjače i parobrodići nisu ponajviše ni pristajali uz obalu. Bacali su sidro nasred uvale i čekali, da vjetar popusti, i more se na otvorenu stiša. Rijetko je kada tko iz njih sišao na kraj da se prošeta ili da štogod kupi u jednome od obližnjih sela. Te su lađe stizavale u olujna predvečerja, da, šutljive i nepomične, ostanu usidrene nekoliko dana, pa da ih preko noći nestane poput avetinjâ.

Meni je u takve dane uvijek bilo teško. Sva ona toplina, što sam je preko ljeta upijao od sunca i od užarenog kamenja drage, kao da se naglo gubila. Vukao sam se teških kretnja i loše volje po vlažnim grmovima, drhtureći neprestano od studi, koja kao da je izbijala više iz moje nutrinje no prodirala izvana u me. A dok bi mi udovi klonuli i zebli, moja je glava još življe radila, mašta mi postajala još djelatnija, i maštao sam kao nikada, ali su mi te sanjarije bile u svemu drukčije od onih ljetnih i prouzrokovale mi više bola no veselja. Uzalud me otac silio da sjedim kod kuće, uz knjigu, u naslonjaču, koji bi me — u nedostatku peći — mogao i nešto grijati, i često mi govorio, da se za vrijeme jugovinâ moram čuvati, jer ne samo, što je u meni sklonost prema nekim bolestima, no da su me njene klice možda već i napale. Ja sam pak mrzio naslonjač. Činilo mi se, da se u njemu gušim; a u kući mi je bilo kao ptici u krleci, pa sam bježao napolje, krijući se, gdje sam znao, da me neće lako naći.

Gledao sam kapljice vode nanizane o grančicama, mahovine i lišaje na kamenu, oživjele od vlage, raspletene od vjetra. Mrzlih ruku, a užarenih obraza, premetao sam šuškor pod žbunovima i tražio sjemenje travâ, što sam ih poznavao i od kojih sam se mirisima omamljivao ljeti, kad je sunce sjalo i draga bila drukčija no tada.

Sva tuga puste, šutljive drage, koja je sada, i za vrijeme najjačih jugovina i oluja, bila kao gluha grobnica, padala mi je na dušu. Nisam bio svjestan onoga što se sa mnom zbiva, ali sam osjećao da od nečega trpim, i da mi ne će biti bolje, dok ne pođem nekamo daleko, gdje se vidi svijetlo i ljepše boje, i čuju žamori, i motre ljudi, kakvih ja nisam još nikada ugledao, a znao sam, da ih negdje ima. U kakvu bolest tijela nisam vjerovao. U te mi se dane činilo, da me svi u kući samo muče. Kao da ja i ne pripadam njima. Misao na bijeg iz tužne kuće i iz zabitne mrtve luke stajala je uvijek na dnu mojih maštanja; nikada se pak nije iz njih toliko dizala kao za vrijeme jesenjih jugovina.

I nešto me neprestano tjeralo, da — sjedeći na rubu žala i cvokoćući zubima od vlage i od studeni — gledam u lađe, što su na tajanstven način dolazile i odlazile. Promatrao sam ih

s radoznalošću, a i s nekim strahom. Otkuda prilaze gonjene olujom, i kamo idu, dok je na pučini more još uvijek uzburkano? Što kriju u sebi, kad leže u tami nasred vode, bijene kišom? Čemu su sklopile ona dva oka — jedno crveno, drugo zeleno — što su onako zloslutno sjala, kad su se pokazale na ušću drage u prvoj večernjoj tami? Zašto ne pristaju uz obalu i ne puštaju nikoga k sebi?

Ja sam već onda dosta znao o galeotima, o gusarima i o ukletim lađama, pa sam koješta maštao, gledajući ih onako velike, crne i nepomične, dok je postajalo sve tamnije u luci, a izdaleka se čuo glas; oluje na pučini morskoj.

*

Najviše me, jedne večeri, dražila i uznemirivala jedrenjača s tri jarbola i s oštrim pramcem, koja se usidri ne baš daleko od kraja, a imala je na palubi tako jake fenjere, da se dobro vidjelo, što ljudi po njoj rade.

Još prije no se spustilo i posljednje jedro, pričini mi se, da vidim, kako tri čovjeka nose iz nutrinje na palubu naslonjač, u kojemu netko leži.

Što sam više gledao, to mi se više pričinjalo, da je onaj, koji leži, starac s bijelom bradom. Čovuljci vrzu se oko njega, duboko se pred njim klanjaju, ali, kad on hoće da ustane, navaljuju svi na nj i sile ga da opet sjedne. On pruža ruke prema ušću luke i nešto viče, a oni mu stavljaju dlan na usta, pa se njegovo prigušeno klicanje gubi u zavijanju vjetra. Fenjeri idu amo tamo po palubi, sjene diršću, likovi ljudi primaju čudne oblike; ali to, što ja vidim, teško da je varka kasne jesenje večeri, jer mi se čini, da razabiram i njihove glasove, samo što su im riječi nalik na one, što ih često čujem od svog oca, kada naglas čita iz svoga Homera.

— Grci! — šapćem — Grci!

A o gusarima iz Levanta još pričaju naši stari mornari. Sigurno je taj starac vozio nekamo zlato sakriveno u buretima punim suha grožđa sa Hiosa ili smokava s Eubeje. Momčad se na brodu tome dosjetila, pobunila se, svladala gospodara i vezala ga za naslonjač. Zagušit će ga, utopiti u našoj luci.

— Oče! — viknuh, gotov potrčati kući i javiti, što sam vidio.

Ali se rasvjetljenje na palubi promijeni. Sve se sjene pomakoše. Likovi predmeta i ljudi prikazaše mi se sasvim drugi. Naslonjač se prometnuo u stô pokrit stolnjakom bijelim kao snijeg. Starčeva brada pocrni poput čađe; u njegovoj ruci zablista pehar. On sada sjedi, ponosan i silan kao kakav vladar, na čelu stola, dok drugi gledaju u nj držeći viljuške, što im u rukama rastu, postajući sve više nalik na ostve, kojima se riba hvata.

Uklet brod!

Spopadne me zebnja. Htjedoh pobjeći, no me nešto držalo kao prikovana na žalu, dok je noć već padala, i na obali luke nije bilo nikoga do mene.

— Ukleta lađa!

Tko zna, kakvi grijesi tište ljude, koji ne mogu nikada više umrijeti? Avet-lađa luta u tami i oluji po svima morima; a sad je jedna od onih noći, kad je tim prokletnicima dano, da se odmore i da se na svoj način vesele. Što oni sad piju? Što jedu? I što govore? Što će još uraditi?

Htio sam pobjeći, jer sam osjećao, da me mravci podilaze. Nisam mogao ni maknuti udima. Silio sam se ustati, al' mi se pričini, da propadam... Znao sam, da nema veće nesreće, no vidjeti takve lađe. Ipak je u mome strahu bilo još uvijek mnogo od prvašnje

eLektire.skole.hr

radoznalosti i čuđenja, pa se nisam više napinjao da ustanem, i oči su mi bile širom otvorene. Uza sav strah, koji me spopadao, nešto se na dnu duše veselilo, što sam i to vidio i doživio. A zebnja, koja me ledila i stiskala mi srce, poče se rastapati i mekšati.

*

Nešto se novo zbivalo na lađi.

Svi su oni ljudi naglo ustali, zgrabili po jedan fenjer i stali se peti na jarbole. To nisu više nakazni avetni starci, no hitri momci, što se penju ljestvicama od konopa gore visoko. Svijeće već vise o križevima i rasvjetljuju palubu. Mornari odmataju jedro, spuštaju ga dolje, a ono se promeće u sag, što pokriva čitavu lađu, od pramca do krme. Dižu se poklopci, i jato djevojaka izlazi na palubu. Cvijeće im okolo glave, u rukama koprene, što lepršaju na vjetru. Neke su od njih sjele i latile se cimbalâ. Tri su djevojke skočile na pokrov bokaporte, gdje je sag najdeblji i najljepši: digle se na prste od nogu, raširile ruke, potresajući koprenom, i stale se vrtjeti oko sebe. Plesačice plešu; druge djevojke udaraju u cimbale i pjevaju. Pjesma im je iz početka tiha, nalik na šumorenje mora za ljetne mjesečine, pa onda jača i glasnija. Prati je zujanje žica, zveket srebrnih praporaca. Ples je hitriji, paluba svjetlija. Sva je luka sinula od svjetlosti; svi su se žamori složili s onim pjevanjem.

I ja se čudim, što se prozori na kućama ne otvaraju, što moji roditelji i moje sestre ne trče napolje, da vide i čuju to čudo. Sjete, što me bila obuzela u prvi sumrak, kad je lađa prilazila, nalik na avet, nestalo je sasvim. Nema više ni traga tjeskobi i čuđenju, kojim sam gledao, kako dave starca u naslonjaču. Ne osjećam više straha. Ne teku više po mojim žilama srsi, od kojih sam drhtao. Sada gorim ugodnom vatrom.

— Na lađu!

Ustat ću. Skočit ću s obale u čamac. Odvezat ću ga. Latit ću se vesla i pohitati onamo. Došle su napokon! Otkad sam o njima čuo, ja o njima sanjam i na njih čekam... već dugo.

— Vlado!

— Tu sam! Tu! Hitro, oče! Hitro, sestro! Da vidite. Pogledajte: na lađi, na palubi. Djevojke!

Ne znam, da li baš tako vičem i govorim onima, koji prilaze; ja se bar silim, da ih zovnem.

— Vlado! Gdje si? Javi se glasnije... ne vidimo te u tami.

— Kakva tama! Sva se luka sja. Zar ne vidite i ne čujete? Pa još vele, da živimo u pustoši, da smo jadni i nevoljni! K lađi! Odmah!

— Evo ga. Oče! Leži povaljen. Noge su mu u moru. Glava mu gori. Nešto bunca.

Oni prilaze. Hoće da me dignu i povuku. No se ja ne dam.

— Pusti me. Hoću na lađu. Čamcem.

— Sine, ne vidim lađe. Nema čamca.

— Pa ja bih i ovako. Bez čamca. Zar ne vidite? Svijetlo. Djevojke. Ples i pjesma.

— Otrijezni se. Nasloni se. Tako!

I oni me više nose no vode.

Osjećam istom sada, da su mi noge mokre do iznad koljena i hladne kao led, dok mi glava gori, i srsi mi idu po čitavu tijelu. Al' mi je sve to ništa prema kamenu, što ga opet

nosim u grudima. Mjesto da me vode u lađu, vode me u nešto, što je usko, mračno i studeno.

I ja ću sada biti kao onaj starac, što su ga na palubi gušili, tiskajući mu dlanove u usta.

— Oče, pusti me! Ja ne ću tvog naslonjača!

II.

Ali nisu me sve lađe, što su za vrijeme jugovinâ dolazile u našu luku, tjerale u ognjicu i silile, da zatim dugo ležim.

Katkad je bilo i sve drukčije.

Sjećam se jednog dana, kad je na pučini moralo biti i previše vjetra i valovâ, al' je iznad drage sunce ipak prosjajivalo na mahove kroz oblake, veseleći obronke svojim osmijehom.

Nije bilo još podne, kad dojedri najedamput u luku čitavo jedrilje. Male, lagane, hitre lađe. Bokovi, pramac i krma svi crni sa šarama na rubovima. Jarboli nose naduta jedra, sva crvena, a sa žutim krugovima i zrakama, što su nalik na sunce i zvijezde. Paluba je oivičena niskom ogradom; sva je mokra i blistava; nema na njoj ništa, što bi valovi mogli odnijeti. A kako su te lađe i okretne! Ima ih dvadesetak, jedna nedaleko od druge. Sigurno se i vješto kreću u uskome prostoru, baš kao što okretno leti jato galebova, što ih s pučine prate, kružeći i kričeći nad njima.

Upoznali smo ih odmah, već po tim pratiocima.

I stoji nas vika:

— Ćozoti! Ćozoti!

Jest; oni su. Ulaze u luku, jer im vjetar ne da preko kanala. Zatekao ih na povratku s ribolova.

— Eto, Vlado: to su lađe, u koje možeš čitav dan veselo gledati! — veli mi otac.

Mi trčimo prema Kargaduru, misleći, da će na njegovu rtu pristati. Al' one ulaze dublje u dragu; dolaze u samu luku. Jedra naglo padaju. Lađe se još neko vrijeme pomiču naprijed i na stranu, ravnane kormilom, i postavljaju se u red — sve jedna uz drugu, bok uz bok. Začas su napravile most od jedne obale luke do druge.

— Oh, divote!

Sidra su već bačena, jedra smotana, konopi povučeni od pramca do pramca, lađe nanizane u redu kao po traku. One su sad jedno samo tijelo: krma uz krmu, jarbol pokraj jarbola. Drukče ne bi ni mogle da se sve smjeste u uskoj luci.

— Oče, po ovakvu je mostu prošla Kserksova vojska preko Helesponta.

Čudim se i jatima galebovâ, koji lete iznad lađe.

— A što je to s njima? — pitam oca.

— Hoće od ribara malo ribe. — veli mi on. — Bit će, da je dosta ima pod palubama.

I ja istom sada osjećam vonju ribe.

Ćozoti dižu bokaporte i vuku napolje mreže. Duge, smeđe, tamne mreže pune su ljusakâ od ribâ i niti morskih trava. Razapinju ih visoko, od jarbola do jarbola, pa one vise nalik na zavjese. Ima ih toliko, da im više nema dovoljno mjesta na lađama. Ribari izlaze s

njima na kopno, vješaju ih o prozore kućâ, o grane obližnjih stabala i sade u zemlju motke, da im o njih pričvrste krajeve.

Sunce se katkad pomoli iza oblaka, pa sve sine. Palube se i pramci lađeni blistaju; galebovima se srebrne krila; ljuske se od riba svjetlucaju u razapetim mrežama.

Mi gledamo sada u Ćozote.

Zgodni li su ti ribari! Maleni i mršavi, i svi nalik jedan na drugoga. Lica suha, navorana; očiju crvenih, upaljenih od vjetra i soli; bez brkova, a s kratkom kozjom bradicom. Lulica im je u jednom uglu usta. Donja im usna malko visi, pa se vide zubi, što se čine još bjelji, jer im je lice garavo od sunca. Vrat im je gô. Hlače široke i na dnu nešto prekratke, a na bose noge navukli sandale s jednim ciglim komadićem kože na kraju prstiju i s debelim potplatima od drva. Kod svakog im se koraka vidi gola peta, što se diže uvis, dok drvena teška potpetica lupa o dasku palube ili o tlo obale, pa se čuje neprestano lupkaranje.

— Tup! Tup! Tup!

A kako se ti ljudi kreću i kako hodaju! Okretni kao majmunčići u svome brodu, na kopnu kao da i ne znadu koračati. Njišu se bokovima uz čudnu kretnju ramenâ, držeći noge preširoko. Rekao bih, da su pjani, ili im se i sad čini, da su na moru, pa prate njihanjem tijela zibanje lađe. Kad govore, viču, kao da i sada dovikuju nešto jedan drugome u buci mora i vijanju vjetra.

Mi se djeca smijemo. Kličemo im uz pozdrav:

— Chioggia! Chioggia!

Oni ne odgovaraju. Istom kad su opet u lađi, mrmlju nešto, ne vadeći ni tada lulice iz usta.

*

Čitavo smo se popodne uzalud vrzli oko oba kraja onog mosta od lađâ.

Ćozoti su sjedjeli na palubama, gledali, kako im se mreže suše, i galebovi lete oko lađâ. Na nas se nisu ni obazirali. Kao da im nešto nije bilo pravo.

Mi smo pratili svaku njihovu kretnju.

Dvaput poslaše lađu na ušće drage, da vidi, kakvo je more u kanalu. Neki od njih pođoše u oba sela noseći ribu, no se s njom vratiše.

Na lađi, što je bila prva uz obalu, svi se skupiše oko njih. Stade ih spočetka razgovor, a doskora i vika. Njihove su kretnje bile sada hitre, jezik brz, glasovi kreštavi. Kao da će se posvaditi i potući, pobiti šakama i noževima. Nismo mogli valjano razumjeti njihov govor, ali smo ipak shvatili, da u lađama imadu mnogo ribe, da se skorom odlasku nisu nadali, da u selima nema za njih kupaca, a da su u obližnje varoši ušli prije njih drugi Ćozoti s još više ribe. U našim selima nije bilo u dućanima dosta soli, da bi mogli bar nešto ribe posoliti. Pa što uraditi?... Netko je od njih morao kliknuti: »Darovati!«, jer svi skočiše na nj i gotovo ga izlemaše.

Da im se riba manje kvari, izvukoše je na uzduh. Sve su palube bile njome pokrivene. Galebovi se pomamiše, ugledavši je napokon. Htjeli su da je otmu i raznesu, pa su Ćozoti vikali i tjerali ptice.

I to kričanje galebovâ i vika Ćozotâ trajalo sve do večeri.

Već u prvi mrak svijeće se na palubama utrnuše. Tama ovi čudni most preko luke.

*

Sutradan je vrijeme bilo još ružnije. Pred uvalom je hukalo, šumjelo i zavijalo. Jugovina bi katkad huknula i u luku, pa bi se voda u njoj uzbibala i lađe zanjihale.

Ćozoti bijahu već rano ujutro povukli mreže pod palubu, bojeći se, da vjetar ne prodre u dragu i da im sve ne pokida. Najteže im je bilo s ribom. Kad vidješe, da jedan od njih već baca, uz obijesno veselje galebova, s palube u more pokvarenu sitnu ribu, oni se stanu iznova dogovarati. A kad se — nakon mnogo vike i Psovanja — u nečemu složiše u oba sela po dva čovjeka. Čekali su zatim ogledajući ribu i bacajući galebovima sve ono, što im se činilo, da nije više za hranu. A galebovi se komešali. Spružena vrata i visećih nogu lebdjeli nad čovjekom, gotovo nad ivicom broda, kao da čekaju, da im se ribe baci u otvoreni kljun. Neki su dolijetali na vrh jarbola i odanle gledali ribu.

Moj je otac govorio.

— Vidiš, Krešte: skupa smo lovili, pa skupa i pojedimo! Ode ovog puta Ćozotima čitava lovina!

Nije još bilo podne, kad počeše stizavati iz oba sela seljaci, ponajviše žene i djeca. Idu hitro. U svakoga je kakva stara kotarica.

— Ha! — reče moj otac. — I ovi su galebovi nanjušili ribu.

Svijet navali na oba kraja onog niza lađâ. Nastade pogađanje, vika i klicanje. Nijesu se ni najmanje razumijevali, ali su ipak neprestano vikali mašući rukama, klanjajući se uz porugu jedni drugima, praveći sve smješnije kretnje. Ćozoti ne puštahu seljane u lađu, samo su im pokazivali ribu. Pružali su ruku i trli kažiprst o palac hoteći time reći, da oni hoće novaca. Seljaci su im odgovarali, da u njih nema ni prebijene pare, pa su dizali uvis tikvice i mješčiće pune vina, flaše s uljem, male svježe hljebove, grude sira i skute, suhe smokve nanizane o koncu.

— *Bezzi! Bezzi!* — vikali su Ćozoti.

— Kakovi beči! — razgoropadi se neki dugonja pognutih ramena i ćelave glave. — Ča ste nas onda zvali? Nî naš novac za ćozotsku ribu. Kad jemam beči, kupujem pravu ribu... bakalar.

— Je! Tako je! — povlađivali su mu drugi.

— Da bi barem jemali koju lipu hobotnicu! Ma oni love samo šuškariju, ča ništa ne vaja.

— *Niente senza bezzi!* — kušali su još Ćozoti da dođu do novca.

Starica, s glavom i s licem omotanim crnom maramom, iz koje je virio kukast nos, prignula se na rubu obale i viknula, držeći ruke na bokovima:

— O vrazi jedni! Ticama bacate blago Božje, a kršćanima ne bi ništa dali. Sram vas bilo! Usmrdila vam se sva, pri noći!

— Ribicu za moju mačku! Ribicu za moju mačku! — uplete se, derući se, neki šaljivdžija.

Svi prasnuše u smijeh, i nešto mirnije dogovaranje iznova započe. Ali su novi ljudi prilazili iz sela i vikali, da su im Ćozoti poručili, e će im dati ribu za vino i ulje. Zato su oni i došli k lađama. Kakva je to sad prijevara?

Ćozoti počeše popuštati.

Kad prvi od njih primi od neke žene vino, svjetina jurne u prvu lađu. Seljaci su išli s broda na brod, obilazeći posvuda. Zabadali su u sve nos i pogađali se s Ćozotima za svaku ribu, vičući opet najviše baš sada, kad su najmanje razumijevali.

*

U onome metežu pođoh i ja na lađe.

Meni nije bilo stalo do ribe. Gledao sam jarbole i konope, promatrao na nekim krmama rezbarije i slike svetaca, virio u nutrinju lađe. Sve je bilo tijesno, mračno. Oštra vonja po ribi dizala se iz utroba lađenih. Sve me to nije moglo razočarati, jer sam samo mislio, kako mora biti krasno stajati na tim palubama, kad lađa juri morem, jedro nad tobom šušti, konopi zuje u vjetru. A bacanje i dizanje mreža, dok voda kao da vri od glavanja silne ribe. Bježanje pred burom ili jugovinom. Krstarenje ispred luke, da u nju uđeš unatoč vjetru, što duše s kopna. Biti galeb između galebova!... Kako je sve to ljepše no živjeti u toj uvali...

Najednom razabrah u vici ljudî neki glas, kome se začudih. Da li to galeb krešti ili netko plače? Uđoh u lađu, preko koje su seljaci samo prolazili, jer na njenoj palubi nije bilo ribe, i stadoh prisluškivati.

Jest; tu je.

Pođoh do krme. Nagnuh se nad otvor.

Pod njim je, u uskoj izbici, sjedjela na posteljici žena i dojila dijete.

Ona digne glavu. U prvi se čas trgnu; no, kad me bolje pogleda, umiri se. Nasmiješi se i metne prst na usta.

— Tiho. Eto: već je zaspao.

Govorila je mletačkim dijalektom. Mlada, okrugla bijela lica, a tamnih očiju i još crnijih rudastih vlasi, pričini mi se nalik na sliku Gospe s djetetom, što je visjela nad posteljom mojih roditelja. Dojka joj bila kao od snijega, a ruka, kojom ju je od mene krila, tako malena, da nije mogla mnogo sakriti.

Trgoh glavom natrag, al' je njezin osmijeh bio tako sladak, pogled joj tako prijateljski, da ne pobjegoh: ostadoh ondje, siguran, da će mi se doskora sama javiti.

I zbilja. Ne potraja dugo, i njena se glava pokaza na otvoru.

Gledala me radoznalo.

— Ti nisi od onih, koji kupuju ribu. I ti me razumiješ, Je li?

— Jest! — rekoh. — Čuo sam plač.

— To je plakao moj Piccio. Prehladio mi se, jadan. Sada već spava. Gle ga!

I ona mi pokaza dijete, koje je ležalo na posteljici.

— Jadni crvić! Nismo mogli naći ni mrvice čaja u tom vašem selu.

— Čaja! — rekoh ja. — Ima ga moja majka. Hoćete li?

— Zar iz sela?

— Ne! Iz luke. Začas.

— Čuj!

Ali, ja se zatrčah, gurajući ljude i skakući preko ivicâ, iz lađe u lađu.

Dođoh pred majku sav zadihan. Stadoh joj govoriti, tako naglo, da me jedva razumjela:

— Na ćozotskoj lađi. Neki Piccio. Prehlada. Malo čaja.

— Pa dobro. Drži. Ali, donesi ribu. Pazi, ne daj se prevariti — reče ona.

Ja odmah pođoh. Jedva čuh, kako ona za mnom viče:

— Neka bude velika riba! Za sve nas.

Kad stigoh na obalu, vidjeh, kako iz otvora na palubi one lađe viri glava puna crnih ruda i gleda u me.

Gotovo su svi seljaci bili međutim otišli. Na obali kraj prve lađe moj je otac razgovarao s nekim starijim Ćozotom.

— Kamo? — upita me otac.

Ja pobrzah naprijed, ne obazirući se na ribare, koji me pitahu, što hoću na lađama. Stigoh do žene i dadoh joj omotić.

— *Grazie!* — reče ona. I nikada do tada ja ne čuh slađe izgovarati tu kratku riječ zahvalnicu.

Htjela mi je još nešto reći, ali se dijete u taj čas probudi; stade kašljati i plakati.

Ona ga uze u naručaj. Poče ga miriti, tužeći mi se, da će sada dugo trebati, dok se vatra užge i čaj skuha. Kako da joj dijete ozdravi u toj rupi? Da ono može bar nekoliko sati prospavati na pravoj postelji, u sobi punoj čista zraka!

— A kod nas je i soba i posteljica, — rekoh ja.

Žena me pogleda. Onaj prvašnji posmijeh niknu joj iznova na usnama.

— Čuj! Gle starca, koji na obali govori s onim gospodinom. To je Picciov djed. Zovi ga, molim te, amo.

A Picciov je djed još uvijek nešta pričao mome ocu. Ja ne rekoh ništa starcu, no stadoh govoriti pred njim ocu o mladoj ženi, o djetetu, što kašlje i o čaju, na koji bi sada valjalo na lađi dugo čekati, jer nema vatre dok se i odavle vidi, kako dim suklja iz našeg dimnjaka.

— E, pa onda ćemo lako — reče otac starome Ćozotu — djed će dozvoliti, da majka dobro ogrne dijete, pa da ih moj sin povede mojoj ženi. Kod nas će čaj biti začas skuhan.

Starac se malko otimao, jer mu se činilo, da ne bi bilo u redu odmah pristati; na koncu kimne zadovoljan glavom i pođe ženi. Ona doskora dođe, noseći omotano dijete.

*

I tako se desi, da sam donio majci s one lađe, mjesto velike ribe, maloga Ćozota Piccia.

Picciov dolazak uzbuni čitavu kuću.

Svatko je htio da ga gleda, njeguje, dvori. A Ćozotić se puštao liječiti, prati i tetošiti; slatko je spavao i rado se valjao po postelji. Sjutradan bio je već zdrav pa je kričao i gugutao iz svega grla. Nas petero djece, mališanov djed, naša majka, pa katkada čak i sluškinja, stajali smo oko njegove postelje u sobici, gdje je on s majkom spavao, i gledali, kako gô leži na leđima, s nogama uvis, mašući ručicama i izbacajući krikove, što su bili nalik na one gladnih galebova iznad njegove lađe. Kao da je i sada vidio te ptice i htio ih dohvatiti rukama. Sunce je iznova na prekide sjalo i bacalo kroz prozor na njegov ružičasti trbušić tople zrake, što ih je derančić — rekao bih — odmah osjećao, jer je onda još veselije micao nožicama krijući šačicama oči, dok mu se kaplje mlijeka točile iz usta.

— Eh, — govorio je stari Ćozot. — Vidiš, Concetta; znao sam ja, da to nije nikakva bolest. Gdje bi Ćozotu, ma bio sitan kao zrno od bibera, naudila djedova lađa i more! Ti nisi baš iz naše Chioggie, pa sve to ne znaš. Sad je on prošao kroz pravu vatru, doživio na pučini prvu oluju. Izaći će iz njih čvrst kao od kremena. To ti je njegova prva i posljednja bolest u životu.

— Da! Da! — odgovorila je Concetta, smiješeći se opet onim svojim smiješkom, od kojega sam se ja sav rastapao. — Pogodila sam, kad sam pošla u kuću staroga Gabbiana. Svi ste vi pravi galebovi.

— Kako ne bismo bili? Mali se galebić izlegao u gnijezdu, dok mu je otac u službi na ratnom brodu u Levantu, pa preletio s majkom i djedom niz Jadran, da vidi oca. Lovio je na povratku prve ribice i nadihao se prvog olujnog zraka. Sad je istom pravi Ćozot... Ti još ne znaš, da sam ga pred tri dana, dok su valovi najjače bjesnili, poškropio valjano, nasred mora. To je bilo njegovo pravo krštenje.

A žena u smijeh:

— Oče Gabbiano! Ha! Ha! Od toga dakle njemu ta prehlada.

Svi su se smijali, dok se starac češao u neprilici, rukom iza uha, priznavajući, da se možda baš tako i desilo, ali ipak tvrdeći, da je istom sada s djetetom sve u redu.

*

Sjutradan uveče stari je Gabbiano sjedio sa snahom za našim stolom, dok je dijete posljednje noći spavalo pod našim krovom, jer se jugovina bijaše stišala, i ribarske su lađe bile već spremne da otputuju.

Jela se najljepša riba, ulovljena ćozotskim mrežama, i pilo se najbolje vino iz konobe moga oca.

Starome se Ćozotu zacrveni lice i razveza jezik.

Što sve nije pričao i govorio!

Obašao je sve žalove Sredozemnoga mora; vidio Španjolce, Arape, Turke i Grke; nalovio se svakojakih riba; napatio se kao živina, ali se i nauživao i sit se nasmijao. Najsmješnije ga je bilo čuti pripovijedati, kako se jednom, kupajući se u nekom zalivu, našao iznenada oči u oči s nekom crnom okruglom glavom bez vlasi i ušiju, plosnata nosa, a možda i bez nosa, i s nekoliko dugih dlaka mjesto brkova. Gledali su se, vireći iz vode, više začuđeni no zaprepašteni, dok je Ćozot klicao: *Moro! Moro!,* a da sâm nije znao, da li time prijateljski zove onoga crnca, ili jauče, da *umire* od straha. Crna je glava ronila duboko u vodu, pa opet virila iz mora i izdavala glas, što je bi i hukanje i piskanje, a izražavao nešto, što bi moglo biti i strepnja i čuđenje. Ribar nas uvjeravao, da je bućoglavi kričao: Ćoz, Ćoz, pa on sad misli, da se onaj zalutali tuljan vratio trkom daleko na sjever i kazao svim svojim mnogobrojnim rođacima, da nikad ne ostave ledena pristaništa, jer da je vidio jednog od onih Ćozotâ ili Ćozâ, koji su strah i trepet svega, što repom miče u vodama Sredozemnoga mora.

I takova je obijest i veselje izbijalo iz starog lica izrovanog borama, izgorenog od sunca, ošibanog vjetrom i kože izgrizle od soli, da je obijest i nas spopadala.

Između svekra i snahe nastade mala prepirka. Concetta je slavila Mletke, a on Chioggiu. I mi čusmo od njega, kakav je taj ćozotski grad. To je mjesto, gdje se bezbrojni *gabbiani* množe na pijesku: leglo i izletište galebovâ. Ribe, ribe, ribe i lađe, lađe. Grede su zabodene u pijesak pod morem, a na njima fenjeri, znakovi i kipovi Majke Božje. Čamci i crvena jedra svuda naokolo, a hrpa sivih kuća gradskih u pozadini.

— Da ti to vidiš, mali! — reče, opazivši, da ga nitko ne sluša kao ja.

— Povedite me sa sobom!

— Samo ti dođi. Pa da te odmah krstim kao i našeg Piccia!

Nasta žagor i smijanje. Ne znam, je li to bilo od puke obijesti ili od vina, ali je stari Ćozot navaljivao na oca, da me pusti sutra s njima.

— Moram vam se odužiti. Sad će jedno bračko dijete spavati u ćozotskoj kućici. Za povratak je lako.

— Pustite ga! — uplete se Concetta. — Ja ću ga voditi u Mletke.

— Mleci! — ote mi se krik.

Otac se smijao. Majka je sve to smatrala šalom pa je, tobože, pristajala uz Ćozota i Concettu.

— Oče! Samo malo. Vidjet ćeš, kakav ću ti se vratiti.

— Samo malo? Sad si rekao nešto pametno. Razmišljat ću noćas o tome, pa ćemo se, Gabbiano, sutra rano porazgovoriti.

Krv mi udari u lice. Drhtao sam od sreće.

Ja nisam više pravo znao, što se pri stolu još radi i govori.

A čitave one noći činilo mi se, da slušam u nemirnu snu udaranje valova o kljun lađe, koja me nosi, i kričanje galebovâ iznad moje glave.

*

Jedva sam vjerovao svojim ušima, kad mi kod ustajanja rekoše, da ću se doista i ja ukrcati s malim Picciom u lađu staroga Ćozota.

Bilo mi je čudno, što roditelji ostaju kod toga sasvim mirni, gotovo hladni. Majka mi ništa ne sprema za odlazak. Ne će da mi dade ni bolje odijelo. Svi se opet vrzu oko Piccia.

— Eto, kako me tu nitko zapravo ne voli! — mislim ja, pa sâm koješta spremam.

Al' me neka ognjica već hvata, i očekujem nestrpljivo časak odlaska. More! Chioggia! Mleci! Dugo putovanje na lakoj lađi, uz Jadran! Voljet će me u kući više, kad im budem daleko; gledat će drukčije u me, kad im se vratim iz tuđine.

Izlazimo iz kuće s djetetom.

Most se preko luke već rasuo. Lađe su digle sidra, razapele jedra; izlaze iz luke onako, kao što su i došle. Galebovi lete sada pred njima, kao da znadu, kamo idu.

U luci je još samo lađa staroga Ćozota. Pristala je, dignuta jedra, uz obalu i čeka na Piccia.

Pozdravljaju se. Cjelivaju dijete. Moje sestre za njim plaču; na me se jedva obaziru. Meni je čudno pri srcu. Osjećam, da nešto nije u redu. Tiskam se prema roditeljima.

— *Partenza!* — kliče starac i maše kapom.

— A ja, oče! A ja?

Otac me gleda, kao da se istom sada nečemu dosjetio; veli Ćozotu:

— Gabbiano! Hoćete li dakle i Vlada?

— Pa to valja da bude.

— Znate: onako. Neka ga želja mine.

— Vlado! — viču sestre; a brat plače, hoće i on sa mnom.

Roditelji se smiju. Pozdravljaju me, tuckaju po ramenu, vele mi, da slušam Gabbiana; ali ništa drugo ne govore, ništa mi ne davaju. I meni je taj oproštaj tako čudan. Osjećam, da mi suze naviru na oči, i brada mi se trese. Gledam, začuđen, ponajviše u oca.

— No. Pa idi! — govori mi on, ali više nekako od šale i veselo, bez trunka tuge zbog rastanka.

Ja oklijevam. Stari Ćozot postaje nestrpljiv, već gura lađu od obale, a Concetta mi maše rukom, potiče me, da uđem.

U posljednji čas skačem na palubu.

Opet pozdravi i mahanje rukama. Sve je to zbog one žene, i, još više, zbog onog djeteta, što ga ja, sada, toliko ne volim.

Lađa se s početka jedva miče, plovi polagano, dok moji idu uz obalu s njome uporedo, brzajući prema rtu Kargadura.

Ja gledam u svoje. Nešto me bode na dnu srca.

— Što je tebi? — reče mi žena.

Gledam je u lijepe crne oči, na dnu kojih kao da razabirem nešto lukavo i jogunasto.

— Majka me nije ni poljubila. A otac...

— Pusti! Vidjet ćeš doskora, kako oni ne bi mogli bez tebe živjeti.

Htio sam nešto reći, ali jedro zašušnu, a Gabbiano viknu:

— Pod palubu! Hitro.

Zavukasmo se u Concettinu izbicu.

Vjetar nadme jedro, lađa se malko prignu na jedan bok pa nagnu naprijed.

— Oče! Majko! — stade me vika, dok sam virio iz luknje.

Bacao sam im posljednji pozdrav glasom punim ljubavi, ali i nekog prijekora.

Jedro se okrenu na drugu stranu. Lađa promijeni pravac.

Poče ono pravo, ćozotsko krstarenje, kojemu sam se uvijek najviše čudio. Lađa zaplovi po moru kao što galeb leti iznad pučine. Netom dođe u širi dio fjorda, zaleti se prema jednoj obali, sklizne uz nju, okrenu se, nagibajući se na drugi bok, pa jurnu ka suprotnome žalu. Pred rtom Kargadura, gdje se morska uvala najedamput širi na sve strane, ona opiše širok krug, tjerana vjetrom, što je ondje jače duvao. Vidio sam sad našu kuću, stisnutu uz druge na dnu luke, sad opet otvorena vrata uvale. Brisao sam suze, da sve bolje vidim, i osjećao, da me već počelo napadati nešto novo, ugodna vrtoglavica, iz koje će se u meni roditi mornarsko veselje, što sam ga do sada morao samo slutiti iz pričanja ljudi kao što je bio stari Ćozot. Očekivao sam časak, kad će lađa uhvatiti jednom još snažniji dah vjetra pa življe đipnuti i zaletjeti se kroz velika vrata uvale, tamo daleko, gdje su se na pučini crvenjela jedra već odmaklih ćozotskih lađa i bijelila na suncu krila galebovâ.

Ali se jedro najednoč kao isprazni, i lađa stane.

Bijasmo pristali uza rt Kargadura. Svi su moji bili na njemu. Klicali su:

— Tako se *bordiđa!*

— Vlado! Vlado!

Neki me ribar uhvati rukama ispod pazuhâ; digne me na palubu.

Ja sam bio sav smeten. Ne znam, je li me taj čovjek ili stari Ćozot poveo odmah na kraj.

— Eto. Sad znaš, kako je to, — čuh glas očev.

— Svaka je naša lađa komadić Chioggie, — klicao je Gabbiano.

A majka me zagrli:

— Je li, htio si zbilja otići?

— Što si nam donio iz Mletaka? — šalile se sestre.

Meni istom sada sinu.

Grč, što sam ga u lađi osjećao u grlu, razveza mi se tek sada u plač. I dok je lađa jurila ravno prema pučini, a moji je neko vrijeme gledali, ja nisam znao, plačem li od toga, što me onako prevariše, ili od radosti, što ostadoh u luci.

Boginja

I.

Bilo je to u one dane moga djetinjstva, kad sam najviše živio s bogovima i s junacima.

Nekoliko proljetnih kiša bijaše one godine nakvasilo zemlju, nekoliko pljusakâ oživjelo usred ljeta vinograde. Grožđe je zorilo; masline su bubrile. Nešto trave zazelenjelo se u kršu. Šikare se širile guste i pune hlada. Sunce je bilo sjajnije, ali i blaže; nebo kao šator modre svile. I ljudi mi se pričinjaju ljepši, bolji, veseliji.

Nova, sunčana, kiša padala u me. Još nenaslućeni zrenici moga neba bijahu se otvorili pred očima moje duše. Nešto je sjajno iz njih silazilo. Trepetalo okolo mene; hakalo u me svoj dah; čekalo me na kućnom pragu; pratilo me u skitanju po zatonima; tepalo mi i šaputalo; primalo katkada — u crtama kakve osamljene klisure, u sjeni kakva stabla, u treperenju uzduha iznad mora — gotovo vidljive oblike.

Da, ja sam živio s junacima, s bogovima i s boginjama.

II.

Sve je to počelo jednom knjigom, prvom očevom knjigom, što sam je stao sâm čitati.

Nađoh je — staru, prašnu, s izgrizlim rubovima i bez prve stranice — na daščicama, gdje je naš otac držao svoje knjige, i što smo ih mi zvali »bibliotekom«.

Sjećam se i sada redaka, što ih prve pročitah.

— »A kad vidje borbe željni Menelaj, gdje Patroklo pade, ubijen od Trojanaca, — on dođe, sav blistav u svome oružju, i stade braniti mrtvo tijelo paloga junaka, idući okolo njega kao što krava, koja se prvi put otelila, obilazi mučući tele. I plavokosi je Menelaj pružao nad mrtvacem koplje i široki štit; gotov da ubije svakoga, koji bi se usudio doći bliže.«

I Atrejev sin, sav blistav u oružju i sa štitom spruženim nad mrtvim Patroklom, uvede me odmah u borbu između Ahejaca i Trojanaca. — Planuh i ja srdžbom, kad se Pantojevac Euforbo usudi navaliti riječima i oružjem na plavokosoga junaka. Zastrepih, kada njegovo koplje odletje i pogodi štit Menelajev. Ali kad Euforbo pade, i stade ga jek, i oružje na njemu zveknu, i dugi mu se uvojci rasuše po prašini, ja osjetih dio ponosa i radosti pobjediteljeve...

I iz one čarobne knjige — prijevoda Homerova epa u laku talijansku prozu — izađe preda me čitav jedan puk heroja i bogova.

eLektire.skole.hr

I ja sam onda živio na ravnici gaženoj konjima, bražđenoj ratnim kolima, škropljenoj krvlju, između ahejskih lađa i zidina grada Troje. Najradije sam po njoj trčao za ratnim kolima Diomedovim, dok je on, uspravan na njima, bacao koplje ubijajući junake i ranjavajući bogove. Sjedio sam uz stare Trojance na kuli gradskoj motreći borbe ispod zidine i Argejku Helenu, koja dolazi iz dvorova Parisovih, ovita bijelim prijevjesom; a tako je nalik na boginju, da starci gledaju dugo i šutke u nju, i ne žale jade i nevolje, što ih zbog nje trpe. I slušao sam govore Nestorove i Odisejeve. I gledao, kako Sarpedom pada, lijep i mlad, od ruke Patroklove. Budio sam se jutrom na brijegu ljepoteke rijeke Skamandra, a sklapao uveče oči u šatoru Ahilovu.

I s junacima se pomiješaše bogovi i boginje, što su silazili s Olimpa. Razabirah u viki i štropotu ratnom gromki glas ljudomore Aresa i zveket strelicâ u tulcu boga Apolona. Znao sam, kako šušte Iridina krila, kad Zeus šalje božansku glasnicu ljudima i bogovima: i kako se sja pojas Afroditin; i bliješte krupne Herine oči. A sjedeći pod maslinama — gledajući, kao u nekoj sanji, gdje bitka bjesni i bogovi se u njoj blistaju oviti lakom maglom — činilo mi se, da vidim u treptanju uzduha kacigom pokritu glavu najmilije mi boginje, Palas Atene...

Ali ja sam htio da znadem i ono, čega u toj knjizi nije bilo: propast Troje, smrt Ahilovu, povratak ahejskih junaka u zavičaj.

Sve sam doznao doskora od oca. On je bio sretan, što može pričati nešto iz svoga Vergilija. Ali zgode Enejeve nisu me toliko privlačile. Vukao sam ga uvijek na nešto drugo i ne imadoh mira, dok ne doznah o sudbini Ahejaca. A što sve nisam od njega onda čuo! Memnon, sin Zore i Tritona, ubijen od Ahila. Pentesileja, djevica junakinja, koja pade pod Trojom, a od ruke Pelejeva sina. Gospođa nimfa Kalipsa u pećini od kristala. Nausikaja, koja u veselo jutro pere svadbeno ruho na žalu morskome, dok Odisej spava negdje blizu, u grmu.

I ja zavoljeh ljude, jer iz njenih gomila niću junaci. I zemlju, od koje živemo, po kojoj hodamo, a tragovi su božanstva na njoj posvuda utisnuti. I život, koji je ljepši, što je kraći, a puniji borba, pobjeda i poraza. — Skitao sam se sâm po kršu divlje drage morske, mahao rukama, bacao umišljena koplja i strelice, javljao se i odgovarao junacima, dijelio s njima megdane, padao ranjen i ustajao, dignut rukom bogova... nastavljao sam na svoj način borbu pod Trojom, i bio pun radosti, što dišem i hodam pod suncem.

Provodio sam onda svoje najljepše dane u životu.

III.

Ono, što me najviše znalo oteti za neko vrijeme tim maštanjima, bijaše velika lađa, privezana onog ljeta uz obalu u luci.

Bila je to stara »škuna« na dva jarbola s uskim pramcem i sa širokom krmom gdje je, urezana na stijeni ispod stijega, stajala slika nekoga sveca. Na palubi su bila tri otvora s poklopcima: široka bokaporta za terete u sredini i dvije uske luknje, svaka na jednome kraju lađe, kroz koje se silazilo u sobice za kapetana i za mornare. Jedra zamotana i ovita voštanim platnom, fenjeri skinuti, konopi izlizani, a ljestvice od užeta, što su s ivice lađe vodile prema vrhu jarbola, pogdjegdje trošne i raskinute.

Škuna naših rođaka, koja je toliko godina vozila njihovo vino u Mletke i plovila gornjim dijelom Jadrana, kao da se — ostarjevši — prestrašila od svih onih gvozdenih lađa, što počeše, tuleći i bacajući dim iz dimnjaka, prolaziti sve češće morem, pa se povukla —

kao ranjena zvijer u svoju jazbinu — u tišinu naše luke, da u njoj mirno svrši. Nije, više imala ni mornare ni kapetana; samo ju je stari nostromo Žepo čuvao, najvjernije i najodanije, očekujući dan, kad će joj se napokon naći kupac, pa da je zauvijek nestane.

Ja sam gotovo svaki dan dolazio k Žepu i pomagao mu polijevati palubu, škropiti lađi bokove, crpsti iz nje strojem more, svijati u kolače užeta i penjati se na jarbole, da se što popravi. A on me zato nagrađivao pričajući mi o putovanjima škunom i o Mlecima. Onako zgrbljen, s licem suhim i nabranim, očiju još i sad crvenih od vjetra morskog i od sunca, i s lulicom u krezubim ustima, kao da nije bio u rodu s ljudima, što su sada živjeli u onome kraju.

— E, to Vam je bio život! A sada? Stoj skrštenih ruku na brodu, dok te para iz nekoga kotla naprijed tjera. Samo loži vatru kao u kakvoj kuhinji... Pa zar nam je sada bolje? Zar se sada više trguje i dobiva? Čime su stari Nazori stekli sve te vinograde i sve te kuće i kućice? Eto s ovom! — vikao je lupajući pesnicom o pokrov bokaporte, da je zatutnjilo u praznoj lađi, kao da mu se ona, odobravajući, odaziva.

— A sada — nastavljao je — mjesto da je poprave, hoće njihovi sinovi da je prodadu, kao što se prodaje stara mazga. Nisu oni na njoj ni plovili ni sreću lovili; jedva je znadu. Hoće da im nešto nosi i ovo par starih čavala, užeta i dasaka, što su još na njoj. Sramota! Sinovi ne žele, a unuci ne će više ni moći da na njoj nešto dožive.

Tako je govorio stari Žepo, ali ja — jedan od unuka — doživio sam na njoj već sutra nešto, što je i sada živo u mome pamćenju.

IV.

Vidio sam na njoj boginju.

Kad sam predveče došao na obalu, ugledah na palubi škune čitavo društvance.

Htjedoh odmah natrag, kad me netko pozva.

— Ne boj se ti nas. Uđi!

Kad uđoh, vidjeh, da su to dva moja rođaka iz Velog sela s nekom drugom gospodom, koju nisam poznavao i nisam ih spočetka mogao dobro ni vidjeti, jer su svi sjedali između mene i sunca na zapadu.

— Al' je garav!

— Ti ne štediš cipelâ. I lakat si odrapao.

— Sjedi, mali! Evo nešto za te.

Župnik je iz Velog sela rezao svojim nožićem lubenicu. Jednom ju je rukom držao za gornji kraj, a drugom rezao, trseći se, da joj kriške budu što ljepše. Al' mu ruka bijaše zato premalena, i kriške su same padale, lubenica se rastvarala pokazujući svoje crveno srce i prosipajući na pokrov bokaporte crne sjemenke.

— Prva je za gospođu. Daj, mali, ponesi joj ovu. Gle! tamo je.

Tek sada ugledah lik žene, uspravne na pramcu lađe. Gledala je u sutonske vatre, što su gorjele pred vratima drage. Nisam vidio no neki tamni kip, samo su joj vlasi oko glave kao gorjele u onome svijetlu.

Ja priđoh sve do nje. Ona se malko okrenu.

Stadoh kao ukopan, gledajući u nju.

Visoka, u širokom plavom odijelu, motrila me krupnim očima punim ponosa, al' i neke slatke tuge. Kose kao od zlata blistale joj od sunca. Iz kratkih rukava izlazile joj ruke oblih lakata, malenih prsti, a sve bijele i sa zlatnom zmijom okolo lijevoga bila. Gledala je u me s osmijehom blage vladarice.

Kriška mi pade iz ruke.

— Nespretnjakoviću!

— Nosim Vam odmah drugu.

Al' mi ona metne ruku na glavu, povede me sa sobom.

— Ne treba. Eto me k vama.

Njezin mi se glas pričini nešto rajsko, još nikada čuveno, al' ipak poznato.

Bio sam još uvijek tako zanesen, da nisam pravo ni osjećao neprilike zbog one unesrećene kriške. Gledao sam samo u nju. Motrio, kako stupa po palubi, kako se ljudi vrzaju oko nje, kako ona sjeda i uzima krišku u ruku i postavlja svoje blistave zube plodu u mekotu, crvenu kao krvavo meso. Nisu dakle sve žene onako suhe, samo žile i mišice, a lica garava i naružena lišajima, muškaračkoga hoda i kretnji, ispaćene i istrošene teškim radom, i s očima kao u divljih mačaka, i s vlasima i odijelom, što ponajviše vonjaju po guštari i po zmijama. Eto je! Nalik je na one, što ih još ne vidjeh, al' ih znadem. Od njihova je roda. A možda je...

Al' su gospoda zadirkivala sada u me.

— Vještiji si ti, kad pomažeš Žepu na ovom brodu.

— Pravi »moco«! I to će dijete sasvim podivljati u ovoj pustoši. Gotov seljačić, — žalio me netko.

— Sklopimo li sutra posao, on će se starim Žepom najviše jadikovati.

Ona me gledala bez porugljive dobroćudnosti, a i bez žaljenja. Kao da razumije, zašto je onako motrim, i razbira u meni nešto, što drugi ne mogu vidjeti.

Rastapao sam se sav pod milinom njezina pogleda.

Oni su nastavljali, no kao da im nije bilo pravo, što ne znam odgovoriti: braniti se kojom zgodnom dosjetkom, iznenaditi ih naivnim pitanjima, razveseliti ih makar kojom ludom riječju.

— Čuj, — reče najedamput jedan od njih — što bi ti, da je ova škuna tvoja? Bi li je prodao?

— Ne bih. Popravio bih je. Plovio.

— Al' nema svoga imena. Kako bi je prije svega prozvao?

Oklijevao sam.

— Ded, promisli. Kako bi stajalo na krmi?

Ja pogledah u ženu. Njene su me oči sokolile.

— Pa sad znam. Helena! — rekoh.

Žena se trgnu.

— Helena! Pa tako se i ja zovem. Kakva Helena?

— Helena iz Šparte, žena kralja Menelaja. Nasta smijeh.

— Ho! Ho! Vidi ti njega!

— Ime najljepše između svih žena, — polaska netko gospođi.

— Pa čemu se čudite. Zar nije to šjor-Pijerov sin? — reče župnik, jedini, s kojim je moj otac mogao katkada govoriti o svojim starim knjigama.

Ona me uze za ruku. Posadi me blizu sebe i ne pusti, da diraju više u me.

Sad su se gospoda smijala nečem drugome.

V.

Žepo je vodio po lađi radnika, koji je bio došao s onim društvancem. Izlazili su iz otvora pokraj krme, pa je onaj stranac ogledavao svaku dasku, svaku gredu, vijak i konop. Šutio je pipajući sve rukama i očima, gunđajući otkad dokad kroz zube po koju riječ. Al' je samo jedna riječ dostajala, da uzruja staroga Žepa, koji ga je krivo gledao i odgovarao mu pljuskom riječi.

— Trošna! Gnjila!... Kako: trošna? Kako: gnjila? Ja sam je sâm mazao katranom stotinu puta. Najzdravija je to greda na krmi. Nije zatvarala u lijesu kakvu mrcinu ispod zemlje; plovila je uvijek na suncu, u morskom zraku. Zašto bi trunula... gnjile mi već sutra ove stare kosti u grobu! Konop! Konop! Pa to vam je konop kao i svaki drugi na ovakovu brodu. U Mlecima smo iskrcali njime bačve pune vina. Čujte: u Mlecima, na Rivi od Šćavuna! Mogla bi visjeti o njemu i sva zvona veloselska... visio i ja tako sutra rano o vrhu ovoga jarbola! A što ga tako gledate? Pokrov je još čvrst, od hrastovine. Dok kupuješ konja, ni jedan mu zub ne valja; a poslije: Avaj! pojede i mene!

— Bravo, Žepo!

— Tako se brani gospodarevo! — klicala su gospoda, iako su znala, da se stari mornar ne ljuti zapravo na onoga čovjeka, no na neke druge, i da psuje samo da ne zaplače.

— Pogledajte, majstore, kakav je taj lanac, — vikne netko, željan, da čuje od Žepa koju krupniju.

Svi su se smiješili gledajući u starca, koji je bacao okolo sebe kose poglede, dok mu je lulica drhtala u ustima.

— Sad će. Sad.

Al' se Ona nije ni sada smijala. Ono nešto i tužno i slatko u njenim očima razli joj se po licu, zatrepta joj okolo usta.

— Majstore, pustite sada to. Sutra, kad gospodin dođe.

Pozove k sebi Žepa i izli iz boce vino u čašu.

— Dajte, nostromo!

On ju je samo gledao. Vidjeh u njegovim očima nešto neprijateljsko, što je bilo mržnja. Činilo se, da će odbiti čašu, što mu ju je pružala držeći je trima prstima bijele gole ruke sa zmijom od zlata oko bila.

Njeno lice postane još ozbiljnije, gotovo i tužnije:

— Ne, nostromo! Ja nisam zbog *onoga* sada ovdje. To nije *moj* posao.

Žepo prihvati čašu.

Bilo mi je kao da nije samo starca mornara, no i mene, iznova zaštitila i razveselila svojom milošću. Primakoh joj se, ne znajući, što radim, još bliže. I meni se pričini, da sam nalik na mladoga Telemaha, sina Odisejeva, pod okriljem Palas Atene.

VI.

Ona je te večeri ostala u luci, da prespava s nekom ženom u praznoj kući jednog našeg rođaka. Čekala je na gospodina, koji je imao da obavi s mučaljivim majstorom posao; što je toliko žalostio staroga Žepa.

Probudio sam se sutradan veoma rano i jedva dočekao sunce: Majka mi se začudi, kad joj se potužih na svoje cipele i na izderani rukav. Jedva onda, kad joj rekoh, da moram k stranoj gospođi, dade mi, što sam želio.

I ja potrčah k Njoj.

Oh, kako su tog jutra cvrčci veselo cvrčali! I zrak treptao, modar i bistar! I sunce slavno sjalo! Čitava je dräga bila kao pozlaćena. A sa dna luke, iz Doca, čulo se klicanje i pjevanje. Nešto je neobično bilo u svim stvarima okolo mene, u meni samom. I ja se svemu tomu nisam čudio, — ta danas je i moralo biti sve baš tako.

Nađoh vrata zatvorena, kuću šutljivu.

Čekao sam dosta dugo.

Najednom mi se pričini, da je glas cvrčaka tiši, hrapaviji i tužniji; da su se pjesme utišale u daljini; da su žamori umukli; sunce počelo da se gasi, i da neka sjeta, pa tuga, pa žalost, pada na svu uvalu, okolo mene, u mene samoga.

— Došla pa nestala. Pojavila se pa iščezla.

I bol, duboka ljuta bol, pane mi kao kamen na srce. Gdje su staze, što ona po njima hoda? Koji su još oblici, što ih ona prima, kad silazi među ljude? Koji su putovi, što vode na Olimp? Otišla je... i nije mi rekla pravu riječ... i nije mi dala dar božanski.

Al' je svijet ružan i život jadan!

Trgnuh se.

Njezina je pratilica dolazila odnekuda.

— Gdje je?

— Zar Vi tu na nju čekate?

— Pa recite, gdje je?

— Izašla je rano. Sad je na njivi. Tamo, gdje žanju.

Pohrlih prema Docu.

VII.

Vidjeh već izdaleka njeno odijelo svo plavetno s nekim žutim tačkama i crticama, što se meni pričinjahu zvijezdama po njoj prosutim. Sjedjela je na snopu klasja slušajući, što joj govori neka seljanka.

Netom stigoh pred nju, ona me pogleda štiteći rukom oči od sunca i smiješeći se:

— Al' si mi danas lijep! Sjedi uza me.

Kad sjedoh, osjetih njenu ruku između gustih i oporih ruda na mojoj glavi.

Od nikoga, pa ni od majke, ja nisam bio nikada doživio takova tetošenja. Razgovarala je dalje s onom ženom, dok su joj prsti išli polako kroz moju kosu motajući katkad uvojak okolo kažiprsta.

— Eh, ove godine: još, još... al' da ste tu bili lani, u ovo doba. Ovaj je dolac bio kao izgoren; nije se ni želo. Sve vode presahle. Grožđe sitno, jedva zrelo. Gdje nas je Bog to smjestio? Eto, kamen; svuda kameni prava griža, bez trave, bez vode. Pa čak i ove godine! Pogledajte samo ove klasiće.

A meni se činilo, da je ona ravnica bez granice, široka kao more, a klasje visoko, s vlaćem od zlata, sa zrnima od bisera. I da nema više kamenja i drača okolo Doca. I da posvuda naokolo teku potoci vode, što klokoće i žurbi.

— Eh, dobra gospođo. Da znate naše trude i naše muke! Bura zimi, a to strašno sunce ljeti. Samo kidaš život, a ni za što.

A meni se, s onom rukom u kosi, u onaj čas pričinjalo, da nije nikad ni bilo muke i nevolje na svijetu. Bura ne će nikad više duvati, a to je sunce tako blago, ta zemlja tako rodna.

— Pedeset mi je godina, a prvi je to put, što sam dočekala neku žetvu u ovom docu. Zato se i rijetko kada sije. Zemlja ostaje pusta, gola kao dlan. Ove se godine samo čudim. Otkuda to? Ne znam.

Al' ja sam znao. Sve je to od Nje. Sada je tu... Ona! Sve će se pustoši zazelenjeti. I trava će sakriti kamenje. I ljudi će biti sretni.

— Dajte amo srp!

Ruke se dignu s moje glave.

Ona bijaše ustala. Doskora se prignu, uhvati ljevicom žito, odsiječe srpom i baci prvu rukovet na zemlju.

— Kupi i veži! — reče mi i ne okrenuvši glave, ali razabrah po glasu, da je radost spopada.

Koračala je, sagibala se i mahala rukama ritmom, koji joj činio rad lakim i hitrim, a kod svakog zamaha tresle joj se na tjemenu pletenice, iz kojih su na suncu vrcale iskre.

— Žene, zapjevajte!

A seljanke je gledale, veselile se i pjevale.

Ja sam išao za njom kupeći rukoveti, slažući ih u snopove. Brojao sam ih glasno, dok je ona govorila:

— Malo je. Još!

I to je trajalo neko vrijeme. Žela je, kao da se s nekim kladi.

— Pjevajte!

Napokon prestane. Uspravi se živahno. Okrenu se.

Bila je crvena u licu, s kapljicama znoja na čelu, mlađa, ljepša no prije. Sve one tuge, što je ipak ležala na dnu njenih očiju, bijaše nestalo. Dihala je snažno poluotvorenim ustima. Prvo dugme ispod grla stajalo joj sada otkopčano. Latica od maka ležala joj na kosi.

Ona vrati srp; sjedne na stog.

— Al' je to lijepo! Sad bih samo pila.

Na njivi nije bilo vode.

— Mali, pogiboh ti od žeđe, — pošali se ona.

— Odmah! — rekoh i potrčah prema kućama. Zagrabih vode iz našega malog zdenca.

Kad se vratih, ona je još sjedjela dižući pletenice.

Dadoh joj krčag.

Bit će, da je samo htjela vidjeti, kakva je voda, al' kada dignu posudu uvis, i nagnu je, i mlaz se vode proli na zemlju zablistavši na suncu, ja se sjetih ahejskih junaka, koji su, prije no ugase žeđu, izlijevali tako piće iz kondira dižući oči i srce k bogovima.

Pratio sam svaku njenu kretnju, kao da sam znao, da će mi ona sada nešto reći, otkriti ili dati.

A ona primakne krčag na usta i poče piti. Pila je polako i dugo sagibajući natrag glavu i dižući sve više ibrik. Najednom joj posuda sakri lice, i njezino grlo sinu na suncu.

Golo, bijelo kao od mramora, jedva išarano tankim modrim žilicama, s mišićima, što su pod kožom lagano titrali, a ovito nevidljivim đerdanima nježnosti i miline, ono je treptalo kao grlo u goluba, dok se jabučica dizala i spuštala, gutajući polako vodu. Trouglasta jamica na korijenu vrata punila se tankom sjenom. Stajao sam kao da gledam u nešto tajno i sveto, što se svakome ne pokazuje; i za prvi put u životu osjetih — iako nesvjesno — čar ženskoga tijela; obasja me prva zraka ljepote.

Kad ona spusti krčag, metne ruku na prsa i slatko uzdahne.

— Nikad u životu nisam tako pila. Hvala ti.

Pa opet reče:

— A kako da te sada nagradim?

Zgrabi me za ruke i povuče k sebi.

Poljubi me u usta.

— O! Ne tako, Daj i ti!

I mi se cjelivasmo, dugo, slatko.

Ja sam bio kao pijan. Svaka je žilica drhtala u meni. Golemo blaženstvo silazilo mi na dno duše.

Boginja me još držala za ruke.

— Sad ćemo po usjevu. Skupa.

— Jest. Al' ti bi morala držati u ruci žezlo. Znaš, kao onaj kralj, koji šeta po usjevu na štitu Ahilovu!

I ja htjedoh da joj govorim o onoj knjizi i o svemu, što gotovo vidim i čujem.

Jedva počeh, kad nas nešto prenu.

— Helena!

Neki je gospodin išao u luku putem, što vodi iz obližnje varoši. Slijedili su ga onaj majstor i nekoliko momaka.

— Helena!

Ona skoči i stade, sva sretna, mahati rukama.

— Odmah! Trčim.

— Tko je to? — zapitah, gotovo ljutit.

Ona me sjedne na stog, pogladi me po obrazu, takne lagano po nosu i reče obijesno:

— Menelaj iz Sparte, moj suprug! Zbogom!

Onda se okrenu i potrča kroz usjev.

Ja sam kao prikovan gledao, kako se ona penje uza strminu na put, hita k čovjeku i baca mu se oko vrata.

VIII.

Ono sam poslijepodne imao malko vrućice.

Jedva sjutradan predveče utekoh majci iz kuće.

Kad dođoh na obalu, ne nađoh više škune. Žepo je sjedio na gredi i gledao u more, baš ondje, gdje je prije stajala lađa. Sjedio je šutljiv i nepomičan, al' mu je lulica iznova drhtala u ustima.

— Žepo!

On ne odgovori.

Pa gdje je ona?

— Gdje je? Eh, pa šta ćete, kad je bila sva gnjila, sva trula. Zato ju je i kupio. On hoće gnjile lađe. Je li, čudan kupac? Zdrave pare za trule barke... A onda: *detto, fatto!* Doveo sam momke. Odvezuj. Digni jedra. Zora je. Putujmo. A ti, Žepo, zbogom! I pozdravi mi gospodare. Eto, tako Vam je to bilo.

— Al' Ona?

— A, zar ona, koja bi htjela kupiti ljudima dušu za čašu vina? Ode i ona lađom.

— A kamo?

— Briga mene, kamo! Nisam ni pitao.

— A šta sada, Žepo?

— A šta sada? A šta sada? — viknu on ljutito, kao da sam mu ja nešto skrivio. — Vraćam mu sve, što sam na njemu u pedeset godina zaslužio. Evo, na!

I on baci lulicu u more pa se dignu i ode.

Ne vidjesmo ga više u luci.

*

Al' ja nisam nikad bacio u more zaboravi svoju uspomenu na Boginju.

Ona je i sada živa u meni.

I svaki put, kad klonem na putovima, po kojima se već dugo lomim, ja se najedamput dignem, jer mi se pričinja, da sam iznova ugledao bijelo grlo Boginje, uzdignuto, da pije vodu, crpenu iz malog zdenca uz kućicu moga oca.

Prsten

I.

Svaki put, kad bi me štogod mučilo, postidjelo, ražalostilo — kakva nepravda, ukor roditelja ili njihova svađa zbog moga daljeg školovanja — ja sam išao u drugi rukav naše drage, u Viču luku.

Hodao sam preko jednog brežuljka, silazio na kopneni kraj te morske uvale.

Ala je tu bilo mirno i tiho!

Bez kuća, bez lađa, bez životinja i bez ljudi, a u zaklonu od vjetara, sve je u njoj bilo kao uspavano, ne samo u sutonskim sjenama, no i u svjetlosti podnevnog sunca. Na njenim stranama vinogradi, ali na jednoj i ledina obrasla smrekama, vrijesom i smiljem. Žalovi na nekim mjestima visoki, na drugim niski, pokriti pijeskom i šljunkom. Dno plitko, da možeš gacati po moru uz obale, a puno mulja, jeguljama i ciplima na veselje.

U nekim kutovima nešto site i šaša; uz neko kamenje, na sredini obronka i po koji grmić ružmarina.

Ona je zapravo donji dio klanca, što vodi prema Velom selu, ali u nju nitko ne dolazi, jer je izvan puta, i lađe ne mogu u njoj da pristanu. Ide se u Viču luku samo onda, kad je berba grožđa.

I u našoj je luci mirno i tiho, ali one kuće sa zatvorenim vratima i prozorima kao da ti ipak o nečemu govore; ona stara crna lađa, privezana gotovo uvijek uz obalu, kao da šuti, ali mnogo zna i pamti; one staze i prolazi kao da govore o ljudima i u mazgama, što su njima prošli izlizavši im i kamenje, — ali ovdje nije tako. Viča luka nema tuđih tragova i uspomena. U njoj se dah zemlje i kamenja širi, ničim nepomućen, slobodniji: a sve, što u njoj raste, diše po svježini. Ona je uvijek tužna i kao uspavana, ali je ta tuga rijetko kada sumorna, njezin je san pun nekog mladenačkog nemira.

Mi smo imali u njoj malen vinograd. Stajao je odmah kraj žala, s morskim i glatkim grebenima na ivici, da su žene iz Velikog sela dolazile katkada u luku, da peru rublje na tim pločama. Malo dalje pličina obrasla morskom travom, a na njoj neke ograde, dugi nizovi kamenja u liku luka i kuta. Čitave povorke malih ribica išle su iz jedne lučice u drugu; raci se penjali na zidiće, da ondje sjede, kao da se griju na suncu.

Ja bih se izuo, zasukao visoko hlače i ušao u te lučice. Kopao sam prstima po mulju, pretraživao travu, otvarao i zatvarao putove ribama, namještao udice i male vrše, što sam ih sam gradio. Znao sam sve, što živi u onoj vodi, u mulju, između trave i u rupicama grebenja. Nekim sam racima samotnicima i nekim jeguljama, do kojih je bilo teško doći, bio čak i nadio ime.

Ali kad mi rođak iz obližnjega grada darova jednog ljeta gondolu, u kojoj sam mogao jedva sjedjeti, Viča mi luka postade još milija. U njoj nije bilo valova ni strujâ, što bi mogle smetati plovidbi u tako malenoj lađici. Sad sam još bolje upoznao onaj zaliv: mjerio sam mu i dubljinu, pretraživao i visoke dijelove obale.

Kad bi sunce pripeklo, nasukao bih gondolu na šljunku ispred našeg vinograda i pošao u nj, da legnem u hladu niske guste masline. Stajao sam ondje čitave satove, gledajući u vodu, mirnu kao vodu kakva jezera. Ona je ishlapljivala, pa je uzduh treptao nad njome, a od toga se meni pričinjalo, da trepeću i smreke na drugoj strani. Cipal se bacao uvis, da opet ljosne u vodu, dok bi mu trbuh zablistao na suncu poput srebra. Kad je »maistral« ulazio kroz ušće uvale u dragu, dolazio je šumeći i na vrata Viče luke. Ali bi uznemirio vodu samo na njihovu pragu. Neko je vrijeme oklijevao, pa onda — kao da se nečemu dosjetio — proslijedio bi put u drugi, glavni rukav drage. Viča luka jedva bi se zatalasala. Doskora je u njoj bilo sve tiho.

I ja sam iz onog zatišja dugo slušao, kako negdje daleko šumi i prašti.

II.

Al' me jednog dana nešto iznenadi.

Bilo je u nedjelju poslije podne, kad su svi ljudi u selu, luke i vinogradi uvijek pusti, a ljetno je sunce tjeralo životinje na počinak u hladu. Ja bijah ostavio gondolu na šljunku i sklonuo se u sjenu masline.

Najedamput čuh, gdje netko dolazi klancem. Znao sam, da se u Velom selu slavi svršetak gradnje novoga krasnog zvonika, pa da ima danas u njemu gostiju čak iz grada. Al' tko bi to mogao ostaviti u ovaj sat još pune stolove ili gledanje slavlja, da dođe baš amo?

Tri su djevojke jahale na magarčićima, a vodila ih stara seljanka. Kad se spustiše u luku, sjahaše, uzeše od žene neke omote i stadoše promatrati zaliv.

Jedna od njih pokaza na žal i grebenje pokraj našeg vinograda.

Doskora mi dođoše blizu i stadoše kraj ploča, gdje su žene iz sela najradije prale rublje.

Bijahu sve tri mlade, a meni se bar pričinjalo, i lijepe... oh, i prelijepe. Gotovo sve tri istih godina: ni više djeca ni još prave djevojke, osim možda jedne, koja bijaše krupnija, crnih očiju i vlasi. Slamnati šeširi na glavi, svijetla laka odijela, lakirane cipelice.

— Ovdje, Roza! Nije ni plitko ni duboko, a imamo gdje sjesti, — reče crnka starijoj plavojci.

— Zar ovako? Na suncu? Pod vedrim nebom? — upita Roza.

— E, pa što? Zar si mislila naći ovdje kakvo kupalište? Pa to je upravo ono lijepo. Sasvim same. U slobodi. Na suncu.

I crnka prva skine šešir, otkopča puceta ispod grla.

— Ali ipak! — reče opet Roza.

— Onda si mogla ostati u selu i diviti se zvoniku.

— Ha! Ha! Ha! — prosu se sitni srebrni smijeh mlade plavojke, koja je sjedjela na kamenu driješeći vrpcu na cipeli. — Znaš, što je rekao onaj debeli gospodin o zvoniku? »Ljiljan na buništu!«

— Zgodno! Jest ono selo veliko, ali... A zvonik vitak, bijel kao mramor. Vele, najljepše Rendićevo djelo. Možemo ga hvaliti u gradu. Je li, Ema?

A mlađa plavojka udari opet u smijeh.

— Da. Ali i jahanje na magarčiću. Po ovakim putovima. A u ovaj sat. Ha! Ha!

— Što se bojiš svoga glasa! Nema tu ni žive duše. Pustinja... Napokon jedno pravo, slobodno kupanje! Bez mame ili tetke!

— U! Tu! Gu!... gukala je Ema zabavljajući se s jekom.

Ja sam gledao i slušao. Ali više sam gledao no slušao.

Osjećao sam, da nije u redu, što tako gledam. Ali se ukloniti ne mogu. Pokazati se: nikako! Bilo bi me još više stid. A zatvoriti oči i ne gledati, opet ne mogu.

Odijela skliznu niz tijelo. Pokazaše se košulje bez rukava, s čipkama, okolo vrata. Sve čisto, bijelo. A onda lakti, ramena i vratovi, blistavi, kao pozlaćeni od sunca.

Crnka mi stajaše najbliže. U kratkim platnenim gaćicama s čipkama okolo koljena. Nešto bijelo kao snijeg, okruglo kao dvije jabuke virilo joj iz košulje i sitno podrhtavalo, kad bi se prignula. Nije mogla da odveže neki trak na leđima, pa se vrtjela previjajući mlado jedro tijelo.

— Roza! Pomozi.

I Roza joj priđe u samoj košulji, cičeći, kad bi stala bosom nogom na kamenčić.

Ona se prigne, da odveže. Čvor je držao. Pomognu se zubima. Ali, kad trgnu glavom, košulja joj poskliznu niz ramena. Osta gola na suncu.

— Ne boj se! Ribe ne vide. Daj: hitro!

A plavojka se mučila tresući glavom i kosama, dok joj je put sjala.

Kad se uspravi, bila je nalik na kip od bjelokosti oblit zlatnim sjajem.

Ali se ona ogrnu košuljom, pohita na svoje mjesto.

Meni se činilo, da sanjam, iako nisam ni micao trepavicama. Pa to je kao u pričama. Samo kad bi rasplele vlasi i imale krila! A tako lijepe, čiste!

Bojao sam se maknuti. Bilo me strah i disati. Borio sam se s nečim, što je — nalik na blažen uzdah — htjelo svakako iz mene, iz neke nutrinje, koja kao da se po prvi put otvaraše.

Djevojke bijahu već obukle odijela za kupanje, i Crnka uđe prva u more.

— Divno! — reče ona.

I stade klicanje i lupanje vode. Njihovi se glasovi pomiješaše s jekom; razabirao sam samo srebrni smijeh Emin.

Iako su bile došle još bliže vinogradu, nisam ih mogao vidjeti preko zidića.

— Amo na šljunak! — klicala je Crnka.

Ali najedamput viknu:

— Jao! što je to?

— Pa tu je nekakva gondola. Čovjek!

Sve umuknu. Mene spopa strah. Pritajih se još više.

— Govorila sam vam ja. Bježimo — ču se Rozin glas.

— Čekaj! Gondola je tako malena. Možda kakav dječak.

— Pa gle štapića na onom ulazu. Dakako, dječak je. Koja će sa mnom?

I ona izađe na šljunak.

Doskora su Crnka i Ema gledale preko zidića.

— Pa nema nikoga.

— Ima! — reče najednom Ema. — Gle: ispod masline.

Ja se sav šćućurim želeći propasti duboko u zemlju. Ali time makoh granje.

— Ho! Eto ga. I jest dječak.

One uđoše u vinograd. Ja se zbunjen digoh.

— A, bezobrazniče! Uhađaš... A jesi li nas gledao? vidio? — reče mi Crnka.

— Jesam. Vidio sam.

— Ha! Ha! — nasmija se Ema. Al' je iskren. Ne plaši ga.

— Pa izađi! Amo te.

I ja priđoh k njima.

Šta tu radiš?

— Ovo je naš vinograd. Počivam u hladu. Čuvam ga.

— Tvoj vinograd. E, onda... Grožđe je već zrelo.

— A ima tamo i smokava. Da vidite!

— Kad ne bi kamenje bolo noge — potuži se Ema.

A Crnka viknu:

— Roza. Dijete! Dođi! Nosi sve cipele.

— Idem ja! — rekoh i potrčah k njihovim cipelama.

Doskora su sve tri išle sa mnom po vinogradu. Zobali smo grožđe, brali smokve.

— Vlado! — zvala me Ema. — Stoj upravo. Sad sklopi oči. Tako! Otvori usta. Sad!

I ona mi metala zrno od grožđa u usta, pa se smijala.

Crnka nas povede opet na šljunak.

— Sad ćeš se i ti kupati s nama. Sigurno si i ti plivač.

— Jesam, ali...

— Što: ali!

— Nemam što da obučem.

I one počeše govoriti, kako bi se tome pomoglo.

Najednom Crnka pljesnu rukama.

— Sad znam. Obući ćeš... moje gaćice!

— Hu! — kliknuše one druge.

Crnka pođe, pa se vrati s gaćicama.

— Drži. Idi pod maslinu. Obuci.

Ja sam stajao držeći u ruci one bijele, široke gaćice nakićene čipkama.

Sve tri prasnuše u smijeh.

— Idi! Poslušaj.

Pođoh i obukoh. Bile su mi preširoke. Čipke mi sizale gotovo do peta. Al' su me djevojke čekale i zvale. Izađoh.

Stade ih klicanje i smijeh.

Ema me primi za lakat i odvuče na šljunak.

— Garav je kao Arapin.

— Da ga vidimo u moru!

— I jak.

Držeći se prevaljene gondole, plivasmo i do sredine luke. Ja sam se dizao na nju, puštao, da me one tiskaju naprijed, pa skakao preko njih u more. Obađosmo sve ograde i lučice hvatajući rake i crviće. Tražili smo školjke, čupali morske trave, da se njima okrunimo.

I čitava je luka ječala od naših usklika.

III.

Izađosmo napokon, umorni, na kopno.

One se ogrnuše plahtama, pod kojima se svukoše, te se počeše odijevati.

Ja sam sjedio među njima, pomažući im, noseći im, što je ležalo porazbacano.

Ona žena donese kotaricu; stadosmo jesti i griskati.

I one zapjevaše.

Bijaše to neka napolitanska pjesma, puna mora, sunca i čežnje za drugima. Riječi joj nijesam dobro razumijevao, ali sam shvaćao, o čemu ona govori. More se svjetluca, sunce sja, veliki je zaton pun radosti proljetne, a njega nema. Uzalud sve cvjeta i miriše i blista. Ja sam još cvjetnija, i mirisnija, i blistavija od svega, ali venem i tamnim, jer nema moga sunca.

— *Oh, sole, sole mio!*

Njihova su lica bila sada drukčija. Kao da su zbilja osjećale onu čežnju i onu tugu. Kao da je u njima još nešto, što tek počinje da se javlja; nešto, što će ih usrećiti više no sunce, što sja na nebu, i more, što se sja pred njima. Još je sve to neko mutno naslućivanje, ali baš sada — kad su razdragane suncem i morem — ono izbija iz njih. Neodređeni predosjećaji, nesvjesno očekivanje nečega, što mora doći, što već ide izdaleka, napunjuju ih tugom, tako slatkom, da ih već ona čini sretnima.

— *Oh, sole, sole mio!*

A to nije ono sunce, što sja u taj čas nad nama. To je njihovo sunce. To je muškarac... lijep mlad muškarac, koji će odnekuda banuti, da ih zgrabi i odnese.

I mene spopade žalost, što sam tako malen i tako lud, neka igračka u njihovim rukama.

Al' ta misao u meni bljesnu, pa se odmah utrnu.

— Sjedio sam uz Emu.

Najedamput — kao da i dotad nije baš ona ležala pokraj mene — ja osjetih miris njenih vlasi, osušenih na vjetriću, vonj njene puti, ugrijane od sunca. To nije bio miris soli i mora, kao dosad, ili vonj smilja, na kojem je sjedjela. Sjećao me na jagode i na maline, ali samo sjećao. To bijaše nešto drugo: miris njezina tijela; miris njezin, samo njezin. Ja se sav uznemirih od neke teške lagode. Kao da se u meni nešto diglo, otvorilo, proteklo mi žilama, stalo mi ispod grla. Nisam znao, da li trpim ili uživam. Moje se oči upriješe u nju, a sâm sam osjećao, da je sada nekako drukčije gledam.

Ona baci slučajno pogled na me, udari me polako po obrazu i reče:

— Ti, zločesti!

Pjesma bijaše umukla. Djevojke se digle. Ona žena pristupi tjerajući magarčiće.

Započe spremanje na odlazak.

Bijahu iznova kao i prije. Bavile su se malo sa mnom. Htjelo se dosta vremena, dok su se počele penjati na životinje.

— Hitro! Zakasnit ćemo. Čekaju nas. Predveče se putuje u grad.

Emi se najmanje žurilo.

— Vlado. Kad prvi put dođeš u grad, ti ćeš nas posjetiti. Je li? — i reče mi, kako ću najlakše do njene kuće.

— Da. Ali?

— Što?

— Vi se ne ćete sjećati. Ne ćete me više prepoznati.

— Hoćemo! Hoćemo! — kliknuše sve tri.

Ema mi priđe još bliže.

— Čuj. Dat ću ti biljeg. Udari njime malko na naša vrata, pa će ti se ona sama otvoriti.

I ona skinu s ruke prsten od srebra; djenu mi ga o prst.

— Tako! Vratit ćeš mi ga u gradu.

— Al' ću ga čuvati! — rekoh sav blažen.

A kad one nestadoše u klancu, mašući mi izdaleka rukama, ja sam još dugo gledao u onaj mali prsten na mojoj lijevoj ruci, i pitao se, je li to sve baš tako, ili nešto lijepo sanjam pod maslinom u vinogradu?

IV.

Tri sam mjeseca na njih često mislio.

Sanjao sam o njima. Trgnuo bih se na svaki novi ženski glas, kao da im se nadam. Polako ih počeh zaboravljati. Nešto hi me drugo za neko vrijeme zaokupilo, al' je uspomena na njih iznova najedamput navaljivala, a tako jasna i jaka, da mi se činilo, e se ono dogodilo pred par dana.

Najviše sam mislio na Emu.

Kad sam ležao u kakovu grmu, da nekako proturam najvruće satove odmah poslije podneva, meni se činilo, da vidim pred očima njeno lice, ali i njene lakte i gola ramena. Nešto bi življe počelo da kola mojim žilama; zemlja je poda mnom postajala toplija, svjetlost sunčana nekako crvenija, glas cvrčaka oštriji. A svi oni mirisi okolo mene — vonj smole na deblu smrče, poluusahla smilja kraj kamena, šuškora u grmu — kao da su bivali jači, ali nekako i drukčiji. Miješali se i prelijevali — kao što se jedna boja prelijeva u drugu — da ih sve skupa osjetim, nalik na miris Emin. Kao da jagode i maline zru negdje oko mene... A ja sam htio da čujem samo taj vonj. I opet se u meni dizalo nešto, od čega mi bijaše i ugodno i teško.

Ali ja bih gledao u prstenjak, sjećao se kretnje, kojom mi ga djevojka djenula o prst, i njezin bi mi lik sinuo opet pred očima, čist, eteričan.

... U Viču luku išao sam kao i prije, ali ponajviše pješke, jer je jesen započela s vjetrima i kišicama.

Pod maslinom nisam mogao više ležati.

Kad prođe berba, ona je luka bila opet samo moja.

Otkrih na proplanku blizu našeg vinograda dvije litice, što su me mogle lako štititi od: vjetra i od očiju prolaznika. Uspio sam zakotrljati odozgo na njih nekoliko ovećih komada kamenja i napraviti im onda jak krov: U onome zaklonu nisam se više ni dažda bojao. Pokrih tlo suhim lišćem i grančicama; zatrpah neke otvore i rekoh:

— To će biti moja ribarska kolibica!

Dolazio sam sada svako poslijepodne, da smjestim tri male vrše u lučicama ispred obale i pokrijem ih pažljivo kamenjem, da prevarim lakše ribe. Zasukanih hlača, stajao sam do koljena u moru, žureći se u poslu, jer je voda bivala svaki dan hladnija. Onda sam išao u kolibicu, da u njoj sjedim i što duže čekam, dok se što ne ulovi.

Jednog puta, dok sam još gacao po moru, prođe uz obalu mlada seljanka. Pozdravi me i reče:

— Samo da nas kiša ne potjera!

Ja ne odgovorih. Poznavao sam je, pa mi nije bilo pravo, što je vidjela, gdje sam namjestio vrše.

Bijaše ona jedna od »Mačaka«. Pravog joj imena nisam bio nikada čuo. Znao sam samo za taj nadimak, što su ga ona i njezine sestre baštinile od pokojne »Mačke«, udovice okretne i promećurne, koja je kupovala ribu u dragama, a prodavala je u dalekim mjestima, čak i nasred ostrva. Vidjeh je više puta, kako hitro hoda — od mjesta do mjesta, skakućući po kamenju, i noseći na glavi košaru, što izdaleka vonja po ribi. Svi su je rado dočekivali, ali je nitko nije puštao bez prijeke potrebe u kuću, jer su u Mačke bili dugi prsti. Kad naglo umrije, ostavi kćerkama malu kučicu i onaj nadimak. A mlade »Mačke« bijahu djevojke zdrave, hitre i radine. Al' ih je loš glas majčin i sada pratio. Iako vita stasa i ljepuškasta lica, momci su od njih zazirali. Ljudi ih zvahu samo onda na rad, kad nije bilo straha, da im štogod odnesu. »Mačke« su htjele sve vidjeti, svačega se dotaći.

I ja se u prvi čas pobojah, da će ova potražiti moje vrše i u njih bar zaviriti.

Ona pođe do ploča, skine breme, klekne uz kamen i poče prati. Plákala je krpu u vodi, tukla njom o ploču, savijala je u kolač, pa onda trla, vješto, snažno, da je opet smoči; i tuče i tare, dok bi je napokon sažela i metnula na stranu. Kretnje su joj bile hitre i elastične. Ramena i bokovi njihali joj se ritmički. Nešto mačjega bijaše doista u njenim gestama.

S kolibice moglo se vidjeti i mjesto, gdje mi bijahu vrše. Odlučih sjedjeti pod liticom, sve dok djevojka ne pođe. A ona će se sigurno žuriti, jer bi moglo i kišiti.

Pođoh ravno u kolibicu.

Velik, dubok mir u luci; samo čuješ, kako seljanka lupa, dugo, bez prestanka, uvijek jednako, a jeka joj jedva odgovara: taji se i ona. Zaliv je u nekoj sjeni; površina se vode gotovo crni. Pada i po koja kapljica kiše, kao da čuješ, kako je udarila o vodu; a vidi se kolobarić, što je od nje odmah nastao, pa se sada polagano širi. Eno: gurnuo je o dva tri druga. Kolobari se prekinuli, lukovi se isprepleli; čitava je jedna mrežica nastala na vodi.

Velika je tuga svuda razlita.

Kako je sve drukčije bilo onog dana, u ono popodne!

I ja mislim na Emu.

Kao da je opet vidim, onako bijelu, čistu. Lice joj je kao u čas, kad je pjevala. Ali je možda i još tužnije; to je sada tuga bez slačine. I ona ne gleda u me, no u srebrni prstenak na mojoj ruci.

Pogledah ruku.

E, tu je. I ja ga čuvam. Ničega se prljava više ne dotičem. Čuvam se zbog njega. Oh, vratit ću joj ga svijetla i čista, kao što mi ga je i dala.

V.

Prenuh se.

Mačka je sjedjela blizu mene.

Nisam bio ni čuo, kako se došuljala do litice.

Oprano je rublje stajalo uz nju.

— Svršila sam, al' se bojim kiše. Mi u kući bez vode. Nitko ne će da dade ili uzajmi. Ja hitro ovamo, a gle: kiša!

A kaplje su padale na nju, krupnije i gušće.

Stisnuh se uz liticu. Ona uđe i sjedne. Bilo nam je tijesno. Dodirivala me bokom.

Neko smo vrijeme mirno stajali motreći igru kapljica na vodi. Čuo se šum smrekâ, maslinâ i mora. Ali voda nije na sve jednako progovarala. Tri se plača slijevahu skupa u jednu tihu žalbu.

— Ha! Ha! Šta bi ljudi, da nas sada vide? Ne bi meni ni to oprostili.

— A zašto?

— Gospodine mladi, kad biste Vi sve znali. Stotinu pasa na jednu mačku. A nitko se ne trudi i ne muči kao mi. Čudim se, da me i Vi sad ne tjerate.

Ja nisam znao, kako da je utješim. Stisnuh se još više, da joj bude bolje, da uđe sasvim u zaklon.

To je uzradova. Zaštiti i noge. Okrenu tijelo k meni. Metnu ruku iza mojih leđa.

— Kako tu miriše! Prostrli ste smilja.

A ja sam bio počeo da osjećam onaj neugodan vonj — zadah po šuškoru u grmu i vonju po gušterima — što je sada jače izbijao iz njena vlažnog odijela.

— Al' ste Vi dobri! Oj, kad malo odrastete!... Nemojte se zbog mene tako stiskati. Naslonite se na me. Tako.

Htio sam izaći, jer me hvatao čudan nemir. Njeno mi je koljeno smetalo. Njezin me rukav škakljao iza uha.

Prasnu grom. Kiša jače udari.

— Vaj nama! — kliknu ona obijesno i stade je smijeh.

Onaj mi se hihot nije sviđao, jer mi je neki drugi bio negdje u svijesti. Ali ja vidjeh, da su joj zubi ravni i bijeli, desni zdrave i svježe.

Kad drugi put zagrmi, ona me kao od šale privinu čvrsto k sebi.

— Zar te nije strah, mali?

Da me odmah ne pusti, bio bih u prvi trenutak skočio i pobjegao.

Ali kad ona ponovi tu igru, ja joj se više ne oteh.

Neka je vatrica gorjela već u meni; probija naglo iz one dubljine, što se bijaše otvorila i onda, kad sam sjedio uz Emu. Al' ovog puta uz onu istu milinu osjećao sam i odvratnost, koja mi smetala, a i mamila me, da je svladam, da je nekamo potisnem, ugušim u sebi.

— Milo si ti dite.

Osjetih draganje ruke niz moja leđa, pritisak nečega okrugla i tvrda o moja prsa; topao, gô vrat pristane uz moj obraz.

I u to vrijeme sinu mi nešto bijelo, a kao pozlaćeno suncem, ispred očiju. To blistaju Emina ramena u svjetlosti ljetnog poslijepodneva. Spopada me neko ugodno pijanstvo, od kojeg duboko blaženo dišem. Još neokušana slačina razlijeva se po mom jeziku, penje mi se na nepce.

Odgovaram, stiščući rukama, zagrljaju i njima nešto tražim. I desnica mi je ušla u nečija prsa i zgrabila nešto nalik na jabuku, glatko i toplo.

I ja ne znam više za se. Htio bih nešto svladati, pobijediti, ali ne znam zapravo ni što, ni kako. Muka, velika muka, i odvratna i slatka... A jer ne mogu nešto, što ne znam, puštam, da ona sila mota i vitla mnome.

Jedne me nemirne vruće ruke glade, diraju mi čitavo tijelo, tiskaju mi obraze na spružen vrat, na razgaljena prsa. Igračka sam neke divlje sile, ugrijana slamka u vrtlogu vrućih ljetnih vjetrova, kad zemlja gori.

— Oh, da si veći! stariji!

Ali ja ne čujem. Osjećam u sebi toplinu naših litica nepomičnih pod suncem ljetnim; omamljuje me vonj smilja i smrekine kore, kad suša i vrućina mame iz nje smolu.

Otvaram usta. Žedan sam neke bistre, čiste vode. Pružam ih i tražim.

Nešto mi toplo i meko dira usne. Hvata ih; siše.

— Ah! Ema! Ema!

Ali to nije ono, što sam ja htio. Hoću da se otrgnem. Vrisnuh. Osjetih bol.

Djevojka me bijaše ugrizla ljuto, do krvi.

Prenuh se kao oda sna. Dođoh k sebi. Skočih. Ona ostade ležeći, sva razbašurena, razgaljenih grudi.

— Ha! Ha! Ha! — smijala se zgrčenih usta i gledajući me ukočenim zelenkastim očima, što se sjale.

— Mačka! Mačka! — viknuh ljutito i s prezirom.

— Ha! Ha! Baš si ludo dite.

Sad sam opet osjećao vonj po zmiji i gušteru. Sve mi na njoj bijaše odvratno. Onaj me smijeh tjerao u srdžbu.

— Idi! Udarit ću.

— Poh! — reče ona pa se dignu na koljena; zakopča se.

— Ogrebla sam te od dragosti. Bit ćeš i ti brzo gotov momčić. Dragi! Mili!

Htjela me pogladiti rukom. Ja je grubo gurnuh i viknuh:

— Iziđi! čuješ!

I ona izađe uz laku kretnju bokova. Sveza rublje na leđa. Pogleda me još jednom namignuvši mi obijesno. Nestade je niza strminu u kiši, što je sada sitno padala.

Ja ostadoh u skloništu. Pipao sam ranu na usni i gledao zatim krvave prste.

Najedared stadoh, promatrajući ruku.

Onog srebrenog prstena nije bilo na njoj.

Obazreh se, kleknuh, pretražih tlo. Gurnuh sve grančice i ušće van, da lakše tražim. Opipah sve. Al' nigdje ništa.

Skočih napolje.

— Mačka!

Nije je bilo ni vidjeti ni čuti. Mračilo se.

Izgubih zauvijek mali Emin prsten.

Voda

I.

Ima preko tri mjeseca što ne kiši.

Dani su dugi. Sunce je tako toplo i sjajno, da od njegove svjetlosti oči bole, a dišeš teško: nešto i u tebi žeže i pali. Obdan je sve mrtvo, mlitavo, u luci i u selima. Nije dobro ni noću. U onoj kratkoj tami između kasnog smiraja i ranog rođenja sunčeva, osjećaš još jače toplinu, što izbija iz užarenih litica, iz ugrijanih zidova, iz svega onoga, čega su se dotakle sunčane zrake preko dugog ljetnog dana.

Al' i ovog puta — iako je suša duga i žestoka kao još nikada — ljudi se na ostrvu ne tuže toliko zbog svojih vinograda i maslinika. Čuju se glasovi, e su na mnogim prisojima, ponajviše na stranama brdâ, usahli čitavi redovi mladih loza i mladih maslina: osušili se i pocrnjeli kao da ih nešto oparilo. Vrtovi su pusti. Nema nigdje ni struka trave. Ali uz smreke i smrče kao da se i maslina i loza još uvijek opiru toj nevolji u svim docima i na osojima. Bit će to otuda, što je proljeće bilo dugo, mokro i bez vjetrova. Sve je onda bujno listalo, pupalo i cvalo; napilo se vlage. Jer ni o Velikoj Gospi nije kišilo, bit će ove godine manje vina i ulja, ali — pane li doskora kiša — ipak će se trgati i brati, a grožđe će biti slatko, vino jako, ulje kao zlato. Znadu naše loze i naše masline, što su ljetne suše. Suhe, čvoraste i žilave troše polagano ono malo kapi vode, što ih još ima pod njihovom korom.

I ljudi u selu trpe, ali ne očajavaju.

Presušile se obje njihove lokve, Gornji i Donji Pisak; kućne su im cisterne prazne. Sve peru morem, što ga prenose iz luke. Vodu za piće i kuhanje kupuju u dalekim gradićima na obali. Čitav dan, po onome suncu i žegi, povorke žena nose izdaleka na glavi malena bureta i vedra, prte mjehove i kablove, što im sagibaju leđa. I ta su čeljad suha, crna i žilava kao njihove loze. Sokovi se u njima zgusnuli; rekao bih, e su se i sve njihove žile suzile i savile u čvorove, da ne izgube i ono malo soka, što im još ostade.

Više no biljke i ljudi stradavaju životinje.

Nestalo je odavle rijetkih ptica stanarica: kosova i drozdova, iako su od vrućine dozrele bobulje na smrekama, i sok se iz njih cijedi u liku drugih žitkih niti, što se zlate na suncu. Zamukli su čak i cvrčci, koji piju samo rosu, pa je ljeto ove godine bez svoga glasa i bez svoje pjesme. I glasovi zrikavacâ i popacâ, što se prosipaju u tihim noćima, zvučeći kao pregršti bisernih zrnaca bačenih na neke zvonke ploče, stišavaju se sve više i odmiču uvijek dalje.

Ali seljani za to ne mare; ima nešto drugo, što njih tišti i plaši. Ovce i mazge trpe žeđu: ne mogu da nose terete, ne davaju više mlijeka. Jedna je koza crknula, i taj je događaj uzbunio Velo selo. Pošlo nekoliko starijih ljudi u grad, da isprose hitru pomoć od vlasti i

unajme lađe, što će dovesti vodu u luku. Ali lađe teško naći, a vlast im kazala, da će proći nekoliko dana, dok im ratna mornarica bude mogla poslati iz Pule velik brod, koji prenosi vodu.

II.

Tih je dana moj otac bio veoma zabrinut.

Rujan se primicao. Očeva borba s majkom radi moga školovanja bijaše već dovršena. Stignu iz grada i pismo od tetke, koja odgovori, da će me rado primiti na stan i koštu, pa majka odmah poče da mi šije novo rublje. Otac me često zvao k sebi; čitao mi i prevodio najmilije mu stihove iz Vergilija.

Ali što je šuša postajala ljuća, to je on bivao sve šutljiviji. Poče iznova izbjegavati svaku riječ o mome školovanju.

— Što si se, čovječe, zabrinuo? I ako žega odnese koju kacu masta, bit će vino jače, bolje i... skuplje. — reče mu jednom majka.

— Ti ne znaš, što se kuha gore u selu.

— Pa što? Seljani se sada mole. Zavjeti. Procesije. Tko se obraća Bogu, ne misli na zlo.

— E, tako je bilo još jednom, kad sam bio dječak. Suša kao i ove godine. Spočetka sve strpljivo i mirno, a zatim... strahota! Da, strahota, iako je selo bilo onda manje, ljudi bolji no sada. I sve je planulo dva dana poslije velike procesije, u kojoj su išli bosi i gologlavi, sa svijećom u ruci, udarajući se u prsa i pjevajući pokorničke pjesme. Bijaše ih spopalo neko sveto pijanstvo. Pravili teške zavjete, ispovijedali javno svoje grijehe, praštali i pitali oproštenje, posipali glavu prašinom.

— Eto, vidiš.

— Da. Ali sjutradan, kada crknu u selu nekoliko mazgi, dvije žene prve pobjesniše, a doskora i gomila. Netko reče, da najbogatiji kriju vodu u kući, i da ni bunari nijesu baš prazni. I selo se dignu. Svjetina prodre silom u stanove, pretraži sve cisterne, nahrupi u konobe. Rekoše, da je u bačvama više vode no vina. I onda započe navala i otimanje. Gasili su žeđu svoju i životinjâ vinom i octom. Pijanstvu od sunca pridruži se pijanstvo od vina. Srtahu jedni na druge, braneći svoje i otimajući tuđe. Harali su i u ovoj luci. Nikad takvog divljaštva i zloće. Htjelo se zatim mnogo, dok se selo umirilo i oporavilo. Ti ne znaš za bijes suše...

— Ali lađa iz Pule!

— I onda se očekivala ta bunar-lađa. Stigla je, ali prekasno.

Majka ne odgovori. Zamisli se, gledajući u iglu, pa onda u me.

Ja sam pogađao, kakva joj se misao vrza po glavi:

misao gorka i turobna, od koje se njene oči pričinjahu još krupnije i žalosnije. Ali ja nisam mislio na ono, što će sa mnom biti, ne padne li na vrijeme kiša. Prvi sam put doznavao, da ima jedna avetinja, koja ne luta noćnim sjenama i ne niče iz tame i studeni, da oslijepi i smrzne ljude i životinje. Ona silazi iz sunca, sva svijetla i plamena, da mori grla žeđom i opije bjesnilom ljude. Bijes Suše ide ove godine u sunčane satove ljetne po luci i po selima. Potjerao je sve ptice, ušutkao cvrčke, ispio i posljednju kapljicu vode, osušio loze, utukao mazge i ovce, a sada zaluđuje čeljad. Prvi put osjetih, da ima nešto jako i neprija-

teljsko i u toj svjetlosti, što se razlila po luci, i u tom suncu, koje čitav dan gleda u našu drăgu. Opet viđam nešto novo pred svojim očima.

— Oče, — rekoh — a čime se tjera Bijes Suše?

— Vodom, sinko, — odgovori on smiješeći se mojim riječima.

A majka klikne, prožeta opet nadom:

— Voda nam već dolazi. Potjerat ćemo i tu neman. Ne boj se. Vlado!

I ona se ne prevari.

Toga istog dana stignu s kopna vijest, da će bunar-lađa doploviti sjutradan u luku.

III.

Sunce bijaše istom granulo, kad prve žene siđoše iz Velog sela k moru.

Nosile su prazna vedra na glavi. Za njima su trčkarala djeca s bakrenim sićima, kojima se crpa voda iz bunara, s dižvicama, s mješčićima i s tikvama, što se u njima nosi piće težacima u vinograd, pa i s kablovima, u kojima se daje voda životinjama. Dolazila su nova čeljad prteći također drvene sudove, još veće i čudnovatije: velike »maštele«, u kojima se pere rublje i odijela, kotlove i kazane, što ih dva čovjeka mogu nositi na ramenima samo onda, kad im provuku štapinu kroz oba uha. Ali se mi djeca najviše začudismo, kad ugledasmo kod tih ljudi i nekoliko kopanja, što se u njima kruh mijesi.

Čeljad nagrnuše na obalu, da porede sudove uz samu ivicu; da grabe more i sipaju ga u vedra i kotlove; da peru, čiste i stružu. Kvaseći i namještajući bolje dužice i obruče već davno rasušene i rasklimane, bojahu se, e bi lađa mogla banuti prije no obave svoj posao, pa nasta vika i guranje. Svađahu se za mjesto, jer se sve tiskalo prema rubu obale; škropljahu se morem; otimahu jedni drugima sudove, tvrdeći, da su netom sada otkrili davnu krađu.

Ali u svemu tome nije bilo prave ljutnje.

Nešto im blažilo srdžbu.

Čut će se najedanput zvižduk bunar-broda, okrenut će lice prema vratima uvale i ugledati lađu, što riga dim iz dvaju širokih dimnjaka. Lađa će pristati, a oni će dignuti sve te sudove, potrčati onamo, gledati, kako mlazovi vode teku šušteći i pjeneći se u vedra, kablove, kotlove, bureta i kopanje, pa će im duši odahnuti. Prignut će se, držeći se rukama za rub suda, pružiti dolje vrat i glavu i piti vodu, kao ovce, kao mazge, dugo, požudno. Ustat će zatim mokrih obraza, dok im nešto vode teče niz bradu i vrat u prsa. Onda će dignuti teret na glavu, na rame ili na leđa; požuriti se u selo. I svog bremena ne će tada ni osjećati: povratak će im biti lakši no dolazak s praznim sudovima...

Međutim su ljudi i dalje stizali.

Kao da se čitavo selo selilo k nama. Bilo je među njima i mnogih, koji su imali daleko od mora svoje vinograde, pa u drăgu nisu nikada silazili. Gotovo su sva ta čeljad bila mršava, garava od sunca, ruku punih žuljeva i napola ukočenih prstiju, koštanih lica i savitih leđa kao da su se i sad prignula prema zemlji dok mašklin krči golet. Starci ćelavi i krezubi. Djeca krivih nogu i vlasi požutjelih od sunca, nalik na usahle cvatove kukuruzove.

— Je doša'? — klicao je malne svaki, netom bi stignuo na obalu.

— Eto grê! — odgovarahu drugi pokazujući titravu maglicu pred ušćem uvale.

Ali to ne bijaše dim lađin, no isparine, što se dizahu s mora već ogrijanog suncem, navješćujući, da će taj dan biti još topliji i ljući.

Ču se najednom lupkanje papaka i kopita, i nekoliko koza banu najprije iz uličice na obalu. Dizale su uvis glavu, potresujući nozdrvama i bliješteći žutim očima. Stado ovaca nagnu za njima, blejeći i obazirajući se kao da nešto traži. Dvadesetak mazgi uznemirenih od muha zagleda se odmah u one sudove na rubu obale i poče da njišti. Životinje su osjećale blizinu neke vode; ali kao da su slutile, e to možda nije ona prava, pa su bivale još nemirnije. Kada ugledaše kablove i vedra, iz kojih su uvijek pile, a u njima se nešto blista i zrcali, one navališe na sudove. Srtale su u stisku i gužvu, hitajući se nogama, vitlajući rogovima, grizući se zubima.

— Ha, moja! Na!

— Iš! Tamo se!

— Nalokat će se. Nadut. Krepat.

— Goni natrag! Tiraj!

Nije bilo sile, da ih odbije. Mazge su bjesnile. Mahale glavom i bacale se stražnjim nogama. Neke uvukoše gubicu u vedro; počeše piti more.

— Joj napasti! Propast će nam prî mraka.

— Nazad! Udrite!

Stade vika i gonjenje. Žene se hvatale ovcama oko vrata, držale koze za rogove propinjući se kao i one, vukući ih konopom.

Neki se dugonja grohotom smijao; držao se za trbuh i klicao debeloj ženi, koja se, pušući kao mijeh, crvenjela u licu, boreći se sa svojom kozom:

— Ha! Ha! Kuma Mande, zač nisam i ja kakav vaš jarac! Drukčije bi onda svršilo.

I ta bi dreka i gužva bila još dugo potrajala, da se nekoliko ljudi nečemu ne dosjeti.

Skočiše na rub obale, izliše more iz onih sudova.

Sad su životinje išle od suda do suda, ližući mokro drvo i njišteći i blejeći kao da se tuže. Zurile su u vedra oborenih glava, s jamama na bokovima, kazivajući rebra i kosti kukovâ i hrptenjače. I sve su stajale na istome mjestu, ne dajući se nikamo od onih sudova, ne mičući se, iako su muhe i obadi letjeli na njihove kraste i rane; žedni i oni kao još nikada.

— O, Bože, pokore!

— A ča ćemo sada s tim živinam?

Opet se nađe neki, koji ih nauči, što da se uradi.

On digne jedno vedro i poče njime vabiti svoje tri ovce, idući polagano natraške.

— Na, moje! Na!

I na taj znani zov životinje pođoše za njim. Čovjek prijeđe na drugu stranu luke i veza ovce u hladu pred vratima nekog dvorišta. Njegova se obitelj skupi sa životinjama okolo praznog vedra.

Sva se gomila rasu na takav način; zaklonila se u sjenu od kuća, jer je sunce bilo već visoko i počinjalo da žeže.

Niotkuda ni ćuha vjetra u tišini drage.

Tlo je već gorjelo pod nogama. Osjećao si, da ti svakim udisajem ulazi u pluća nevidljiv plamen.

IV.

U uličici pred našom kućom bijaše najviše hlada, pa je ona bila puna ljudi — ponajviše starijih —, što su sjedjeli na zemlji uza zid i na pločniku našeg bunara. A bunar je bio otvoren, e svaki odmah vidi, da je prazan. Stajahu širom otvorena i vrata našeg stana, na kojima se smjesti naš otac; znao je, da će tako — razgovarajući s ljudima — zaštititi najbolje svoju obitelj od kakve nenadane obijesti ili zloće te čeljadi.

Ona su ondje sjedjela i gledala u nj upaljenih očiju, obješene donje usne, što je otkrivalo desni pod pokvarenim zubima, i klonulih mišića udovâ i lica, u svemu nalik na krdo žednih i izmučenih životinja.

— Znaju, gospodine, sve se to lako trpi, kad se vidi, da pomoć ne će falit, — govorio mome ocu neki starac.

— I pomoć nam eto dolazi. Ne će ni nama biti gore no drugima na otoku, — reče otac, naglašavajući, što je više mogao riječ »nama«.

I ja sam osjećao, kako mi je time htio reći, da je i za njega dio one nade, što je ulijeva u njih, i da je i on jadan kao i oni, jednak njima u toj općoj nevolji. Govorio je, kako su građeni brodovi, što prevoze vodu, kojom brzinom plove po moru, i kako im pune nutrinju živom vodom iz gradskoga vodovoda.

— Ha! Ha! — klicali su težaci mljaskajući jezikom, kao da već osjećaju u ustima tek vode, što je očekuju.

— Tako! Tako! Nek se jednom site i nas siromaha!

I on je nastavljao, hoteći da ih razvedri i osokoli. Čak im donese svoj stari barometar. Stade im tumačiti i kazivati, kako ta čudna sprava kazuje već od sinoć, da će kiša doskora pasti: dignut će se jedna od onih naglih oluja, bez kojih ljeti nema kod nas dažda.

Seljani su kimali glavom kao da se malo uzdaju u tu cijev. Više su vjerovali u lice čovjeka, koji je inače bio i s njima škrt na riječima, a znali su, da nikad ne govori uludo ili iz kakve šale.

— Jest! Voda dolazi. Danas za nas, a možda već sutra za naše loze i masline.

— E, e, — cerili se ljudi. — Da bi Bog dao!

Ali se začu krupan i svečan glas:

— »I Gospodin pogleda na zemlju, a ova bijaše pokvarena i puna bezakonja...«

— Ho! Ho! Eto i njega.

A onaj je glas nastavljao, uvijek jači, kao da se hoće nametnuti:

— »I Bog reče Noji: Evo, pustit ću potop na zemlju da zatrem ljude i živine, da istribim svako tilo, u kome je živa duša...«

— Muči, Profeta!

— Začepite usta fratru!

— Ti nama o potopu, a mi krepajemo od žeje.

— »Bit će muke i pokore; plača i škrguta zubi. Plačite, kćeri jerusolimske!«

— Muč', gavrane!

— Hod' tamo... k babam!

— »Kirije elejson! Kirije elejson!«

I Profeta obori glavu na prsa, poljubi križić na krunici, što mu je visjela o pasu i stade moliti, tepajući na mahove nešto glasnije:

— »Exaudi nos, domine!«

Zvali su ga fratrom, jer je negda služio u samostanu preko kanala, a dok je u selu bio mnogo godina crkvenim slugom, kretao se i govorio kao i oni fratri, koji obilaze ostrva, proseći po selima. Nadimak »Profata« stekao je u starosti, kad morade ostaviti crkvu i pođe u prosjake, jer onda poče da prorokuje, kazujući na svoj način riječi i čitave odlomke iz Svetoga Pisma. Mladići i djevojke zbijali s njime šale, ali su ga starci i starice slušali s nekim strahom, bojeći se najviše pričanja o potopu, o Božjim kaznama u zemlji misirskoj i o rasulu Jerusolima. Mnogo su se također plašili i nerazumljivih latinskih riječi, što su u Profetinim ustima nekako drukčije zvučile no kod oltara, na usnama župnikovim. U danima nevolje sa starim se prosjakom nije nitko šalio; ali danas, dok se očekuje bunarlađa i šjor Pijero onako govori, nije nitko htio slušati zlogukog proroka.

Prosjak je sada šutio i gledao mrko u zemlju.

A moj je otac htio, da ti ljudi ne klonu, da kakogod prevari i svoju i njihovu nestrpljivost, u slučaju, da lađa zakasni ili čak i ne stigne. Prekidao je razgovore, što bi mogli uzbuditi ogorčenje prema onima, koji su odgađali već davno obećano raširivanje njihovih lokvî i gradnju novih bunara. Nikada ga ne čuh tako govoriti i nikad mi se ne pričini tako dobar. Sad sam i ja vjerovao, da će sve to zlo začas proći; i bi mi lakše.

Slušao sam ga i ja rado, ali ne mogoh odoljeti želji, da se ne provučem naprijed, na drugi kraj uličice, gdje se nešto zbivalo.

V.

Desetak žena tiskalo se ondje k niskom prozoru sobice, u kojoj su spavale moje sestre.

Starija i najmlađa sestra stajale su na njemu; držale se rukama gvozdenih šipki i gledale u žene.

Neka sitna starica s crnom maramom na glavi hvatala se također rešetke, govorila im umiljato:

— Sinjorine naše drage, samo jednu suzu! Samo jednu kapljicu!

— Makni se, stara! Ako ća imaju, ne će bit za tvoju gubicu.

— Sve ča mogu dat, bit će samo za dicu.

— Je! Je! Za dicu!

I u tren oka troje malene djece, dignute od svojih majki, nađoše se na onom prozoru. Stajala su nogama na pragu, držeći se grčevito šipkî i gotovo da zaplaču. Mršava, blijeda djeca sa slinom u kutovima usta, s očima prestrašenim.

— Daj! Moli... lipo!

— Reci sâm!... Dobre su one.

Ali jedno dijete zaplače. Stade se derati i lupati nogama. Majka ga morade maknuti, i dvoje druge djece banuše odmah na njihovo mjesto.

Najmlađa se moja sestra gotovo bojala, ali je starija gledala zamišljeno u djecu, ne trepnuvši trepavicama svojih krupnih crnih očiju.

— Dajte, dajte, mlada gospodarice, — navaljivahu na nju seljanke.

Ona je stajala neodlučna. Sjećala se nekih majčinih riječi, no kad jedno dijete napokon šane: Vode!, ona reče:

— Ali nemam čaše.

Sve se žene obradovaše.

— Lako za to.

— Evo! Drž'te!

— Dones'te i lijte u ovo!

— Ne! Ne! Neka sama dili. Svima pomalo.

— Svima! Svima!

I sestra donese ibrik s vodom.

Oči joj se sada sjale. Usta smiješila. Rumenilo joj se rasu po licu. Ruke joj zadrhtaše od uzbuđenja. Nikad mi se ne pričini tako lijepa i pametna.

Ona uze od neke žene sudić od kovine, natoči u nj vodu, primaknu ga kroz razmak između dviju šipki k ustima manjeg djeteta. Mališan je požudno pio i gutao, da više posrkne; ali je ona pazila, da se ni kap ne prospe.

— Dosta! Dosta! Ima nas mnogo.

Sad su žene tražile okolo djecu, hvatale ih i dizale na prozor. Veselje je vladalo u toj gomilici. Majke su trčale na obalu, da nađu dijete; vraćale se, noseći ga u naručju.

— Napojite malo i ovoga moga kanarinca!

— Ali ja nemam više vode.

— Ima je Vaša mater.

Sestra potrča u drugu sobu.

Vidjeh doskora našu majku, gdje dolazi na kućna vrata i govori tiho i zabrinuto nešto ocu.

Ali se on nasmjehnu; odgovori joj glasno, da smo mogli svi čuti:

— Vidio sam, vidio sam... Tako ti je, ženo moja. Ustaviš li žeđu pred vratima, ona će ti u kuću kroz prozor, pa i bila na njoj rešetka od gvožđa.

— Tako je, tako! — odobri gomila.

— Napoji još jednom svoje piliće pa nosi ovoj djeci sve, što još imam. S drugima se lakše čeka, lakše i trpi.

— To je prava besida, — vikne netko.

Ja sam gledao u oca kao u nekoga, što ga istom sada upoznajem. Osjećao sam za nj ono, što je osjećala i ona gomila žednih seljaka, za koje sam dotada mislio, da su jedva ljudi, i da ih ne treba ni voljeti ni prezirati. Jest, otac me uči, da je njihova žeđa ista ko i moja; da kad njima nije dobro, pravo je, da to bude i meni. Nije dakle istina, da smo mi jedno, a oni drugo. A jer je tako, sve ćemo lakše skupa pretrpjeti. Nešto je lijepo ušlo malo prije, kroz rešetke onoga prozora, pod nasmijanim očima i pokraj porumenjenih obraza moje najstarije sestrice, u našu kuću. Ja bih rado htio, da je moja žeđa ljuta kao i u tih ljudi, i da je ne utišam, sve dok je se i oni ne liše.

I kad majka donije ženama ono malo vode, što smo je još imali u kući, te me pozva, da pijem pred djecom, što su čekala, ja progutah slinu, što mi se, već gusta, hvatala za korijen jezika, pa joj rekoh:

— Hvala! Nisam baš tako žedan.

VI.

Kad stigoh na obalu, ne nađoh na njoj najčuvenije seoske derane, kojima sam se nadao.

Jedni su od njih bili otišli na Kargadur, da se popnu na najviše hridine, otkuda se vidi ulaz u dragu. Drugi se pad odvezoše čamcem na sama vrata uvale, da se dignu iznad kamenoloma, odakle puca vidik na kanal i na pučinu. Dogovoriše se, da će pokupiti ondje šuškora i suvadi i naložiti vatru, netom ugledaju izdaleka bunar-lađu. Oni će tako prvi javiti ljudima u luci, da voda dolazi. Mogu čeljad mirno sjedjeti u hladu, dok ne vide dimove na ušću drage i na visinama Kargadura.

Nije dakle bilo na obali straha i trepeta seoske djece, jakog svadljivca Golijata, ni nemirnjaka Sibe, laganog i hitrog kao jegulja.

Čopor se dječaka kupio oko nekog drugog starijeg druga.

Bijaše to Košće, po godinama i po stasu već momak, ali po svemu drugome deran, i zapravo jedan od gorih. Suh, žut u licu, malene glave i dugih nogu i ruku, bio je nalik na kolac, o kojemu visi nekoliko krpa. Bez ikoga i bez ičega, skitao se posvuda, više zahtijevajući no proseći hranu, kadar da dugo trpi glad, žeđu i zimu. Od motike i od maškline uvijek je zazirao; otimao se svakom poslu, samo je rado nosio poruke iz sela u selo, prevaljujući hitrije no itko i najteže putove svojim dugačkim nogama. Bio je ljeti čest gost u našoj luci i poznavao u njoj svaki kutić. Javljao je već izdaleka, pjevajući, svoj dolazak i nudio nam time svoje noge za hljepčić ili za par novčića.

Imao je sada okolo sebe nekoliko dječaka i — onako prignut, a nemirnih nogu — bio nalik na visoku mršavu kokoš, kad čeprka zemlju s pilićima ispred sebe Igrao se s djecom »pod nogu«, igru, u kojoj je bio pravi majstor. Stojeći prignutih leđa, stavljao je novčić na nokat palca desne ruke, pridržavajući ga svinutim kažiprstom. Najednom bi zamahnuo tako snažno palcem uvis, da je nokat davao glas, i povukao bi k sebi ruku. Novčić je letio uvis, vrteći se pred njim okolo sebe, blistajući na suncu i zvrčeći kao kakvo vretence, da padne na zemlju, ali ne prije no ga Košćina nožurina ne sakrije i ne poklopi. On se onda još više prigibao, upirući rukom o koljeno; a dječaci su čučili pred onom nogom, stavljajući pred njom na zemlju svoje novčiće.

— Marko!

— Marija!

— Bac'te i rec'te svi! — sokolio Košće djecu i buljio svojim ribljim očima u novac, brojeći ga pogledom.

— Marko! Marija! — klicali su dječaci, gurajući vrhom kažiprsta svaki svoj novčić ka Košćinoj nožurini.

On bi onda povukao polako natrag nogu stružući tabanima tlo. Njegov bi se novčić pokazao, ali ponajviše pokriven prašinom. Onda bi Košće kleknuo, prignuo glavu i puhnuo u onu krajcaru.

— Marko je! Marko!

Dugonja je hitrom kretnjom dizao sve one novčiće, što ih dobi, i bacao po krajcaru svakom dječaku, koji bijaše sretno pogodio.

I uvijek je po koji dobiveni novčić ostajao u Košćinoj ruci. Ali je gotovo svaki put bilo više i svađe.

— Reká sam: Marko!

— Lažeš, lupežu. Reka si: Marija!

Košće je znao, da se tako dere i bulji očima, i maše rukama, da je na koncu imao uvijek pravo. Poslije svađe igra se još življe nastavljala. Novčić je sada glasnije zvučao, odskočivši od Košćina nokta, i pravio ljepši polukrug padajući k njegovoj nozi. Dugonjine su oči upornije gledale u novac, a taban mu je još jače lupao o tlo.

Ali tog dana on nije imao sreće. Izgubio sve svoje. Najedamput poče tražiti novac natrag, jer da su mu neki dječaci već otprije dužni. Oni se svi skupa opriješe. Kad vidi, da tako ne će ni do čega doći, on reče:

— A biste ča dali, dak bi' vas nahranil i napojil?

— E, onda da!

Košće ih povede u obližnje dvorište prazne kućice.

— Počekajte tu. Najprije ćemo ča založit.

Pope se kamenim stubama, upre o vratašca uzgredne zgradice. Iako rasklimana i trošna, vrata se ne otvoriše.

— Hod'te gori! Pomozite!

Dječaci potrčaše. Upriješe svi složno. Nešto puknu: vrata se otvoriše, udarivši o nutarnji zid. Pokaza se uzak prostor s »bocalom« izlizanim od konopa.

Neki se dječak prignu nad bunar i reče:

— Prazan je.

— Ma se naša pečenka u njemu peče! — klikne Košće. — Nazad! Pustite me!

On zasuče visoko hlače na nogam i oba rukava: pope se na »bocal«; poče se spuštati u bunar. Nije to bilo prvi put, što je u nj ulazio: znao je, o što da upre nogom, o koji kamen da se uhvati.

Doskora se čulo, kako gaca po gnjecavu mulju.

— Dajte kakvi šćap.

A kad mu dadoše štap, on zapjeva u bunaru.

— Traži blago u gustirni.

— Ruga se s nami.

— Namazat će nas blatom.

I već su derani htjeli spustiti poklopac na grlo bunara pa Košću u njemu zatvoriti, kad od viknu:

— Evo je! Evo! Ma je teška.

Penjao se gore. Pokaza se na otvoru. Nosio je veliku jegulju glavom zabodenom u oštri vrh štapa. Blatnih crnih ruku i nogu, stajao je pred dječacima, keseći se od zadovoljstva. Lupao je životinjom o »bocal«; kričao:

— Eto pečenke! Zna' sam ja za nju. Baci' sam je u gustirnu još prošlog Uskrsa.

I svi siđoše u dvorište.

Vatra je doskora gorjela pred nama.

— Žerave triba! Žerave! — vikao je Košće i rezao jegulju na komade.

Stajali smo u krugu okolo vatre. Gledali onog dugonju, kako lomi i reže štap; pravi male ražnjiće, na koje će nataknuti ribu.

— Meso joj je masno i bilo kako snig. Ne fali nam nego malo kruha i šaka soli.

Ja potrčah kući, progutah u hitnji nešto od jela, što nam ga je majka baš nosila na stô, uzeh kruh i ponijeh Košći sô.

— Šjor Vlade će dobit badava. On mi nî ništa dužan, — reče on.

Dugonja je čučao kraj vatre, držao u jednoj ruci ražnjić i okretao ribu iznad žerave, dok je drugom solio. Sô je padala u žar i veselo pucketala. Svi smo je sada bacali na jegulju i u vatru Miris svježe, pečene ribe blažio nam nozdrve, golicao i dražio glad. Novčići su iznova padali pred Košćine noge, a on je dijelio zalogaje. Ja sam dugonjinim nožićem rezao kruh, darivao po krišku svakome.

— Dobro je to!

— Ma je tvrdo kao koža...

— I slano. Preveć si zasolil, nesrićo!

Potezali su i derali ribu prstima i zubima. Žvakalo se i gutalo pohlepno. Ni najbolja riba na našem stolu ne pričini mi se nikada onako tečna. Ipak se potužih, da je preveć masna.

— Masna? Ča to mari?... Da sam kralj, ja bi' samo loja jil, — reče Košće.

Jegulje i kruha više nije bilo; glad je bio stišan. Ali sad poče nešto drugo da nas muči. Preveć posoljeni zalogaji bijahu nam ražestili žeđu. Palilo nas u grlu. Nepce nam gorjelo. Jezik nam bio suh.

— Košće! Reka' si, da ćeš nas i napojit.

— Eno mora... pa loči.

A mi se svi pobunismo. Vikao sam i ja, jer i kod nas u kući nije više bilo ni kapi vode; jer sam i ja bio platio svojim hljebom i svojom solju Košćinu ribu i jer sam se u taj trenutak osjećao u svemu jednak s dječacima, s kojima sam trpio istu žeđu. Podne je bilo već prošlo. Ni ćuha vjetra, a sve naokolo peče, gori i žedni.

— Moraš! Pogodili smo se. Na ti sve, ča jemamo.

— Nisi od beside.

— Jesam! — razgoropadi se dugonja. — Jesam, ma se bojim, da ne ćete sa mnom, da ćete se prestrašit. E, da su tu Golijat i Sibe!

— Ne ćemo!

— Pa dobro Ja znam, di je voda: prava, dobra voda.

Mi ga pogledasmo u čudu.

A on nam pokaza Konšiljerovu kuću na drugoj strani luke, dugu praznu kuću s velikim zatvorenim dvorištem visokih zidova.

Šutjeli smo. Ta, jedno je otvoriti silom vratašca tog malenog praznog bunara izvan kuće i tražiti na njegovu dnu jegulju, a drugo je pak provaliti u zatvoreno dvorište pa u tuđu zatvorenu kuću, gdje je cisterna baš pod pločnikom u kuhinji. To bijaše jedina prazna kuća u luci, u koju se nisam ni ja bio nikada usudio. A onda njezin vlasnik, Konšiljer, koji je stanovao u nekom dalekom lijepom gradu! Velik gospodin, o kojemu se govorilo samo uz hvalu i uz neki strah!

— Krepajte onda od žeje! — naljuti se na nas Košće. Ča vas je strah? Ne ćemo se nego napit.

— Hod' amo!

I mi pođosmo za njim.

VII.

Obala je pred Konšiljerovim dvorištem bila puna, ponajviše žena, pa i ovaca i mazgi, jer je poslije podne na onoj strani luke sjena samo rasla, dok se sunce spuštalo polako prema zapadu.

Žene se kupile oko neke mršave blijede djevojke, povaljene na zemlju. Kušale su da je dignu, hvatajući je straga ispod pazuhâ, ali je ona bila ukočena kao klada.

— Live! Live! Ne čuješ me?

— Sama je kost i koža, ma je teška ka' od gvožđa. A kako je mrzla!

A Livija je postajala još kruća. Gledala preda se polusklopljenih očiju; micala usnama kao da nešto tepa.

— Pust'te ju. Znam ja nju. Proć će joj odmah. Najedamput.

I djevojka, zbilja, sama jedne; udari u čudan smijeh i hohotanje.

— Svetica je ona, svetica. Samo vi nju pustite!

Livija je gledala oko sebe, držeći mršave ruke prekrižene na prsima, što joj ih bijahu razgalili, da joj bude lakše. Pružala uvis vrat, visok i tanak kao u golušave ptičice; grčila usta i izbacivala iz sebe duboke uzdahe, za koje se nije znalo, jesu li od muke ili od neke lagode. Lice joj postajalo nekako jasnije i ljepše.

— Svetica! Čut ćete je sada.

A ona se smiješila, gledala u nebo, govorila u nekom zanosu:

— Jedan, dva oblaka!... Bili oblak naše sriće; crni oblak naše žalosti. Iz prvoga cviće; iz drugoga suze... Prosut će nam se u njidra; kapat će nam na čelo.

— Svetica! Svetica!

— Kako je sada lipa!

— A ča još vidiš, Live?

Ona se htjede dignuti. Pružaše vrat, glavu i usta. Svaki je mišić na njoj drhtao.

— Eno ga! Eno! Gre k nami. Gazi do kolina po vodi. Grabi je. Škropi nas. Zaliva nas kako cviće. I sve vonja po kiši... Dignite me!

A kad je dignuše, ona kriknu od nenadanog straha. Lice joj se skrivi.

— Krv! Krv! Zaklali su dite. Dajte vode! Dones'te vode!

I ona poče drhtati.

— To je fibra od žege.

— Vode!

— O jadne smo ti mi i ona! Nigdje ni kapje.

U taj trenutak banu Košće pred vrata dvorišta.

— Ima vode, — reče on.

— A gdi?

— U toj kući. U gustirni u kuhinji.

Nasta žagor. Kao da se i Svetica na tu vijest rastrijeznila. Ona pruži ruke prema dugonji.

— Povedi! Povedi! — nasta vika.

— Povedi me, Ive! Zalit ću moje mrtile. Napojit ću svoje janje.

Košće upre snažno o vrata Konšiljerova dvorišta, ali uzalud.

— Gredu! Dones'te je. Onu tamo!

I gredu bi bili doskora i donijeli, da nečiji glas ne grmnu s visoka:

— Nazad, žene!

Na zidu dvorišta stajaše čovjek i gledaše u gomilu.

Bio je to Konšiljerov »navdar«, težak iz Malog sela.

Ali upravo taj čovjek nije bio kadar stišati buru, što se počinjala dizati u njedrima onih žena žednih i gladnih, izmučenih dugim čekanjem i već u strahu, da ne će ništa ni dočekati. Nisu ga voljele, jer je bio za njih tuđinac; a mrzile ga, jer bijaše oštar prema ženama iz Velog sela, dak bi ih zatekao na gospodarevu.

— Ti si to, hubodo!

On se isprsi i viknu iznova:

— Nazad, žene!

— Gredu! Gredu! — nastavi Košće, a njegovi drugovi digoše gredu.

Navdar se smrknu u licu.

— Stoj ili... pucam!

— Hi! Puška ti ostala doma... pod postejom.

On pruži ruku; dignu onekud pušku.

— Hu! Hu! — ču se još glasniji uzvik.

Prkos i mržnja bijahu već raspalili žene. Nijedna se ne maknu. S rukama uprtim o bokove i s glavom uvis kričale su na navdara.

— Nema u njoj praha ka' ni u tebi duše.

— Prazna je ka' i ta tikva na tvojim ramenima.

Navdar dignu pušku i opali u zrak.

Čitava draga zatutnji. Iz svih kutova luke, a najviše iz uličice pred našom kućom, strčaše se ljudi na obalu. Sve nagnu k onom dvorištu.

— Konšiljerov navdar puca u žene! Konšiljerov navdar puca u žene! — uzvikaše se Košće i njegovi drugovi.

Ljudi potražiše kamenje i — ne pitajući nikoga, što se zapravo desilo — počeše već izdaleka bacati se na navdara.

On se skloni iza zida, al' je plamen bio već buknuo.

Ljudi su bacali i nadalje kamenje, drmali vratima, dizali gredu, da njome udare.

— Pobignut će nam. Opkolite kuću! Udrite!

— Voda! Voda! Ima je u gustirni. U kuhinji.

Svi se tiskali k vratima, samo je stari prosjak stajao postrance. Upirao se o štap, buljio raskolačenim mutnim očima u ovaj nemirni mravinjak i klicao:

— »Pretvorit ću vodu u njihovu krv. Misto dažja poslat ću na njih grad, živi oganj na zemlju njihovu.«

I juriš bi bio započeo, da moj otac ne stignu. Njegovo držanje, kretnja, kojom zapriječi prvi udarac grede o vrata, umiri gomilu.

— Ljudi, — reče. — Navdar je pucao, samo da malo prestraši. A ima li vode, ona će biti vaša.

— Ima je. Ima.

— Pa to bolje. Zar nije ljepše primiti nego oteti? Zar nije i lakše?

— Je! Je! Ma onaj čovik...

— Lako s njim. Martine!

Navdar se opet pokaza.

— Martine, ti ćeš meni otvoriti.

Navdar je gledao gomilu. Oklijevao je. Najednom reče:

— Bi'. Ma oni drugi...

— Ne brini se. Čekat će ovdje, mirno.

— Hoćemo!

I otac uđe sâm u dvorište.

Kad se vrati, on reče:

— Navdar će povesti gore u kuhinju tri najstarija od vas, da sami vide, ima li vode.

Stari uđoše, popeše se s navdarom uza stube. Ču se, kako se otvaraju kućna vrata.

— Gospodine, tako je pravedno i pošteno! Broda nî. Ne može se više čekat. Prî noći moramo biti doma. Sad je sve i žedno i gladno... gore nego prî.

I žene se tiskahu k vratima noseći opet svoje sudove. Već se i gurahu, bojeći se, da posljednje ne bi ostale bez vode. Sad su govorile o navdaru i o njegovoj puški samo uz smijeh i šalu. Jedino je Profeta mrmljao nešto o ognju, gradu i potopu, dok je svetica Live, u novom nastupu nježnosti, gukala kao golubica.

Ali se starci vratiše; rekoše:

— Nî ništa. Ni jedne kapje.

Žene se ne maknuše. Nije im se dalo odreći se i te posljednje nade. Tuga, pa žalost i gorčina, razliše se po onim licima. Neko su vrijeme šutjele, upirući pogled u vrata. Motrile su se zatim kao da jedna drugu nešto pita. I nasta žagor, što se prometnu u viku.

Kako to? Ona je cisterna velika, krov širok i dug; žljebovi su dobri; a kuća je uvijek prazna, pa nitko ne troši vodu. Netko ju je popio ili prodao... A čemu onda navdar straži s puškom u ruci, gotov i da puca na ljude? Da nije voda sakrivena u istoj kući? U bačvama? U kamenicama za ulje?

— U konobe! U konobe! — nasta vika, i ja se sjetih, kako je otac pričao majci, da su navalom u konobe bila započela divljaštva i za vrijeme neke druge suše.

Moj je otac bio problijedio. Vidio sam mu na licu, kako se s teškom mukom sili, da se pokaže mirnim.

— U konobe! U konobe!

I glas je onih žena bio sada nalik na tuljenje. Mržnja im je opet gorjela u očima, dok su gledale u navdara. A on se bojao zatvoriti im vrata u lice, jer je slutio, da će istom onda sve planuti. Moj je otac šutio; znao je, da će biti utaman, otvori li usta, a ne nađe li baš onu pravu, onu jedinu riječ, koja bi mogla pomoći. Sve je bilo napeto i čekalo, da netko prvi skoči, pa da se nešto krupno započne. Meni se u taj čas pričini, da je Bijes Suše banuo među nas i da nam hače u lice vjetar ljutnje i ludila. Nešto mi je gorjelo u prsima kao i svima onim ljudima. Činilo mi se, da ću odahnuti samo onda, dogodi li se ono, što je i ta čeljad htjela...

Ali baš u taj trenutak ću se s druge strane obale krik, što nas sve prenu, kao da nas bič ošinuo.

— Brod! Brod! Dimi se na Kargaduru.

I nasta nagla, divlja trka na drugu stranu obale.

VIII.

Tri se stupa dima dizala visoko uvis: dva na vratima uvale, jedan na visu iznad Kargadura.

I oni nisu bili ravni i mirni. Vjetar s pučine naginjao ih prema luci, motao ih u svrdlove. Sunce, koje već padaše prema zapadu, obasjavalo ih svjetlošću gotovo crvenkastom. Sigurno su derani Golijat i Sibe naslagali mnogo suha lišća i granja, jer su njihova dva stupa bila debela; činilo se, da ću dugo sukljati u visinu. Meni je bilo žao, što nisam ondje, s njima, na vidiku pučine, kojom lađa dolazi.

— Hitro! Brzo će mrak! — Žurila se čeljad; trčala je, gdje je obala bila najviša i zgodnija, da lađa o nju pristane.

I opet su redovi onih sudova stajali na rubu obale. Nemirnije su životinje bile sada vezane o obližnja vrata i o gvožđa rešetkî na oknima konoba. Sva je muka i ljutnja bila zaboravljena. Profeta je opet šutio, gledajući mrko preda se; svetica je Livija išla okolo, tiha i šutljiva, nalik na mjesečarku.

— Fala Bogu! — klicale su žene, jagmeći se i sada za mjesto, na kojemu bi mogle prije doći do svog dijela vode.

— Na moje! Na! — zvale su žene, a ovce se kupile okolo suda, kao da će se voda sada u nj razliti.

I onaj četvrt sata čekanja pričini se nama svima duži no čitav dan proboravljen u luci sa žeđom u grlu, s gladom u želucu, s udisanjem zraka, što je palio pod suncem krvnikom.

Ču se dug, oštar zvižduk. Lađa se pokaza na savijutku pred rtom Kargadura.

Ali je čeljad ne pozdravi veselim krikom. Glasovi razočaranja i nezadovoljstva digoše se u gomili.

— Pa kakvi je to brod!

— Tri »maštila« vode za toliki narod!

— Mogli su nam onda poslat i kakvu braceru!

Neka žena digne kabao i lupne njime u zemlju. Spopade je bjesnilo — i ona gotovo zaplače kričeći:

— K vragu i ti! Nosit ću doma vodu u bočici... u bočici.

— Kirije elejson! Kirije elejson! — javi se Profeta vukući zloslutne glasove iz dubljine svoga grla.

Gomila se poče komešati.

Ali se nađe i neki, koji reče:

— Mir, judi! Nî vela, ma joj je gustirna duboka. Veća bi bila još više zakasnila.

Lađa je već pristajala. Kapetan, čovjek nizak, plečat i crvena tvrda lica, stajao na svome visokom mostu, davao kratke naloge mornarima.

Kad ona stane, s bokom uz samu obalu, žene digoše sudove, htjedoše na brod.

— Natrag! — grmnu kapetan. — Ne ćemo tako! Ne!

— Vode! Odmah!... Doskora će mrak. I predugo smo vas čekali.

Mornari jedva odbiše od lađe svu onu čeljad. Spočetka se smijahu, ali — jer su žene navaljivale — počeše gurati sve grublje. Kapetan se još jače crvenio, vičući: Natrag! Najednom potegnu neki konop. Ljutiti zvižduk propara nam uši.

Gomila uzmaknu na obalu.

Kapetan se nasloni na ogradu mosta i reče, sileći se, da bude što mirniji:

— Ljudi! To tako ne ide. Mi dižemo strojem vodu iz bunara; iskrcavamo je kroz cijev. Razumijete me?… Ne grabimo je sudom iz kakvog badnja, kako se to radi na bracerama, što vam nose vodu. Samo kroz cijev?

— E, pa dobro. Metnut ćemo sudove uz sami kraj rive. A vi lijte.

— Tako! Tako!

A kapetan:

— Ha! Ha! Ma baš tako. Pumpa će dizati vodu, a jedan će ići sa cijevi od kabla do kablića, kao što se ide od loze do loze, kad se škropi vinograd, da ga peronospora ne napadne. Ha! Ha! Alaj ste mudri!... Ljudi, budite pametni. Nemamo mi vremena da se tu igramo. Doskora će mrak, a oblaci se tamo na moru dižu; mogla bi i oluja. Nama se žuri.

— Vodu! Vodu! — odgovori gomila.

— Pa i jest za vas. Ima li tu blizu kakva prazna cisterna?

— Ne! Mi hoćemo odmah vodu.

I nekoliko žena skočiše opet u lađu.

Mornari su iznova tjerali i gurali natrag. Gomila je navaljivala još žešće.

Ču se po drugi put zvižduk, duži i oštriji no prije, ali uzalud.

— *Mola la cima!* — grmnu kapetan. Natrag, divljaci! Zulu! Kafri! Kanibali! *Mola!*

Užeta bijahu već dignuta. Lađa se maknu. Seljaci jedva dospješe da skoče natrag na obalu. Brod se odmaknu još više pa opet stade nasred tijesne luke.

I nagla srdžba spopade onu čeljad, onu gomilu žednu, gladnu, izmučenu čekanjem, još pijanu od sunca. Sve se okrenu protiv čovjeka crvena lica i oštrih očiju na mostiću lađe.

— Antihriste! Vraže! Nî ni voda ni taj brod tvoj, nego od guvernera, kî te šalje. Daj vodu žednome!

Profeta je stajao na rubu obale, otvorenih očiju i dignute ruke. Najteža prokletstva padahu mu sada iz usta, i njegove su riječi poticale još većma srdžbu gomile. Svetica je mahala rukama, pružala uvis mršavi vrat, kazivala oštre kosti na malko razgaljenim prsima, izbacujući visoke krikove.

Kapetan je neko vrijeme, gotovo u čudu, slušao i gledao. Najednom slegne ramenima, izvuče iz džepa lulicu, zapali je i počne se šetati po mostu, i ne gledajući više u čeljad.

To umiri seljake.

Onda moj otac dođe na ivicu obale, pozva kapelana i započe s njime razgovor. Govorili su talijanski. Nasta tajac. Svi su slušali, iako nisu razumijevali. A kad oni dovršiše, kapetan reče na koncu hrvatski:

— Eto tako! Inače ću odmah u Milnu, da iskrcam ondje vodu.

I otac poče kazivati ljudima, u čemu je voda u lađi, i kako se ona odanle diže. Kapetan nije kriv, što se voda ne može dijeliti onako, kako bi seljaci htjeli. Nema druge no je razliti kroz cijev u prazan bunar na Glavi. To će biti odmah gotovo. Lađa će otići, a na Glavi će se odmah napojiti životinje i dati svakome nešto vode. Sjutra će se pak dalje dijeliti. Ovako je bolje, jer će kapetan dati najedamput svu vodu. Kad bi pak dijelili po njihovu, ne bi oni mogli primiti u te svoje posude ni polovicu vode; izgubili bi drugi sve ostalo, jer lađa ne može da ovdje prenoći.

— Je! Je! Nismo na to mislili.

— Sva voda za nas! Pa i čekali do sutra.

Otac reče par riječi kapetanu. Lađa se opet primakne k obali.

IX.

Doskora su dvije duge platnene cijevi ležale na putu, što ide s obale uličicom pred našim stanom do bunara osamljene kuće na Glavi. Nalik na dvije mrtve zmijurine, čekale su na vodu, što će kroz njih proteći.

Seljani su sada bili mirni, gotovo tihi. Pomagali su mornarima, samo da se taj posao što hitrije obavi, jer je sunce već zapadalo. A žurili su se i momci s lađe; govorili su, da se za kanalom zbilja dižu oblaci, i da ne bi htjeli, e ih oluja zateče u toj luci; u Milni će proboraviti veselije noć.

Nizovi žena i djece čučahu uz cijevi, da vide, kako će voda jurnuti kroz njih. Gore, kod bunara, bijahu samo stariji ljudi i dva mornara.

— Pa kako će voda sad kroz ovo, i sve navišje? Gustirna je na visoku.

— Ti još ne znaš, ča je pumpa.

Neki su već gledali s nepovjerenjem u one cijevi, kad se ču veselo klicanje.

— Gre. Gre... Eto!

I zbilja. Kao da je neki život ušao u one mrtve zmijurine. Uznemirile se i zadrhtale. Siva koža njihova donjeg kraja mijenja boju; postaje tamnija; širi se i napinje; znoji se kroz sijaset šupljinica; postaje sva mokra.

— Voda! Voda!

Čeljad ih dira. Glade ih. Stiskaju ih rukama, uživajući, što su cijevi onako nabrekle. Dlanovi im osjećaju svježinu vode; kao da čak čuju i bilo te vodene žile, što kuca po ritmu nekog srca dolje u lađi.

— Teče!

Čeljad kao da joj osjeća i vonj, pa im nozdrve huršću. Sva njihova, dugo trpljena i silom prigušena žeđa čezne i kriči u upaljenoj krvi. Pritiskuju dlanove na mokru cijev; mirišu ih i ližu.

— Je! Voda! Ma baš voda!

Ali na cijevima su mnoge rupice, iz kojih brizgaju na sve strane tanki trakovi. Neki štrcaju uvis, prave luk, vraćaju se dolje, prosipajući se u kapljice. Drugi udaraju odmah u zemlju; pište kao zmije, kopaju prugljice, ruju kanaliće, prave sitne lokve u rupicama. Kao da bi voda htjela napolje, i da one cijevi psikom progovaraju.

Čeljad je kleknula, prionula ustima uz cijev, pa im tanki mlazovi udaraju u nepce, razlijevaju im se na jezik. Ali žena i djece mnogo, a platno se sve više kvasi i rupice suzuju; sva voda teče sada prema bunaru.

Kao da se žeđa prenula istom sada u svim grlima. Ono par kapi vode pade u ponor, koji zjapi i htio bi progutati čitavo jedno more. Istom sada zabljesnu nešto oporo i odvažno u svim očima. Ipak se ne bi bilo ništa dogodilo, da Košće nešto ne uradi.

On izvadi iz džepa nožić; provrta u platnu rupu.

Deblji mlaz šiknu uvis.

— A, nesrićo! Ti samo na se misliš, — navale na nj žene. — Makni se!

A on je sisao cijev, gutao pohlepno ne ma reći ni za što. Puštao je, da ga guraju nogama, potežu i biju šakama. Stenjao je, a da nisi znao, da li od boli ili od lagode, što napokon pije. Zaviđali mu svaki gutljaj, cikali od mržnje.

Neka žena ote Košći iz ruke nožić i učini kao i on.

Britvicama, iglama za pletenje i vretenima bušila su žene rupe po cijevima. Voda je sad brizgala na sve strane gubeći se najviše u zemlju. Nasta borba o one mlazove, iako ih je sve više bivalo, jer su neki čak i tukli kamenjem o platno, samo da ga odmah otvore. Snaga u cijevima omlitavi. Voda nije više brizgala onih rupa, no je tromo ključala i prolijevala se na tlo, tekući niz put. Doskora su cijevi ležale opet nalik na dvije mrtve zmijurine, samo što su sada bile crnije, i sve istučene. Sva voda, što je tekla iz lađe, gubila se na donjim krajevima.

Mornar se pokaza na Glavi; viknu:

— Javite kapetanu, da voda ne teče!

Ali odmah i vidje, što se to dogodilo. Pohita k lađi.

Kapetan dotrča s mojim ocem i plane kao vatra. Odmah će otputovati. Javiti vlastima. Tužiti selo, da plati štetu. I nikad više nikakve pomoći tim divljacima: ma ni za što i ni od koga. Moj ga otac mirio, ali uzalud. Bio bi kapetan i udario, da gomila ne ostane mirna, bez jedne riječi, a gotovo i bez kretnje. Kao da je ovaj put osjećala i priznavala, da je kriva.

A doskora je također šutke gledala, kako mornari vuku cijevi opet na lađu, driješe užeta, i brod odmiče s obale, da se polako okrene i da, bez pozdrava, sve hitrije zaplovi prema vratima uvale, gubeći se u sjeni prvog sutona.

Gledali su svi onamo, i kad je sasvim nestane, jer se pokaza čamac, kojim se Golijat i Sibe vraćahu s kamenoloma.

Oni su nečim mahali, nešto vikali.

Vozili su hitro. Doskora ih se moglo i čuti:

— U selo! U selo!

Ljudi se zagledaše.

— Da se ni dogodila u selu kakva nesreća? Možda vatra? S »petrare« se vidi selo.

— O Bože! O Bogorodice! — uzvrpoljiše se žene.

— Golijate, ča je?

Čamac je već prilazio.

— Hitro u selo. Gre nevera.

— Kakva nevera, huncute!

— Ovdi se još ništa ne vidi, ma je s one strane kanala sve crno. Gre hitro priko mora. Ravno k nami. Noć će u selo, prî od nas.

Mnogi su klimali, ne vjerujući, glavom: drugi su pak govorili:

— Pa to su i oni mornari rekli. Nešto je.

— Čujte — uzvika se opet Golijat.

More, dosad mirno kao ulje, uzdiha se jedva mlateći grebernje niza žalove.

— Je. Vrime se prominilo.

A neka starica viknu:

— Gledajte Sveticu. Jopet bunca. Uvik je ona takva, prî nego, dažd pane.

I nova nada niknu u ovoj čeljadi. Bog ne zapušta siromaha. Eto oluje, vode nebeske i za njih, i za životinje, i za lozu. Još prije zore bit će sve dobro. Nebo im se smilovalo.

— Doma! Doma!

Sve potrča, da odveže, da potjera životinje.

I zbilja, još prije no se maknuše, najgornji rubovi tamnih, gustih oblaka pokazaše se u sumraku nad vratima uvale, i prvi dah vjetra haknu u dragu, poletje prema selima.

— Fala tebi, Bože! Fala tebi, Bogorodice!

— Te deum laudamus! — začu se duboki glas Profetov.

I sve pobrza prema selu.

Duga siva povorka životinja i ljudi prođe, nalik na večernje sablasti, pred našom kućom, pjevajući neku crkvenu pjesmu. Čulo se sve tiše pjevanje umornih glasova bez boje i pravog zvuka, a praćeno muklim prijetećim usklicima starog prosjaka i visokim kliktanjem i smijanjem svetice Livije.

X.

Majka užga svijeću na stolu, ali mi ostadosmo na cisterni. Disali smo duboko vjetrić, što nas rashlađivao, gledali u nebo, koje se dalje mračilo i naglo pokrivalo sve crnjim oblacima.

Uđosmo u kuću istom onda, kad pjevanje seljaka zamre negdje daleko i znani nam muk zavlada opet našom mrtvom praznom lukom.

Otac je šetao po sobi, virio svaki čas napolje, bacao pogled na barometar.

— Što opet gledaš tu tog varalicu? Zar još sumnjaš? Sjedi! — reče mu majka. — I tako si se danas izmučio s onim divljacima. A vidje li, kakvi su?

— Pusti. Sve je to ništa. Jadni, bijedni ljudi!... A moj barometar! Ovog se puta opoštenio... Čuješ, lupa prozor u sobi. Valja zatvoriti; ali valjano. Stari nam je Profeta obećao čitav potop. A to i trebamo.

I taj boležljivi čovjek ćelave glave i bijele brade nije više kašljao, hodao je uspravno, izgledao mnogo mlađi. Stade trti dlan o dlan; pogleda u me svijetlim nasmijanim očima.

Majka vidje taj njegov pogled, pa pogleda i ona u me, očiju još veselijih od njegovih.

— Pijero! A što veliš sada o našem Vladu?

— Pa što bih rekao? Potjerat ćemo ga na kišu. Neka ga promoči, sve do kože... do kostiju.

— Da, da. Za njega nam je Bog i šalje. Prije svega za njega i zbog njega. Tjerajmo ga na kišu, tjerajmo ga...

— A čemu to? — rekoh ja što nedužnije, iako sam shvaćao smisao njihovih riječi.

— Jer bi bez nje uvenuo. Uvenuo bi, sinko, kao naše mlade loze u Nerezinama... Ali sve je spašeno. Slušaj samo!

I mi smo prisluškivali, kako vani more šumi i vjetar se jače diže, dok nam u kuću prodire svježina, što javlja kišu.

Majka je vodila u krevet najmlađu sestru i brata; starije su sestre pospremale stô; ja sam sjedio pokraj vrata.

I što sam duže gledao u oca, to su događaji toga dana sve više blijedili i nestajali pred mojim očima. Svi oni usklici, i vika, i pjevanje, gubili se negdje daleko, a od riječi toga čovjeka, koji je šetao po sobi gotovo mladenačkim kretnjama. Shvaćao sam po sreći, što je sada izbijala iz njegova lica i iz zvuka njegova glasa, koliko je on morao trpjeti u te dane, kad se bojao, da će ga suša prisiliti, e odrekne majci ono, što joj bijaše napokon obećao. Nisam znao baš zašto, al' se meni činilo, da i njega, kao i majku, mori žeđ, što je ljuća od žeđe veloselskih seljaka... A sve to najviše zbog mene... I ja sam htio da potrčim k ocu, da mu se objesim o vrat, ali nisam ni sada mogao da svladam bojazan, što me uvijek hvatala baš pred onima, koje sam najviše volio.

Da ne sjedim onako i da se svemu tome lakše otmem, potražih vedro; metnuh ga pod žljebić, što je stajao nad kućnim vratima.

Majka je baš nosila na sto jelo i ono malo vode, primljene krišom od kapetana, kad se prve kaplje kiše prosuše na naš krov.

Kroza strop od samih dasaka mi smo mogli dobro čuti, kako lupkaraju — spočetka rijetke, krupne, a zatim manje ali gušće — dok kiša ne složi, i ne ču se više no jedan sami šum, neprekinut i jednoličan.

— E, kad bi baš ovako nešto duže padala! — reče otac.

Ali zagrmi iznad drage. Čitava uvala zatutnji, a nama se pričini, da se i kuća trese. Onaj se šum prometne u lomot pa u klopot i u bubnjanje. Pljusak je trajao dugo, bivao snažniji. Čuli smo, kako voda pada kroz stari krov na daske tavana iznad naše glave. Na nekim je mjestima već kapalo i okolo nas.

— Bojim se, da će toga biti i previše, — reče majka. Doskora će odavde i u konobu.

— To kaplje vino u naše bačve.

Žljebovi su zvečili i glogotali propuštajući teško vodu. Čulo se, kako se voda razlijeva niz Glavu i teče uličicom, lupajući o naša vrata. Razabirao se na mahove i šum, nalik na onaj daleka slapa.

— To je mali povodanj!

— Zar ćeš i ti kao i naš Profeta?

— Ali, čovječe...

— Šuti. Pa kad bi to i bilo? Trpjeli bi malo samo doci, gdje se i tako loza mnogo ne gaji. Višnje smo i smokve već pobrali. Pa onda: slušaj!

Pljusak je jenjao. Žamori nam se okolo kuće pričiniše sada jači. Voda je niz Glavu šumjela kao potočić; prodirala nam je malko u kuću. Ali je na krovu bilo mnogo tiše.

— A što bi to moglo biti? — upita majka prisluškujući onom dalekom šumu.

— Bit će voda niz klanac, što vodi iz Malog sela. Spušta se iz Konšiljerova doca naglo u luku. Ondje bi moglo biti i nešto štete.

— Mama! Kaplje ti baš na glavu, a ti i ne osjećaš, — kliknuh ja, a sestre udare u smijeh.

— Osjećam, sinko. Osjećam. Ali se navlaš i ne mičem. Neka malo i mene. Ne ću, bogme, ni ja da uvenem... Je li, Pijero? Ove godine Vlado, a do godine ove naše golubice. Da nam ne podivljaju ni one u toj pustinji. A onda svi. I mi, dvoje staraca.

— Polako, ženo! Polako!

— Ti se uvijek nečega bojiš. Vidiš, kako Bog pomaže.

— Nisam baš tako plašljiv. Ali se ne smije oduzeti četvorici, da dadeš jednom. Znaš, kako je bilo ove tri posljednje godine?

— Znam. Ali ne može biti, da nam sinovi postanu drugovi Košćini i Golijatovi, a kćeri možda nešto kao ona svetica Livija!

— Marietta, pusti! Čemu sada to? Za ovu je godinu sve u redu.

— A da ovoga nije bilo? — upita majka.

— Onda bi valjalo još počekati. Oh, svakako!

Otac ustane i otvori kućna vrata.

Gotovo i nije kišilo. Samo je voda posvuda tekla i šumjela. Nebo crno i zatvoreno. Oblaci niži. Vjetra niotkuda. Sijevalo je na sve strane. Uzduh je tištao i gušio. Spopadao nas čudan nemir i tjeskoba.

— Pijero, što veliš?

On ne odgovori. Šutjeli smo i prisluškivali.

— Zvona!

— Čemu, oče? Čemu to zvoni, u noći? — upita srednja sestra.

— Ljudi se svega boje.

— Pa i ja, oče. I ja...

Majka je povuče k sebi, stade je tetošiti.

Ja se najednom trgnuh.

Naš mačak Moro stajao je uza me na stubama, gdje sam pokraj vrata sjedio. Savio u luk leđa, pognuo glavu, buljeći nepomično preda se, a sav se nakostrušio. Dlake su stršile na njemu kao igle. Čudan glas, nalik na jauk, otimao mu se iz grla.

— Potjeraj ga! Ne mogu to slušati, — vikne majka.

Ali se mačak nije dao s mjesta. Jedva ga prognah malo naviše.

Bilo je sparno i zadušljivo. Tjeskoba je samo rasla.

Odjednom bljesnu; zagrmi muklo i snažno.

Očekivali smo nov pljusak.

Nešto je padalo s visoka, ali to nije bila kiša. Kao da konji topoću niz Glavu, kao da kamenje pada na krov kuće. Praštalo, zveckalo, lopotalo i bubnjalo, dugo, neprestano, popuštajući malko, da navali još jače, netom bi zagrmjelo. Voda nije više prodirala preko praga u kuću; okruglo, blistavo komađe udaraše o zid bunara, odskakivaše u sobu.

Mi smo svi šutjeli, nepomični i zaprepašteni; samo je mačak jaukao kao i prije, stojeći uvijek zgrbljen i naježen.

I prođe tako neko vrijeme, koje se meni pričini dugo, veoma dugo.

XI.

Kad sve to svrši, majka pođe šutke u svoju sobu, jer je ona uvijek lijegala, netom bi je spopala kakva velika žalost. Sestre su mirile mačka gladeći mu leđa, i gledale u oca, koji je sjedio uza stô, upirući čelom o desni dlan. Zurio je ravno preda se, ali se vidjelo, e su njegove misli negdje daleko.

Najednoć se trgnu:

— Vlado! Potraži fenjer.

Kad ga donijeh i užgah, on reče:

— Idimo u Stranu.

Digosmo se svi.

Ja sam išao prvi, rasvjetljujući put, otac i sestre za mnom.

Dva puta stadosmo, jer je voda, puna blata i zemlje, još uvijek tekla niz Glavu, a put je bio sav razrovan i natrpan kamenjem. Vinograd je ležao ispod Glave, na lijevoj strani Konšiljerova doca. Sad smo mogli bolje čuti, a nedaleko od nas i vidjeti, kako voda još teče poput rijeke niz klanac, plaveći ravni dio doca i razlijevajući se niz donji porušeni zid dalje u luku i u more. Voda je bila crvenkasta od zemlje i nosila je iščupane voćke i loze.

Kad uđosmo u vinograd, on se još bijelio od grada.

Na nekim su nam mjestima noge propadale duboko u mrzlo sitno komađe. Ali što u njemu vidjesmo, prože nas još većom studi. Loze gotovo sasvim gole, samo po koji istučeni grozdić visi pogdjegdje na prutu. Sve lišće kao nečim izrezuckano, prosuto na zemlji, pomiješano s gradom. Gole loze, izmlaćenih i prelomljenih prutova, izgledaju još crnje na bjelini tla.

— Sve! Propade sve! — govorio je otac.

Obađosmo čitav vinograd, zavirismo i u obližnji, al' svuda ista žalost.

I mi se vratismo ne progovorivši ni jedne riječi.

XII.

Majka je već ležala. Sestre pođoše u svoju sobicu.

Otac sjede pokraj stola, nasloni ruke na koljena, zamisli se, gledajući preda se u prokisli pod.

Kao da ga istom sada srvao umor, i neko se breme svalilo na njegova leđa.

Bio je moj običaj, da ga svake večeri, baš prije lijeganja, poljubim u čelo. Al' mi se ovog puta činilo, da bi mu bilo još teže, kad bih mu se u takav čas približio. Kao da sam slutio u njemu nešto, u što ne smijem dirati.

Dokradoh se tiho do svoga kreveta i ne zatvorivši vrata od sobe. Svukoh cipele i haljetak, sjedoh na postelju, zagledah se opet u oca.

Sjedio je još uvijek onako nepomično, samo mi se činilo, da se više zgurio, spustio glavu naniže.

Svijeća na stolu rasvjetljavala mu lice, a ono mi se pričini drukčije no prije. To više nije bilo lice čovjeka, koji je jutros stajao na pragu svoje kuće, vedar i siguran, pred onom čeljadi, bodrio ih, da se nadaju i da ne klonu, da vjeruju i da se uzdaju i u najtežem času, a sokolio ih više svojim mirom no riječima. Sada je ono lice postalo drukčije, budilo u meni nešto, što me svega uzbuđivalo.

U kući sve tiho. Sestre su već spavale. Majka se nije javljala. Nije se čulo no polagano kapanje vode, što je kroz daske na tavanu padala nedaleko od oca.

On nije ništa čuo. Kao da je neprestano mislio na jedno isto. Iste su mu bore stajale uvijek na čelu, ali sve dublje. Isti mu je trzaj grčio usta, ali uvijek jače. A tih bora i tog trzaja ja nisam još nikad vidio na njegovu licu. Svake nas je godine nešto mučilo; neprestano smo strahovali; on nas uvijek od nečega ili od nekoga branio; doživljavao i grdnijih časova — ali ga žalost nije nikad svladavala, ili bar nikad ne pusti, da ga vidimo s licem klonula čovjeka. Uvijek je on za nas bio onakav, kakav je bio i danas na pragu svoje kuće, pred dvorištem Konšiljerovim, na rubu obale, dok je svjetina vikala na kapetana.

Otac dignu glavu; pogleda prema meni. On ne vidje, kako ga motrim iz mraka, i prignu opet čelo; al' onaj mi trenutak bi i previše, da upoznam i odgonetam svu tugu u njegovim očima. Da, on je sada imao onakovo lice zbog mene, samo zbog mene.

Sve se u meni uskomeša. Nešto me tjeralo odanle, vuklo k njemu. Al' me stid i bojazan još sustezahu. Kako da mu priđem? Što da mu rečem?...

Gledao sam ga i dalje, sileći se, da ugušim plač, što mi se penjao uz grlo.

Najednom se trgnuh.

Vidjeh, kako suze niču u očima moga starog oca, klize mu polako niz obraze.

I ja skočih k njemu, kleknuh i obuhvatih mu rukama koljena.

— Oče! Oče moj!

Briznuh u plač, držeći glavu na njegovim koljenima. Plakao sam neko vrijeme. Umirih se, kad osjetih, kako se njegova ruka povlači kroz moju kosu.

Pogledah ga u oči; rekoh:

— Oče! Što se toliko mučiš? Ja ne marim za grad. Mogu i ne ići k tetki. Ostat ću s tobom. Pomagat ću ti.

Lice mu je opet bilo ono njegovo, ono prvašnje. Pričini mi se pače vedrijim. Oči mu se smiješile.

— Ne, sinko! Ti ćeš ipak poći. Ne ću ni ja da postaneš Košćin drug.

IZ GRADA

Sadilac

(u 1. izdanju. »Na Marjanu«)

I.

Otkad su dani duži, i o zapadu je sunce sve ljepše, ja predveče rado lutam po obližnjoj okolici gradskoj.

Penjem se više puta i na golo krševito brdo, što se diglo varoši na sjeverozapadu i tako joj je blizu, da bi čovjek rekao, il' će jednom ono dolje u nju, il' će se pak ona popeti polagano na nj.

Ima više putova, kojima možeš k njemu, al' su svi teški i jedva pristupačni. Najkraći je onaj, što vodi kroz najveće predgrađe gradsko. Uska, vijugava i sve strmija ulica. Napučena je varošanima seljacima. Nije, rekao bih, nikad čista, a katkad je i preveć prljava. Ne vidiš časa, da mineš posljednje, najsiromašnije kućice, pa da izađeš na otvoren, čisti zrak.

Dočekuje te strm, neravan, put pun porazbacanog kršja i kamenja, izlizanog nogama ljudi i kopitima magaraca. Prolaziš uz neko groblje i — jer si već umoran, i noge te već bole — sjedaš na kakvu škrapu i gledaš preda se.

A pod tobom je čitav grad.

Gomila sivih kuća, iz koje niču zvonici. Rijetke bašte i skupine stabala prave u njoj zelene mrlje. Po dugim obalama i na gatovima u širokom zatonu gmižu ljudi, crni i maleni kao mravi. More je mirno, purpurno od sunca, što polagano zapada. Oveći parobrod ulazi u luku vukući visoko, o svoj dimnjak, dug trag dima, kojemu se rubovi crvene. U zadnjim kućama, daleko tamo prema planini, zabliještila su stakla na prozorima, pa bih kazao, da čitavo ono predgrađe sada gori.

Nitko me ne buni. Okolo mene — kao i posvuda na tom brdu — samo hridine, drač i po koje kržljavo i oštećeno stabalce. Ne čuješ nikoga. Žamori su gradski, u ovaj čas, sve tiši, a — rekao bih — i uvijek dalji. Ne živem no očima, a donekle i njuhom, jer vonj kadulje i smilje prodire do mene iz sjene između litica.

Ja dugo gledam, sve dok se prvi mrak ne uhvati. Onda se žurim natrag.

II.

Tako je baš bilo nekoliko puta.

Al' jedno predveče trgnuh se na neki štropot.

Čovjek je izlazio iz onoga groblja. Zaključavao vrata.

Kad mi dođe bliže, vidjeh ga bolje.

Visok, mršav i zgrbljen. Pomaže se štakom, noseći mrtvu nogu. Odijelo mu jadno. Miče se oprezno i mrmlja nešto kroza zube.

Prolazi baš uza me.

Kad me ugleda, stane.

Njegovo je lice suho, ispaćeno, obraslo zapuštenom bradom. Oči mu ljutite; zvjera njima naokolo, kao da traži, na koga će iskaliti svoju gorčinu.

— A tko si ti?

— Đak.

— Skulan?

— Da.

— A odakle si?

— S onoga otoka. Ondje su mi roditelji — odgovorih pokazujući prstom preko kanala.

— Hm!

I izraz njegova lica postade odmah nešto blaži.

— A što tu radiš?

— Sjedim i gledam. Lijepo je.

— Što ima tu lijepo? — upita me uz kriv pogled.

— Pa sve ovo. Grad.

— Grad? Pa taj je grad za te lijep? Derane! Ludove!

— Taj brlog? To gnijezdo? To leglo vukova? Pfuj, vraže!

I on pljune.

Ja se u prvi čas prestraših. I štaka mu je sada podrhtavala pod lijevim pazuhom. Tresao se i zarđali ključ groblja, što ga je još držao u ruci spruženoj prema gradu.

— Što ti znaš! Jedva si amo došao, iz kakvog sela. Al' počekaj malo. Utući će taj »lijepi« grad i tebe. Hoće. Vidjet ćeš. Mali, poslušaj ti mene. Poberi sutra rano sve svoje stvari. Skoči u lađu. K majci! K ocu!

Sad nisam više htio pobjeći od toga čovjeka.

A on je nastavljao.

— Gle, što je taj grad od mene napravio! Invalida. Bogalja. A imam troje djece. A vidiš li onu kućicu, dolje, uz putić? Samo vrata i okno. Pravi podrum. Taman. Vlažan. Bez poda.

— Ali...

— Što: ali? Jesi li vidio smradnu ulicu, kojom se amo dolazi? Oni je od općine navlaš drže onako, da narod pogine. Kada ne mogu prelomiti komu nogu i baciti ga na smetište, kao što su to sa mnom učinili, onda truju smradom.

— Prelomili su Vam nogu? Oni od općine?

— Jeste. Jer kad nekoga služiš trčeći sedam godina, svake večeri, kao vjetar, po gradu, da izvršiš svoju službu, i kada ti se pri tome desi nesreća, i padneš, i slomiš nogu, a oni te otpuste, i ne dadu ti penziju, no te bace s dječicom u onaku kućicu, — onda ti je ista kao da su ti svojim rukama prelomili nogu i metnuli te na đubrište. — Eto, ubiše me. I još kleveću. Da su mi dosta pomagali. Da sam sâm svemu kriv. Da pijem. A znaš li, tko me zapravo pomaže? Židovi. Čuvam ovo njihovo groblje. Bolji židov od kršćanina.

Sve je veća mržnja gorjela u njegovim očima. Slina mu je dolazila na usne.

— Pa što ste Vi prije bili? — upitah ga.

— Upaljivač gradskih fenjera.

— Upaljivač! Fenjeri!

— Da. Onaj, koji svake večeri od fenjera do fenjera, po svim ulicama, po čitavom gradu, i upaljuje motkom svijetla. Sedam godina teške službe, u kiši, po vjetru. Danomice. Pali i gasi. Pali i gasi. — A jedne večeri ne vidjeh na vrijeme jarka, iskopanog, da se popravi neki kanal. Padoh unutra. I nesreća se dogodi.

— Pa Vi ste onaj?

— Što? — začudi se sada on.

Ja mu rekoh, kako sam preklani gledao s četvrtog kata velike palače pred česmom na obali, gdje on upaljuje uveče svijetla.

— Eh, vidiš. Hitro. Točno. I još vele, da sam pio. Da je pred jarkom gorio fenjer na motki.

Htio sam mu kazati, što sam o njemu onda sanjario, misleći, da anđeo užiže zvijezde na nebu pa silazi u grad, da otjera iz njega tamu i strah. Htio sam još koješta reći, al' se on poče iznova ljutiti.

I njegov se govor prometnu u bijesno buncanje.

On će se osvetiti čitavom gradu. Ima pod tim brdom topla voda, iz koje izbija smrad. Potražit će joj podzemna vrela; otvorit će joj putove. Neka siđe u grad. I sve neka ofuri, osmradi, zaguši.

— To je sumporna voda. Lijek. Napravit će kupatila.

— Što?

— Tako vele u gradu.

— Šuti! I ti si kao i oni. Rod vučji. Opustit će od nje čitav grad. Postat će veliko jedno groblje. A ja ću mu biti grobarom. Ha! Ha! A sve do onda ne smiju oni amo, da se nadišu čistog zraka. Čuvam od njih ovo brdo. Puštam, nek se smeće gomila. Lomim svaku granu. Čupam travu. Bacam kamenje na putiće. A onda...

Al' ga ja nisam više slušao.

Mislio sam, u što li se to rasplinu onaj moj san o dobrom duhu, koji pali svake večeri svijetla na nebu i na zemlji.

Bilo je već dosta tamno, kad me on ostavi rekavši, da sam i ja lopov i glupan.

Micao se, kunući, oprezno dalje. Nestade ga, nalik na sutonsku avetinju, prema najbližoj kućici.

I te mi se večeri — gledajući ih odanle — pričinjalo, da sve one gradske svijeće ne plamsaju više onako veselo kao do sada, u prvome mraku.

III.

Od onog dana išao sam na brdo drugim putem.

Po njemu sam zbilja morao lomiti noge.

No zato se otvarao pred mojim očima širi vidik.

Morski kanal na jugu, planina na istoku, a gorska kosa na sjeveru, s one strane nutarnjeg dugog zatona, na kome se bijelili uz more gradići. Sad se istom vidio čitav jezik zemlje,

što se spružio s istočne planine u more, pa se sav zazelenio, a nosi grad na rubu brda baš na svome kraju.

Sad sam bio siguran, da ne ću nikoga sresti.

I prohtje mi se jedno popodne popeti se na sami vrh brda, da gledam odanle, kako sunce zapada.

Hodao sam na kršu bez ikakva stabla, skakao od kamena na kamen. Izmučih se dosta, al' stigoh i prerano.

Na samom vrhu brda dizao se na kupu litica kamen krst.

Stadoh uza nj; obujmih ga jednom rukom; obazreh se naokolo.

Otoci, zatoni, rtovi, morski, ceste i osamljene kućice na poljanama: sve to leži poda mnom, dok se more plavi, a grad blista okrenut prema suncu na zapadu.

Skidoh kapu, digoh je uvis i zamahnuh njome.

— Splite grade! Splite grade!

— Bravo, Nazore! Sad mi se sviđaš.

Trgnuh se.

Moj je profesor geometrije stajao pokraj mene.

Čovjek u svojim najljepšim godinama i lijepo građena tijela, što ga je u elastičnom hodu njihao skladnim ritmom, držeći gotovo uvijek cigaretu između kažiprsta i srednjega prsta malko podignute lijeve ruke, a mičući amo tamo desnicom. Lice mu pravilnih crta kao na starinskom kipu. Brada duga i gusta. A njegov mekani šešir s dugim krilima lebdi uvijek iznad glava ostalih šetalaca na ulicama i trgovima, jer je on visoka stasa. Viđalo ga se posvuda; najviše pak ondje, gdje su ribari pristajali s tek ulovljenom ribom ili u ribarnici. I svi su ga ribari poznavali. Razgovarali su s njime, pokazivali mu lovinu, pričali mu sve, kako je na lovu bilo. A on je gledao, slušao, nešto bilježio, davao savjete. Znali smo, da zna ime svakoj ribici i račiću i da o njima negdje piše. U školi je bio dobar, razgovorljiv, a jer ga se nismo bojali, bijasmo mu ponajviše i nemarljivi i nemirni. Bilo je čak i učenika, koji su ga ljutili, samo da ih on malko izgrdi — onako iz srca i bez gorčine.

Kad ga sada iznenada ugledah, ja se sav zacrvenih, ali ga se ne prestraših.

— Ma bravo, sinko! Hvala Bogu, što sam doživio i to čudo. Ipak se netko amo pope ne štedeći svojih cipelica, da vidi ovu divotu. Ima godina i godina, što govorim i propovijedam: Dođite jednom! Da vidite samo. Da i vi naslutite, što bi se sve dalo napraviti. Al' riječ moja osta uvijek glas vapijućega u pustinji. A što ti veliš? — reče on pokazujući mi rukama naokolo.

Vidje mi na licu, kako se i ja veselim.

— Divota! A oni šetaju po onim uskim uličicama bez zraka, bez svjetlosti. Stružu đonovima, satove i satove dižu i gutaju prašinu. A gle ovdje! Otvori širom usta pa se nagutaj zraka! Raskolači oči: napij se svjetlosti! Da bi bar otkad dokada. Al' nikada...

— Al' tu je pusto. Golo.

On sjedne ispod krsta; zagleda se u kršje na strmini.

— Hm... Golo. Al' što je golo, to se može i obući.

— Kako to?

— Pa lako. Kad si go, ideš u dućan. Pogodiš. Platiš. Metneš na se. I gotova stvar — našali se on.

— Eh, kad bi to tako išlo! — nasmijah se ja. — Odijelo!

— Pa da. Odijelo. Već ga i znamo... Bor. *Pinus maritima.* Lijepo zeleno odijelo. Ljetno i zimsko. Košulja i kaput! Dobaviš, nasadiš i čekaš. Ne treba mu krojača. Ne dere se, no samo raste. U par godina čovjeku do pojasa; u dvadeset i preko glave. I gdje je bila pustoš — šuma zelena. Da, bor!

— Znam ga. Jedan je i u našoj luci na otoku.

— Ne jedan. No hiljade i hiljade. A u malo godina.

Sad sam se i ja veselio onome, što je njemu lebdjelo pred očima. Čitava šuma niče iz krša, pretvara golo brdo pokraj mora u zelen raj, koji kao da lebdi iznad grada. Njegova riječ stvara se, za me, u čin.

Sjedimo jedan uz drugoga i gledamo, kako sunce zapada u more. A kad mu i gornji rub uroni u valove, sve nam pred očima postaje zeleno, pa nam se čini, da se i kamenje pokrilo oko nas travom i papratima. Miris kadulje kao da se sad prometnuo u vonj borovih smola. Žamor grada nalik je na šuštanje grana.

I on mi pokazuje, kuda će prolaziti putovi vodeći iz grada do tog vrhunca.

— Ja već znam, kako će to biti. Već sam sve mjerio, proračunao, crtao. Gledaj! Ondje će se pregibati strm savijutak. Morat će se graditi i nekoliko skalina. A uz put plot od kamena. I ne će dugo proći — možda ćeš ti to vidjeti — pa će se zidati vile na vrhuncu.

— Baš ovdje?

— Jeste. Ne će više biti ovih hridina. Od njih će se graditi dvorci. Kao da one i čekaju na to. I grad će dobiti nova pluća, da snažnije diše, da pomladi svoju krv. I nestat će nečistoće tamo dolje, u ulicama ispod židovskog groblja.

— A znate li onoga upaljivača fenjera?

— Znam ga. A zna i on mene. Slab čovjek. Pustio je, da mu mržnja otruje dušu. Da ima nekoliko ovećih zelenih stabala okolo kućice, što je dobi od općine, ne bi bio onakav... A bit će drukčiji i mnogi građani, kad budu mogli doći sve dovle, šetati po šumi. Oni sami ne znadu, što im baš treba.

Uštap se već dizao, kad se, s prvim mrakom, spustismo nizbrdo.

Bez njega da slomiš noge.

Znao je svaki kamen, svaku liticu. I u polumraku raspoznavao je puteljke, stavljao nogu na pravo mjesto, vodio me.

— Nema goleti na svijetu, što se ne bi dala pretvoriti u zelen lug. Al' ljudi toga ne znadu. Oh, posaditi na pustoši šumu, njivu, pa makar i vrtić! Svuda ima nešto zemlje, da sjeme nikne, da stablo naraste. I duša ljudska... A pustimo sada to! Ti si za to još mlad.

Ja sam ga ipak razumijevao.

Osjećao sam, da te večeri pada nešto i u me. Da bih i ja htio nešto saditi i gajiti, a ne za me, no za druge.

Udarismo stramputicom do židovskoga groblja pa se spustismo dolje. Prolazili smo uz prvu kućicu, i ja se nečega sjetih. Digoh glavu.

Na vratima je stajala prikaza na tri noge, sva tamna ispred svjetlosti u onoj kolibi. Gledala je u nas; silila se, da nas bolje vidi.

Najedamput netko viknu.

— Žurimo se. Prepoznat će moj šešir, — reče mi profesor.

Al' prije no odmakosmo, dignu se vika.

— A štrigune! Sad i po mraku uhodiš. Ja sam tu gospodar!

I prvi kamen pane iza naših leđa.

Lišimo se te napasti istom onda, kada svrnusmo za uglom.

*

Stignuo sam kući nešto kasnije, sav umoran.

Nisam mogao odmah zaspati, i toliko sam mislio na te događaje, da mi ono brdo dođe te iste noći i u san.

Vidjeh ga, kako se diže odmah pokraj grada. Spočetka je sav siv, gô i kamenit. Neka je prijetnja u njemu. Pod njime netko truje. Tronog čovjek sa zločestim ustima i luđačkim očima gura se u njegove temelje, kopajući u njima kao krtica. Traži vrela smrdljive vode da uguši njima grad. A brdo se trza i ljulja. Srušit će se. Zakopat će pod gomilom kamenja i litica sve kuće i gatove. — Al', eto, ide golem čovjek. Korakne, pa se prigne. Sadi nešto zeleno i visoko. A što se obronci više zelene, onome je drugome dolje, u temeljima, slabija snaga, uzaludniji napor.

I brdo se sasvim smirilo. Zeleno je i rosno. Blistaju se stepenice, kameni plotovi, vijugave staze. A gore, na vrhu, pod suncem na zenitu, bijele se stupovi hrama od mramora.

Gemma Camolli

I.

I procvjetaše one uvijek proljetne godine, u koje smo gotovo svi mi đaci bili zaljubljeni.

Prestadoše tajna udruživanja, sastavljanja većih i manjih »klubova«, gdje se kovale »urote«, prepiralo žestoko, pisalo politički i književni listići. Školi se davalo, što se moralo. Za šport se onda nije znalo. Pjesama i romana srce i glava već i prepuni.

Nešto je novo počinjalo sada bujati u našoj nutrinji i htjelo napolje: nešto slatko i uzbudljivo, što nas i rajilo i mučilo.

A prve su dlačice nicale nad gornjom usnicom; vlasi su na glavi gusto rasli i kovrčali se; iz svih je naših pora izbijala neka nova, još neodređena snaga. Pazili smo na kroj i na čistoću svoga odijela, na što skladnije kretnje tijela. Čvor kravate ispod grla nije mogao biti ma i kakav, vrpce na cipelama ma i od čega.

Na gradske smo šetnje prvi dolazili, posljednji odlazili. Šetali — ponajviše u dva — satove i satove. Gledali smo neprestano u kakvu djevojčicu, slijedili je posvuda, dok bi se izabrana tome dosjetila pa počela i odgovarati — očima. Majku ili tetku sve to nije smetalo; gradila se kao da i ne vidi. Nedužna dječja igra — onako... izdaleka. Pa da i od svega toga ne bude — tamo do desetak godina — ma i baš ništa, ipak je i to nov dokaz, da se djevojčica već sada nekome sviđa; a one, koje joj zaviđaju, nek samo gledaju i nek se — grizu.

Tako je to počinjalo, trajalo i svršavalo uz mnogo čuvstvovanja, nadanja i trpljenja; a da se »ljubavnicima« nije gotovo nikada pružala prilika izmijeniti i dvije same riječi, a kamoli dotaknuti se vrhovima prstiju.

Rijetki su bili oni, koji su se mogli pohvaliti, da je njihov plamen gorio i izgorio ostavljajući za sobom i neki pepeo, što bi dokazao, e je u toj vatri zbilja nešto i bilo. A i ti su spominjali ponajviše samo imena nekih tuđinki, nekih ptičica na prolazu kroz grad. Nije im se vjerovalo. A kad je što i bilo, nije im se zaviđalo.

— Puh! To su neke možda i gadne stvari. Nek radije šuti.

Međutim, nešto se takovo desilo i meni. A kad mi zatim rekoše, da je to »neka gadna stvar« i da bih morao samo šutjeti, ja osjetih, da imadu krivo.

II.

U kavani na Novoj obali pjevala je svake večeri malena šantanska družina. Talijani.

Ja sam onda spavao s mlađim bratom u sobici, koja je imala i izlaz na stube. Ne bi mi teško dobaviti ključ. Bilo je već ljeto, i ja sam — spočetka, da se nadišem ispred kuće svježeg noćnog zraka a kasnije, da lutam po mjesečini, čak i do mora, — izlazio kradom iz sobe, čim bi brat zaspao.

Jedne takve večeri dolutah i do Nove obale. Čuh pjevanje i, jer sam onda uvijek imao i po koji novčić, uđoh u kavanu i sjedoh.

Do malene pozornice udarao je klavir visok, mršav čovjek obrijana lica i duge, gotovo sijede grive. Na onim daskama pjevala žena, punana tijela, našminkanih obraza. Oprava joj kratka; vrat i ruke gole; u crnoj joj kosi nešto blista, kao da se osula zvjezdicama.

Pjeva napoletansku pjesmu.

Spočetka mi se sve to ne sviđa. Njezin je glas sad predubok, a čudno meketanje čuje se neprestano u njenu pjevanju. Nema u toj pjesmi ono, što nas spopada, kad »vatra« počinje da u nama mili. Nešto u njoj nije ni čisto ni lijepo. A ružno je i no, što sada gledam u očima muškaraca, koji bulje u tu ženu. Ipak me to pjevanje uznemiruje. Ne sviđa mi se, ali bih ga ipak još slušao.

Kad ona svrši, pa se pokloni, i pobere pljesak, i baci nama svima, na vrhovima prstiju, nekoliko poljubaca, te je nestade iza zavjese, ja se ogledah bojažljivo naokolo.

Pade mi istom sada napamet, da bi koji znanac mogao vidjeti, gdje to sjedim i što gledam, pa i kazati kome profesoru ili mojoj majci.

Al' su u tu kavanu dolazili ponajviše putnici, što su čekali na noćne parobrode, i ljudi na prolazu kroz grad.

Umirih se. I ostadoh.

Sad se pokaza još mlad čovjek, smiješno obučen. Krivio je usta, buljio očima, skakao amo tamo, gutao noževe i upaljene svjećice, kazivao i pjevao dubokim glasom doskočice i šale. Katkad bi rekao po koju krupnu najbližim slušaocima.

A oni se smijali kličući mu:

— Bravo, Magnafogo!

Bilo je mnogo smijeha. A kad on svrši, i onaj dugovlasi na klaviru počeo svirati neku koračnicu, publika viknu:

— Dosta! Gemma Camolli! Gemma Camolli!

Očekivao sam, da će se pojaviti kakva nova »zvijezda«, jedna od onih žena, što svojim tijelom, toplim glasom i plamenim pogledima upaljuju kao slama muškarce.

Al' ne bi tako.

Pokaza se djevojka moga uzrasta, a, možda, i mojih godina.

Kratkih sukanja, s kapicom na glavi, s košaricom o lijevom laktu i s pastirskim štapom u desnoj ruci. Njene kretnje kao da nisu bile još sigurne na onim daskama: Glas joj bio još maleni mlad. Al' sve je u nje bilo tako gotovo djetinjski i tako dražesno, da su je slušaoci s veseljem pozdravili i gledali u nju sasvim drugim očima no u onu prvašnju pjevačicu. Sve ono ružno, što je prije stajalo na njihovim licima, kao da je netragom nestalo. Veselili se baš onome, što je u nje bilo još djetinje.

A s njom je skupa pjevao još mlad muškarac; koji kao da je i sam gledao u nju s nekim obzirom, trseći se, da mu kretnje budu što pristojnije. Začudih se, kada doskora razabrah, da je to onaj isti, kojemu su malo prije klicali: Magnafogo! Dugokosi je uz klavir udarao po tipkama ne gledajući više u note, no samo u nju, a vedrijeg i veselijeg lica.

Pastir i pastirica pjevahu naizmjence:

— Ja volim svoje ovčice!

— Ja volim svoje guščice!

— Be! Be! Be!

— Ga! Ga! Ga!

Svaki put, kad bi zapjevali taj refren, klanjahu se jedno drugome mašući štapovima, pa bi se napola zagrlili i izbacili, ona visoke, a on svoje najdublje i najsmješnije note.

— Be! Be! Be!

— Ga! Ga! Ga!

Publika se veselila gledajući u pastiricu, koja se crvenjela i gotovo griješila, kad bi joj življe pljeskali ili joj što viknuli.

— Ta je i prerano započela.

— Tako ti je kod tih skitalica.

— Bit će, da su je negdje kupili još malenu.

— A sad već mora da im nešto nosi.

Ja te prigovore nisam slušao. Nisam više otkidao očiju od nje.

A ona je sada bila sama na onim daskama.

Pjevala je neku pjesmicu govoreći o onima, što ih voli, i o onima, što ih ne voli. Svako toliko bi stala, gledala u publiku, tražila veselim jogunastim očima po dvorani, dok bi nekoga i našla, pa uprla u nj prst i zapjevala:

— Ti si onaj, koga volim!

— Ti si onaj, koga ne ću!

Publika se veselila njenim kretnjama. Svaki put, kad bi tražila onoga, koji joj se sviđa, neki bi se, šaleći se, gotovo dizali, da ih Gemma lakše vidi.

— Mene! Mene! — zatrubi najedamput neki nosonja.

Al' ona zaustavi pogled na meni, pruži ruku.

— Ti si onaj! Ti si onaj!

III.

Od toga sam dana išao što češće u kavanu.

Doskora mi se pričini, da me ona — čim stupi na pozornicu — odmah očima traži, i da joj okolo usta titra posmijeh, kojim pozdravlja baš mene, samo mene. Kad je pjevala onaj kuplet, nije više pokazivala prstom u me; al' me to nije žalostilo, jer kao da i ona krije sada pred drugima nešto, što nastaje između nas dvoje. A moralo je biti tako, jer je sada s onom gestom veselila samo starije, katkada baš najmrkije ljude, pa im se vragoljasto smijala.

I meni dođe misao, da Gemma Camolli nije kao i naše gradske djevojčice, u koje se smije samo izdaleka gledati. S njom bi se možda moglo i govoriti. Bar par riječi... Al' onaj Maestro uz klavir! Pa onaj Magnafogo!

Nisam sâm znao, što bih i kako bih. A želja mi se činila i preveć smjelom.

Jedne večeri ne nađoh mjesta u glavnoj dvorani. Uđoh u lokal, kroz koji su konobari prolazili, i sjedoh. Bi mi krivo, kad ugledah u obližnoj sobici, gdje se točilo pivo, podvor-

nika naše škole, na glasu njuškala i uhodu. Al' on se bar gradio, kao da me ne vidi; doskora ga i nestade.

Jedan dio te prostorije bio je ograđen daskama i spojen s pozornicom. Tu je nekoliko izbica, u kojima se pjevači oblače i čekaju. Čujem im glasove. Kreštavo klicanje starije pjevačice i krupni glas Magnafogov.

Vrijeme je prolazilo. Vidio sam veoma slabo, što se zbiva u glavnoj dvorani. A kad mnogi počeše odlaziti, i žagor se već stišavao, ja sam, sav tužan i neveseo, htio otići.

Najednom se otvoriše sporedna vratašca jedne od onih izbica, i Gemma se na njima pokaza.

Vidje me. Krikne: A!, pa se zagleda u me.

Nisam znao, što bih. Sve se u meni uskomeša. I radost; i zebnja. Ustadoh.

Ona mi mahnu rukom.

— Dođi.

Uđoh. Nekoliko stolica, klinčanica sa šarenim haljinama, zrcalo, pred kojim je na daščici gorjela svijeća i stajali češalj, kutijica prašaka i druge stvarčice.

Ona me primi za ruku; zagleda mi se, smiješeći se, u oči; sjedne prema meni.

— A što se to danas kriješ? A, ti!

I zaprijeti mi prstom.

Nisam slutio, da se razgovor započinje tako lako, i da ne treba ništa krupno i važno reći, pa se ne mogoh odmah snaći. Nešto zapentah.

— A kako se zoveš?

Rekoh, tko sam i što sam.

— Kako je to čudno i dugo ime! Al' se može i: Vladdi! Ja sam imala u Montecornu nekog rođaka Cincio! A zvao se zapravo Cintinato. Al' pomisli: Cin-ci-na-to. Pretrčala bih prije kilometar puta, no ga izgovorila. Vladdi! Sviđa mi se. Rusko — al' nije ružno.

Ona se netom bila presvukla u svoje običajno odijelo. Sad je češljem redila bolje kosu. Gledala je u ogledalo, al' i u me, koji sam stajao odmah uza nju, motreći je također u zrcalu.

Mučila se dugmetom na grlu.

— Tvrdo je. Daj ti!

Ona pognu natrag glavu. Prihvatih; zakopčah.

Htjela mi nešto reći, kad se vrata otvoriše.

Ja se trgnuh.

Ona starija pjevačica stajala je na vratima: Mene kao da i ne vidje.

— Gemma. Reci im, da me ne čekaju.

I ode.

— A što si se trgnuo? Nije ona zločesta, iako je nagla. A kad ide nekamo sa svojim prijateljem, onda je med i šećer. Nisu zločesti ni oni drugi. Vidjet ćeš ih odmah, jer smo za večeras svršili. I nemoj, da te išta smeta. Pusti ti mene.

— Ne bojim se nikoga! — rekoh ja.

— Tako. Zgodan si ti.

Ču se lupa nogu. Dugokosi se pokaza na vratima. Stade i raskolači oči.

— Gemma. Što je to?... *Per Dio!*

Ona prasne u smijeh, u tako iskren i srdačan smijeh, da razoruža posvema onog čovjeka.

— Uđite. A sada, da vas predstavim... *Signor Vladde, studente. Professor Zappi, Maestro e impressario.*

Dugonja mi pruži ruku:

— Ja volim svakoga, koji se sviđa našoj Gemmi.

A Gemma:

— Pa zašto ne bih i ja imala prijatelja? Vi ste svi dosadni. Nikad malo prave zabave. Da se trči. Da se skače. Da se brblje. Uvijek sjedite po lokalima. Hodate polako. Samo pušite. Ne govorite no o novcu. »Incasso«. Pa opet »Incasso«. A onda k tome nesretnom klaviru: *doremifasol... do re mi fa sol...* da me već grlo boli.

— Pravo imaš, mala! Al' onda radije kakvu prijateljicu.

— Prijateljicu! Ovdje? U ovom gradu?... Pa ne vidite, kakve su. Uvijek uz mamu. Nos uvis. A ukočene kao rode. Što sam ja njima? Ne bi me se dotakle ni malim prstom.

— Možda taj gospodičić ima sestru.

Al' ona plane, zatapka nogama.

— Ne! Ne!

— Umiri se.

I on se sav raznježi.

Htio je da joj nešto reče, kad se ču trčanje, i dubok glas viknu:

— *Maestro! Incasso splendido!*

Ali se taj veseli poklik prometnu najedamput u ljutito režanje.

— *Sacro Dio!*

Magnafogo bijaše banuo u izbicu i izbuljio u me oči.

— Što? Tko je to? A, tako! — pentao je u srdžbi, gotov da me zgrabi i baci napolje.

Gemma se postavi preda me.

Ali dugokosi digne glas i poče raspravljati s pjevačem. Govorili su u dijalektu. Ipak shvatih, da je Maestro bio mnijenja, e u tuđoj zemlji valja biti oprezan, i kad se radi o nekom dječaku. Tko zna, čiji je sin? Pjevače iz strane zemlje može Općina lako potjerati, ma i ni za što. A »incasso« je bio i večeras dobar. Pa što bi Gemma i taj dječak? Djeca!

— Beppo, budi pametan.

I Beppo se silio da priguši svoj gnjev. Dolazio je polako k sebi.

— A što je Vaš otac? — upita me, još mrk.

— Posjednik.

— A, tako.

Promatrao mi je tek sada odijelo, cipele pa ruke i lice. I kao da mu se svidjelo, što je na meni sve u redu, a lice još i premlado.

A daje li Vam otac novaca?

— Uh! — kliknu s negodovanjem Maestro.

A Gemma plane. Krv joj udari u lice.

— Beppo!

— To nije Vaša stvar! Što Vas za to briga? — odgovorih ja pjevaču.

On je htio nešto krupno reći, al' Gemma skoči na nj. Uhvati mu se jednom rukom za vrat;

drugom mu začepi usta.

— Molim te, prestani!

Magnafogo kao da dođe sasvim k sebi. Poljubi je malne pobožno nasred čela pa izađe.

— Eto, sad je sve u redu — ciknu ona veselo.

A kad me doprati do vanjskih vrata već puste kavane, šapnu mi:

— Sutra ujutro, odmah poslije osme, pred gradskom baštom. Hoćeš li?

— Hoću! — odgovorih, sav sretan.

IV.

I sutra, već prije osme, ja sam na nju čekao.

A ona dođe, u fijakeru, u šarenoj opravi i s koprenom okolo šešira.

Obrazi joj se rumenjeli od jutarnjeg uzduha, oči sjale.

— Hitro! Skoči!

A kad sjedoh do nje:

— A sada? Kamo ćemo?

— He! — rekoh ja ne znajući, što bih kazao. Možda u Poljud.

— A šta ima tamo?

— More. Samostan. Fratri.

— Ne ću. Dosta je već tog mora i tih samostana. A fratri... brr!

— Onda, u Solin.

— A što ima pak u tom Solinu?

— Ruševine rimskog grada. Stupovi. Zidine...

— Šuti. Ne ću toga. Znam takve stvari. To su neka groblja.

— Al' ima i selo, rijeka.

— Bravo! Rijeka!... I pokraj Montecorna ima rijeka. Garigliano. Blista. Teče. Šumi. Divota!... A vrbe... Čuj, ima li u Solinu vrbâ?

Ja se vrbâ nisam sjećao.

Gemma kucnu rukom o leđa kočijaša, koji je čekao, da svršimo, pa da ošine konja.

— Ej, prijatelju! Ima li u Solinu, na rijeci, lijepih vrba?

— Bit će da ih ima. Al' ne znam, kakve su.

— Pa onda tjeraj, da ih vidimo.

I bilo je već vrijeme, da se maknemo. Prolaznici su zastajkivali i gledali u Gemmu. Pričinilo mi se, da je među njima i onaj naš podvornik s nekom knjižurinom u ruci.

Doskora smo jurili cestom u lijepo ljetno jutro.

Ona me pitala, što je to, što je ono. Zavod za siromahe. Zgrada vodovoda. Stiskala mi, i ne misleći na to, ruku. Srkala požudno vjetrić.

— Oh, hvala Bogu! Sunca! Zraka!... A pomisli: Maestro htio, da baš danas vježban neke nove skale. *Do re mi fa sol...* Ma baš! Pobjegla sam.

— A što će on sada?

— Ništa. Rekla sam mu: Idem i ja k svome prijatelju. Hoću malo veselja. I on na koncu pusti. Lako meni s njime.

— A onaj drugi? Beppo?

— Nema ga danas u gradu. Kad ima novaca, traži dopust. Takav ti je on.

— Ti pusti, da te sinoć poljubi?

— Al' on mi je neki rod. I tutor... Pomisli, onaj *barabba*, pa tutor. A nije loša srca. Malko ljubomoran. I grub. I hoće novaca. Al' ipak... A Maestro pravi anđeo. Sinoć mi dade gažu. Gle!

Otvori torbicu. Pokaza mi novac.

— Što ću ja sada sa svim ovim?

— Ha! Ha! — oglasi se kočijaš, koji ju je slušao.

Gemma isprči donju usnicu.

— A što se Vi rugate? Što se radi s ovim, kad si sit i obučen?

— A, joj, joj! Kad biste i Vi imali, kao ja, četvero djece!

— Četvero djece! A koliko djevojčica? A kako se zovu?

— Milka. Manda. Tonica.

— A imadu li bebice?

— A, jok! Nije to za njih.

Gemma ustade držeći se jednom rukom za moje rame i nuđajući drugom kočijašu pregršt novaca.

— Držite! Kupite im bebice. Al' odmah. Danas.

— Vražje dite! — reče onaj dobričina obavrevši se i gledajući je milo.

A kad ona vidje, da on ne prima, uhvati se njegovih leđa i potraži mu džepove stavljajući u njih novac.

— Ovo za Milku. Ovo za Mandu. Ovo za Tonicu.

Onda me upita:

— A »frasie dite«: što je to?

Ja joj prevedoh na talijanski.

— A, ne! — reče ona živo. — Moji su roditelji bili dobri; i voljeli me; i gledali.

I ona poče pripovijedati, kako ih je izgubila, ostala sama i došla u ruke pjevača Beppa.

Sad je njen glas bivao drukčiji. Sjedjela je mirno. Puštala, da joj gladim ruku primajući moje, gotovo nijemo, tješenje.

A kada svrši svoju tužnu kratku priču, oči joj se opet smiješile kroz jedva vidljive suze.

V.

Kočijaš osta pred gostionicom; mi pobrzasmo k rijeci.

Rječica malena. Ne šumi; ne pjeni se. Al' se blista pod suncem, ograđena šibljem i visokom travom s metlicama na vrhu vlatova. Voda joj plavetnija no i nebo nad nama. Obale joj ravne, sve zelene, sa skupinama grmova i stabala, amo tamo.

— Pa što veliš? — pita me ona; i oči joj veselo sjaj u.

Zatrča se do najbližega grmlja; uđe u nj.

— Vladdi! Kuku!

Shvatih, što ona hoće. Pohitah i ja. Ona me ne počeka. Skoči u zadnji čas kao zec iz grma i zatrča se k drugome, dok joj je koprena lepršala oko glave.

— Kuku! Kuku!

I igra započe.

Letjeli smo kao strijele. Kričali i zvali se. Šeširi, njena torbica, moj štapić: sve je to ležalo, razasuto na travi. A mi smo dahtali s očima punim obijesti i s ustima punim smijeha. Hvatao sam je svako toliko za laktove, stiskao sve jače, al' je i puštao, da mi se otme, pa da trčanje iznova započne.

— Kuku! Vidiš li me?

I vidjeh je svu crvenu u licu, s otkopčanim dugmetima na vratu, da joj se vidjelo grlo, bijelo i nabreklo od dahtanja.

Tog mi puta ne pobjegnu. Stisnuh je jače, poljubih je u vrat.

— *Pazzo! Traditore!*

Istrgne se. Pobježe u procvalo šipražje.

— Gemma!

Al' se ona krila i šutjela.

Obađoh. No nigdje nikoga. Htio sam je potražiti drugdje, kada čuh prigušen smijeh.

Našla neki zgodan kutić, pod drvetom.

— Valja se malko odmoriti. Al' kakav si ti kavalir? Toliko cvijeća naokolo, a da bi mi što i donio. A i gladna sam. Pokupi sve moje, pa donesi.

Potražih sve njeno. Pokidah čitavo breme.

— Bravo! Da sjedim na cvijeću.

I otvori svoju torbicu.

— Gle, ja sam i na to mislila. Evo sira, hljeba, salame i nožić. Miruj! Sve ću ja sama. Vladdi još ne zna jesti... Otvori usta. Tako! Ha! Ha!

Ja prihvatih šalu; držah se pred njom kao ludo dijete. Govorio sad: hoću!, sad: ne ću! Smijao se i plakao.

— Ha! Ha! Pa ti si baš pravi mališan. A mamica je s tobom zadovoljna. Pruži lice.

I ona me poljubi u jedan pa u drugi obraz.

— A i dobar si »commediante«. Bolji od mene. Pa i od Beppa. Hoćeš li s nama? Govorit ću ja za te s našim »impressariom«. Pa ćemo do mjesec dana skupa u Krf.

— Idete u Krf?

— Da. Al' pustimo to. Ja sam žedna. Vode!

Tražio sam očima naokolo, kao da bih htio naći nešto, čime bi se moglo grabiti.

— Vidiš — reče ona. — Na to nisam mislila.

A ja skočih k rijeci. Prignuh se i zgrabih dlanovima.

Vraćao sam se prignut, polako.

Ona me gledala iz grma; smijala se.

— Ideš kao da gaziš po kokošjim jajima... no, ima li šta?

Al' sva je voda bila prokapala kroz moje prste.

Metnuh oba mokra dlana na njene još užarene obraze.

— Stisni!... Al' to hladi!

Onda skoči.

— Sad znam, što ćemo. Kupati se.

— Kako to?

— Pa lijepo. Ovaj je grm moja kabina. A ti si nađi drugu: ni preveć blizu, ni preveć daleko... A gle ta vrba u vodi. S ove strane; s one strane ti. Dok nas voda ne pokrije, stisnuti oboje oči. Gle: ovako.

Ja pristadoh.

— Tri prsta uvis? Zakuni se.

VI.

I mi smo doskora bili oboje u vodi. Sve onako, kako je ona htjela.

Čista je voda tekla polagano stižući nam do iznad bokova, pa smo se morali držati zgureno, da nam dođe i do ispod grla. Gledali smo se Izdaleka, smijući se.

— Tako. Zakleo si se. Pazi!

Al' njoj prvoj to dodija. Đipne veselo i uspravi se pokrivši rukama prsa. Sunce je stajalo već visoko, al' još uvijek iza nje, pa joj pozlaćivalo vrat i ramena, obasjavalo joj još suhe vlasi. Malene dojke između njenih lakata jedva su podrhtavale.

A kad se i ja uspravih, ona viknu:

— Pa ti imaš crne dlake na prsima. Ha! Ha! Majmune!

Zaronih što dublje. Zaplivah prema njoj. Ispod vode.

Ona ciknu. Pobježe plivajući prema sredini rijeke.

Ja sam je vijao. Prskasmo se vodom, krešteći kao galebovi, hvatajući se za ruku, vukući jedno drugo u dubljinu.

Odmarasmo se samo za koji trenutak, na plićini, mažući se crnim muljem. Iznosili smo pijesak iz dubljine; kidali lišće i gledali, kako pliva niz vodu.

Prohtje mi se zaploviti još dalje, do procvale trstike. Zadržah se nešto duže, da uberem kiticu žutica, što su cvale na obali. A kad se vratih, ne nađoh je više.

— Gemma!

Ona se ne odazva.

— Evo nešto za te. Gdje si?

— Kuku!

Glas joj je dolazio s obale. Iz moga grma.

Kad stigoh onamo, ja samo zinuh.

Stajala je na brijegu, obučena u moje odijelo, od glave do pete. Moj šešir na kosi, moje cipele na nogama, moj joj štapić pod pazuhom. Naherila malko glavu; drži drvce u ustima, kao da puši cigaretu, i gleda vragoljasto u me.

U prvih čas pljesnuh rukama.

— A sada? Što ću ja? — pitam je. I istom sada počinjem osjećati neki stid; guram se u

vodu.

— Idi tamo u moj »budvar«. Pomogni se, kako možeš.

I ne preostade mi drugo.

Metnuh na se njenu košulju, njene druge čarape i podsuknjicu, pa me stade smijanje.

Ona je bila već blizu.

— Al' da vidimo, što će sada biti!

Pomogne mi namjestiti steznik.

— Ne steži! Puknut ću. Ugušit ćeš me.

— Samo malo.

Oblačila me i redila me, dok smo se prepirali i smijali. A kad bi sve gotovo, ona potrča na stranu i reče:

— A sad: hodaj!

I što sam se više silio, da budem što manje nezgrapan, ona se jače smijala.

— Ha! Pa nije loše. Ti si vitak. Čekaj: to velo malko niže. Divno! Valja da te i Maestro vidi.

— Što to veliš?

— Pa da. I tako smo već zakasnili. Podne minulo. Valja hitro natrag.

Dade mi i svoju torbicu. Uze me pod ruku.

I mi se makosmo.

Bila je tako dražesna u onom mome odijelu i tako mila prema meni, da pustih, e me vodi.

— Eto. Sad sam je Vladdi, a ti Gemma. Budi dobra, pa ću te zavoljeti. Ovako ćemo dugo, dugo.

Gladila me po licu; cjelivala me u obraz.

Ja je počeh hvatati.

— Stoj, hajduče! Ti to više ne smiješ. Ne pristoji ti se.

Išli smo, stisnuti jedno uz drugo, osvježeni vodom, omamljeni mirisima trava. Meni je sada bilo, kao da nisam samo u njenoj košulji, no i u njenoj koži. Nismo više ni govorili. Pri svakom koraku gledali smo se u oči i samo se smiješili jedno drugome.

Kad stigosmo, ona me ostavi; pođe do kočijaša.

On je htio da, začuđen, vikne. Gemma metnu prst na usta, nešto mu reče pa se odmah vrati.

Pođosmo dalje, gdje je cesta bila pusta.

Ondje dočekasmo fijaker.

Kočijaš zahohota:

— Vražje li dice! Ča jim je to palo na pamet!

VII.

Sve prođe sretno i glatko.

Nahrupismo doskora u Maestrovu sobu.

I on kao da ne povjerova svojim očima.

— Ali, djeco! Ta, nismo u Karnevalu. Pa kroz čitav grad. Koja neopreznost.

Jedva ga uvjerismo, da me s onim velom na licu nije nitko ni mogao prepoznati.

Napokon se i umiri. Gemma ga tako razveseli svojim pričanjem o našem prolasku kroz grad, da se i on uzobijesti i zasvira na klaviru jedan od svojih najbučnijih marševa.

Bilo je smijeha i kod presvlačenja, jer je Gemma bacala preko paravana moje stvari, sve komad po komad, a dočekivala svoje.

I ona nagovori Maestra, da kuša, kakav je u me glas.

— Dobar je »commediante«. Pa da dođe s nama, u Krf.

— Hm... Hm...

— Što: hm! Ne ćemo ga oteti. Pa neće ni pobjeći. Doći će s nama, da vidi malko svijet. Govorit ću ja s njegovom majkom... pa i ti, Maestro.

Maestro se smijao. Povede me ipak do klavira.

— Do re mi fa... — mučio sam se ja, a Gemma je pucala od smijeha.

— *Né Stagno né Tamagno. Giammai!* — reče Maestro i ustade.

A Gemma:

— Ništa za to. Pače.

Al' je već valjalo da odem.

— Vladdi, sutra pjevamo.

— Eh... tko zna! Možda i ne ćemo — reče Maestro.

— A što se desilo? — upita Gemma.

— Nema Beppa. Javio mi iz Trogira, da možda ne će ni sutra natrag. A šteta. Posao dobro ide; svake večeri. Ne dođe li sjutra rano, poći ćemo u Trogir; po nj. Nema druge.

Njoj kao da sve to nije bilo pravo.

— Danas: Beppo! Sutra: Trogir!

I ona se ne mogne više suzdržati.

Zagrli me i poljubi, na mome odlasku, pred Maestrom.

*

Sutradan ujutro, kada htjedoh u školu, majka mi reče:

— Počekaj do desete. Poći ću i ja s tobom.

— ?

— Nalog od tvog direktora. Što bi to moglo biti?

— Ne znam — odgovorih.

Savjest mi nije bila čista. Sjetih se da me je podvornik bio, i do dva puta, vidio sa Gemmom. Al' se nadah, da je sve to samo zato, jer me jučer nije bilo čitavog dana u školi.

U deset sati uđosmo u ravnateljevu kancelariju.

Bio je to čovjek visok, stroga lica i pogleda, a i mučaljiv, pa smo ga se dosta bojali.

Kad majka sjedne, on mi reče:

— Ti ideš noću u »kafešantan«. Jučer si bio u Solinu, s nekom pjevačicom.

Majka gotovo kriknu; htjede odmah govoriti, no on je zaustavi kretnjom ruke.

— Je li tako?

— Jeste — odgovorih.

— No, vidite, gospođo.

Ona htjede da plane; al' on joj iznova ne dade.

— Pa što je to bilo? Pričaj.

— Nemam što. Izlet u Solin. Pođosmo. Vratismo se.

— E da. Razumijem... Al' čuj! S jednom takvom?

Sva se krv u meni uzburka. Gotovo viknuh.

— Nemojte, gospodine direktore! Jedna mila, dobra djevojka. Jest. Duše mi. Dobra! Kad biste je samo znali!...

— Uh! Uh! Jadni moj sine! U čije pandže pade! — zakuka moja majka.

Al' je pogled ravnateljev iznova ušutka.

— Gospođo, Vaš je sin kavalir. Čast mu. Vi ste mu majka. Znate, kako ćete na nj paziti. Ne zaboravite, u kojim je on sada godinama.

— A sada?... On? Ona?

— On će odavle ravno u svoj razred. A glede »one« prepustite Vi sve meni.

Ja se odmah sjetih, da je naš direktor i jedan od najuglednijih ljudi na Općini, a da se prigovora sa strane Općine Maestro Zappi najviše boji.

Postade mi još teže pri srcu.

— Gospodine direktore. Vjerujte mi, ja sam svemu kriv. Samo ja. I nitko drugi nego baš ja. Meni i najstrožu kaznu. Sve drugo ne bi bilo... u redu.

Al' mi on priđe; tucne me po ramenu.

— Čuo sam. Umiri se. Idi u svoj razred. Ja ću s tvojom majkom još samo dvije riječi.

I ja izađoh. Poslušah.

*

Majka, kod kuće, nije ništa govorila. Samo me češće gledala i uzdisala. A čuvala me. Nije me puštala od sebe.

Ja sam međutim neprestano mislio na onu neodređenu prijetnju ravnateljevu.

Je li on zbilja s onim svojim riječima i s onim tuckanjem po mome ramenu pristao na to, da kazna padne sva na me?

A što da učinim? Da prestrašim one ljude, a možda ni za što? Pa njih danas nema u gradu. Al' ipak...

I onoga istog dana, kada pođoh poslije podne u školu, prođoh pred stanom Maestrovim.

Stakla su na njegovu prozoru bila zatvorena.

Pohitah gore. Pokucah. Nitko se ne odazva.

Sretoh na stubama neku ženu.

— Je li onaj Talijan u gradu, ili je kamo otišao?

— A tko bi znao, kud se takvi ljudi skitaju!

Sad sam ipak bio nešto mirniji. Sigurno su svi u Trogiru. Nitko im do sada nije niti mogao što na žao učiniti, pa ni reći.

I misao o samoj Gemmi opet me svega zaokupi.

Stiže i noć.

Prospavah je u nekom, sada slatkom, sada teškom polusnu. A kad sjutradan dovrši prijepodnevna škola, i kad nešto kod kuće u hitnji progutah, pobrzah odmah prema kavani.

Ondje ću ih sada najlakše naći, jer kod kavanara i objeduju.

Uđoh u nutarnje sobe; al' nigdje nikoga.

I odlučih se na nešto krupno.

Pokucah na vrata Gemmine izbice.

Sve tiho. Uprijeh i otvorih. A izbica pusta i prazna; nema u njoj ni onih haljina.

— Što je to?

Priđoh k sluzi, koji toči pivo.

— A gdje su oni Talijani?

— Pjevači?... Odoše.

— Kamo?

— Oni vele: Krf! Ja velim: frk! — I on mahnu prezirno i porugljivo rukom.

— Zašto? Kada?

— Stigla im još jutros neka karta sa Općine: seli, brate! Da ste vidjeli žalost one male, a bijes onoga Magnafoga, koji se bio tek vratio odnekuda, a pospan, možda i pijan. Krivio je za sve Gemmu. Spominjao Solin. Bilo je i vike. Pokupiše one svoje krpe i... zbogom, diko! Sad odlaze.

— Sad odlaze?

— Jest. Trefio im se baš danas Lloyd za Grčku. Eno ga. Još na molu.

Ja potrčah na gat.

Golem, crn parobrod baš je zviždao; dizao mostić s obale. Omče su konopa bile već povučene s kamenog stupića, Elika je lupkarala. Gorostas je odmicao natrag.

Sa ruba gata ugledah odmah, na palubi krme, mršav kip i dugu grivu Maestrovu. Do njega je stajala Gemma držeći u ruci šešir, na kojemu je velo lepetalo u vjetru.

— Gemma! Gemma!

Ona me ču i upozna.

— Vladdi! *Addio!*

Njena je prva riječ bila usklik nenadane radosti; u drugoj je bilo toliko tuge, da u meni sve protrnu.

— Gemma!

Mahala je šeširom i velom; sagibala se nad ivicom palube.

Ugledah Beppa, kako hita k njoj i vuče je natrag prijeteći mi drugom rukom.

Al' se ona otimala. Istrgne se.

Pozdravlja me rukama.

Parobrod je odmicao.

– *Addio! Addio!*

Njezin mi je usklik dolazio sve slabiji i tužan kao plač; dok mi je Magnafogo prijetio i sada šakom i klicao svojim krupnim glasom:

– *Canaglia! Farabutto!*

Pustinjak

I.

Posljednje godine moga školovanja u primorskom gradu stanovao sam sa svojim bratom kod nekoga profesora. Majka se bijaše vratila s kćerkama na otok, jer je moj otac već zapao u dugove, a valjalo je štedjeti, da se za me nešto nađe, kad položim maturu te pođem daleko, na više nauke.

Profesor me smatrao dobrim đakom i već ozbiljnim mladićem. Puštao me, da sâm sobom vladam. A ja sam se, baš zbog toga, i čuvao svega, što bi mu se moglo ne sviđati.

Viđao me samo kod stola, za vrijeme ručka i večere, i govorio sa mnom o svemu i o svačemu, kao s kojim svojim znancem. Najradije bi mi ipak kazivao, živo i zanimljivo, štogod iz svoje struke, iz povijesti i geografije. Kao da se radovao, što može napokon nekome reći ono, o čemu u školi nije dospijevao ili nije smio govoriti. Visak, krupan, vedra lica i živahnih kretnja ruku, govorio je uvijek s veselom skepsom ili dobroćudnom ironijom, kojoj nije nedostajalo i humora.

I slučaj htjede, da se te posljednje godine nađoh na istome katu one iste palače, u kojoj proboravih, kod tetke, i prvu godinu svoga školovanja.

Al' sam sada stanovao u drugom krilu kuće.

S prozora svoje sobe vidio sam, preko franjevačkog samostana s one strane ulice, otoke na moru i oduži poluotok, što zatvara s jugozapada luku, noseći na svome kraju gradsko grobište. Grobovi se u jutarnjoj svjetlosti bijelili kao snijeg; a o zapadu sunca, siluete visokih čempresa crnile se, sve mračne, na površini mora, koje se crvenjelo purpurnim bojama.

I kamo sam dotada išao samo rijetko, s kakvom tužnom povorkom i od nevolje, počeh zalaziti sve češće, da se malko prođem, i uvijek sâm.

Groblje je bilo čuvano i, ponajviše, zatvoreno, a na njemu se i tako ne osjećaš nikada zapravo sâm; pa ja počeh obilaziti žalove i igala, što su s one strane ležali ispod brda.

Najradije sam prolazio puteljkom, koji je vodio mimo kućice smještene odmah uz more.

Kućica trošna, dugačka, niska, a zid ogradio i nju i dvorište, kojemu se na drugom kraju diže nešto nalik na staru kulu ili na zvonik. Vrata u zidu zaprta, al' okno pod krovom otvoreno. Čujem obično, kako s one strane lupkaraju valovi o hridine. A na tim hridinama — rekao bih — da je i neki vrtić, jer mi se više puta pričinja, e netko neviđen kopa.

Čim moji koraci odjeknu na putiću ispod zida, rad motike prestaje. Kad se udaljim, čujem je iznova. Da se vratim, odmah bi ušutjela. A možda to i nije glas motike. I nikoga ne sretam na tim puteljcima, da ga zapitam, tko to kopa iza zida, i da li tko stanuje u šutljivoj kući.

Znam samo, da tu zgradu zovu Eremitažom i da joj je vlasnik znani vlastelin conte C.

Sad me i radoznalost tjera, da prolazim baš onuda.

Al' uvijek jedno isto.

Samo mi se sad pričinja, da iz tame onoga okna ili iz rupica na zidu netko u me gleda, čekajući da prođem. I to mi je gotovo neugodno, ponajviše onda, kada se prvim mrakom vraćam onuda u grad.

Sretoh ženu s bremenom granja na leđima pa je zapitah:

— Da li tko stanuje u onoj kući?

— Ča: u remitaži? Je. Ma nemojte ni proć onuda.

— A zašto?

— Neki furešt. Luteran. Ubija je svoju ženu.

— Ubio?

— Tako govore.

Ona se prekrsti; zamrmlja: »Oslobodi nas, Bože!« i pođe svojim putem.

II.

One iste večeri zapitah profesora, da li o tome što znade.

A on:

— Tuđinac... to dä! Evangelik... možda! Ubica... ne vjerujem! Malo i ja znadem o tome čovjeku. Pred dvije godine, kad je conte C. pustio, da se taj stranac useli u Eremitažu, neko se vrijeme o njemu dosta govorilo i nagađalo. Rus? Poljak? Finac? Politički prognanik iz Moskve ili bjegunac iz sibirskih tamnica? Kakav princ nihilista, fanatik, kakvih ima i sada u Rusiji? Tko bi to znao? Živi sâm. Ni on k ljudima, ni oni k njemu. Preklani su govorili, da je još mlad; sad kažu, da mu je sijeda brada i preko pojasa. Na svaki način: neka živa zagonetka.

— A što veli conte C.? — upita ga žena.

— Conte je C. u svemu džentlemen. On šuti. I po tome mnogi misle, da je onaj tuđinac zbilja plemić, veoma visoka roda, i da je ili nečija žrtva ili nečiji krvnik. Conte C. uredio je sve tako s našim vlastima, da se strancu nije doznalo ni za ime.

— A od čega on živi?

— Po nekima je i prebogat. Conte mu svako toliko šalje hranu; vele, da ga krišom katkada i posjećuje. Zlobni jezici pak kažu, da je tuđinac sasvim običan siromašak, a da ga conte C. ondje pušta, jer se onog čovjeka građani boje, pa ne oštećuje više ni kuće ni obližnjeg vinograda. Košta ga manje no kakav poljski stražar. Ta strah i loš glas bolji su čuvari od batine i od puške. Tako se govorilo po gradu, al' sada kao da već zaboravljaju na tog došljaka.

— A ti? Što veliš pak ti?

— A što bih kazao? Mnogo i ništa. Sve je to u stilu ovoga našega slavnoga grada.

Htio je svrnuti govor na nešto drugo, ali mu žena ne dade.

— Reci. Kako to... u stilu? Što to znači?

— Pa da. I tuđinci postaju kod nas čudaci. Došao čovjek amo, k moru, da ga uživa u samoći; da se otrese — možda za neko kratko vrijeme — svih briga i svih ljudi; da malko odahne, a građani napraviše od njega princa, nihilistu, pustinjaka, dok ga drugi prometnuše u ubojicu, vukodlaka, antikrista. A onaj jadni čovjek, čim se nadisao ovog našeg zraka, počeo se mijenjati, povukao se u se kao puž i postao zbilja čudakom. Zarazila i njega jedna od mnogih naših »spalanitisa«, od kojih su pravi građani starosjedioci već davno imuni, pa se zabavljaju gledajući, kako sada drugi od svega toga trpe.

— Ha! Ha! — nasmija se gospođa.

— Pa što se čudiš. Zar nemaš očiju? Znaš li grofa K.?

— Znam ga.

— Pa gle ga! Visok rod. Prebogata kuća. Došao amo, da preboli na moru ponesrećenu ljubav, kao da je i ona kakav kašalj ili reuma. Došao i ostao, dok je i ostario. Sâm. Inokosan. Odbija novac, što mu ga njegovi šalju. Oblači se korektno ali smiješno; hoda još čudnovatije. Živi poučavajući djevojčice u francuskom i engleskom. Pomisli: jedan grof K.! A vele, da je amo došao sasvim pametan... A znaš li talijanskog konzula?

— Onaj s dugim nosom?

— Da. S početka jednostavan, prirodan čovjek. A sada? Ukočio se. Nos mu se produžio. I naočari mu veće i okruglije. Prava roda... A onaj advokat M.! Stignuo amo nalik na sve druge ljude. Sad piše satire, kupi okolo sebe prosjake-čudake, zove ih na ručak, zbiva s njima šale.

— E, znam: Gobbo Agostin, Zane Gnjidavac, Bižonja-Morir i svi oni drugi. Al' je inače doktor bistra glavica.

— I prebistra. A nisu baš ludi ili bedasti ni oni jadnici, što si ih spomenula. Ponajviše su ljudi izdaleka i izbliza, što ih grad domami i zarazi... Pa i sâm conte C.! I njegov brat conte V.! Dva dobra i čestita džentlemena. Al' obojica — onako krupni i dostojanstveni — sigurno misle, da su dvije statue, što su jednog jutra sišle, na kojoj placi, s visoka pijedestala, pa sada prolaze kroz gradske ulice odazivajući se ljubaznim, al' i ponosnim kretnjama pozdravima prolaznikâ.

— Ha! Ha!... Zbilja.

— A naši đaci! Kada stignu amo: plašljivci ili derani. Doskora: zaljubljeni fićfirići; sentimentalni mačići. A zatim: pjesnici, filozofi, političari; budući naši Gladstoni, Schopenhaueri, Byroni.

I on pogleda značajno u me:

— Je li tako, Nazore?

Ja se sav zacrvenjeh; al' rekoh veselo:

— Bogme, jest!

— Eto. Roza, vidiš. Ne pretjeravam.

— Al' onaj tuđinac?

— Onaj u Eremitaži! Pa zašto ne bismo sada imali u tome strancu kakva mizantropa ili asketu, kakva Timona Atenskoga ili Visvamitru? Takav nam je primjerak nedostajao u kolekciji. Galerija naših čudaka nije bila potpuna, pa nas Providnost obdarila i Pustinjakom u Eremitaži.

— Ali kako će taj čovjek svršiti?

— Umre li ovdje, doktor će ga M. — ne izgubi li i on dotada ono zrnce zdravog razuma, što mu još ostade — proslaviti kojom šaljivom pjesmom i sprovodom, na koji će povući sve gradske čudake. Otputuje li odavle, nov će ga zrak odmah rastrijezniti.

— Nov zrak? Odmah rastrijezniti? — rekoh ja.

— Jest, sinko. A tome se i ti nadaj. Prestat ćeš pisati patetične stihove, čim se dočepaš Graca ili Beča. Znam ja to. Svi su Bračani prije svega trijezni, praktični ljudi... Samo bježi odavle.

I mi udarismo svi u smijeh.

III.

Ja se zamislih u njegove riječi.

Jest. Taj grad pun čudakâ svake vrste. I sve su naše zgode i nezgode neki smiješni događaji. Svaki od nas prti utvaru na leđima, pa mu se čini: lebdi njenim krilima u zraku, iznad drugih... ili se pak pod njom grči i previja, pritisnut k zemlji. Žalosno je s mnogim đacima, a najtužnije sa mnom. Čemu sam progutao sve te knjige? ispisao sve te stihove? Pjevam o zgodama, što mi se nisu desile. Sve je igrarija, obmana, laž... A život je sasvim drukčiji. Treba mi nešto drugo no pregršt sanja. Ja sam u ovom gradu, da odnesem iz njega dobar konačni ispit, pa da se onda proturam naprijed, gazeći uvijek po tvrdu... Jest. I ja sad vidim, u kakvo sam kolo zapao. Ima još smješnijih čudaka od onih, koji idu okolo u iznošenim kaputima doktora M.

Valja rastrgnuti koprenu ispred očiju. Pogledati ravno u svijet; gledati ga onakova, kakav zbilja i jest.

Oh, da. Ispit zrelosti.

I ja metnuh na stranu romane i stihove. Oteh se nekim drugovima. Okanih se samotnih šetnja. Dadoh se na učenje.

To potraje sve do proljeća.

Al' jednog dana, dok je sunce naginjalo k zapadu upaljujući u oblacima crvene požare, izađoh iz predgrađa i pođoh putićem preko južnog obronka brda.

Išao sam ne misleći ni na što. Kao da me netko ili nešto vodi; pa i ne treba da gledam, kud ću.

Nađoh se u krševitu kraju bez puteljka i stadoh, neodlučan.

Oblaci se bijahu sklopili i spustili naniže. Za brdom je šumjelo. Dizala se proljetna oluja.

Vidjeh, da se moram žuriti.

Al' staze nigdje, pa se ja samo vrtim u krugu; vraćam se i po treći put na isto mjesto.

Udarih preko kamenja, nizbrdo, dok se mrak već hvatao, i prve kaplje padale na me.

Sâm se začudih, kad se nađoh na puteljku, što vodi k Eremitaži.

Nema druge. Valja baš onuda.

A grom prasne; vjetar zauji.

Baš ispred kućice kiša se rasu, a ja potrčah. Sklonih se pod svodićem vrata u zidu.

A sad što ću?

Zamoliti onog čovjeka, da me primi.

Al' je kod njega sve tiho i tamno. Stan mu je sigurno na drugom kraju. Hoće li me čuti u šumu kiše i ujanju vjetra? A hoće li on htjeti izaći i proći dvorištem, da mi otvori?

Voda već teče kao potok niz puteljak. Valja pokušati. I odmah.

Da mi kucanje bude jače, dižem kamen; udaram njime o vrata.

Jedva pokucah, a vrata se otvoriše.

U svijetlu blijeska vidjeh preda mnom neku prikazu.

I čuh glas:

— Uđi!

Ruka me primi za lakat; povede me uza zid: pomogne mi prekoračiti u mraku dva skalina, pa gurne vratašca i uvede me u kuću.

IV.

Nađoh se u ovećoj sobi rasvijetljenoj svijećom na stolu.

I ja pogledah u čovjeka.

Ugledah nešto, čega nisam očekivao.

Visok, malko pogurenih leđa, obučen u jednostavan dug haljetak stranog kroja. Brada mu je meka, kao od svile, prosijeda, i ne siže do pojasa. Lice suho i ispaćeno, al' nije kao u askete. Oči oveće i duboke, al' ne kao u ubice ili u vukodlaka. Sve je drukčije: brada kao na slikama svetaca; lice spokojno i vedro; oči modre i pune nježnosti. Al' ono, od čega ne mogu da otkinem više svoj pogled, jesu njegova usta... bolna usta, na koja kao da je zauvijek sjeo posmijeh, što sve razumije i sve voli.

— Svuci. Mokar si.

Ja puštam, da mi on svlači haljetak i da ga nosi u kuhinjicu, u kojoj vatra gori. Sve mislim, nije li taj glas nalik na onaj mog starog oca.

On me posadi za sto. Nosi za obojicu čaj.

Sjeda prema meni, reže kruh.

Htio bih mu nešto reći; zahvaliti mu.

— Pusti — veli on. — Dobro mi došao!

— Al' Vi kao da ste znali, da sam pred vratima.

— Jest. Znao sam.

— A kako to?

— Ustrpi se.

Meni se pričinja, da ga znam već davno. I da mu mogu govoriti bez sustezanja. Da smijem pitati, što god hoću. On i šuti kao da me time bodri, e razvežem jezik i progovorim.

I ja velim:

— Vi ste me već viđali.

— Jesam. I davao sam ti znak motikom: pri svakom tvom dolasku, pri svakom tvom odlasku. Sjećaš li se?

— Kako ne bih? A znate li, da sam se i malko bojao?

Bijaše ustao, da nešto uzme. Metnu mi ruku na vlasi; pogladi mi polagano glavu.

— Znam i to. Bojao si se, al' si se i vraćao.

— Pa zašto niste otvarali?

— Jer je valjalo, da ti prvi pokucaš.

— Valjalo je?

On mi ne odgovori.

Zamukoh i ja. Nešto mi sune glavom. Kao da čujem glas moga profesora; veli mi: Pa zar ne vidiš, da je taj čovjek, i te kako, čudan! Možda luđak blage ćudi. Blage, da; ali dok ne prasne. Što ti tu radiš? Noć je. I daleko si od sviju.

I onaj je glas u meni htio još nešto reći, kad se čovjek dignu i pođe po moj haljetak.

— Obuci. Prehladit ćeš se.

Htjede mi pomoći. I dok je stajao uza me, on me se dotaknu prstom baš između očiju i reče blago:

— Nastala ti bora tu, na čelu.

Ja se zasramih.

— Kasno je. I više ne pada.

On potraži fenjer:

— Onda hajdmo!

Sad mi je bilo gotovo žao. Htio sam ga zamoliti, da mi oprosti, što sam o njemu nešto ružno mislio; al' sam i uviđao, kako bi to bilo gore no šutjeti.

Pustih, da me vodi i da me isprati dobar dio puta. A kad on htjede, da uzmem fenjer, ja ga rado i primih, jer pomislih, da ću — zbog tog fenjera — smjeti iznova k njemu...

— Vratit ću Vam ga već sutra. Nedjelja. Nemam škole.

A njega nestade u mraku.

V.

Nađoh profesora još za stolom.

— Sigurno te negdje zatekla? — reče mi on.

— Al' kad biste znali, gdje se od nje sklonuh.

— Da čujemo.

— U Eremitaži.

— O!

I on htjede, da mu sve pričam.

— Kako je u spilji lavljoj; u pećini razbojnikovoj; u kolibici pustinjakovoj? Ćoso ili bradonja? Timon Atenski ili Visvamitra? Luk ili čokolada? Krpe ili svila?

Al' ja nisam prihvaćao njegovih šala, pa i njegovo lice postade, dok me je slušao, drukčije. Nesta ironičnog smiješka s njegovih usana. Napokon se gotovo smrkne i stade me slušati ne prekidajući me više svojim porugljivim pitanjima. Samo je katkad mrmljao, kroza zube: Hm! Hm!

A kad vidje, da sam sve kazao i da bih htio izaći, on mi reče:

— Počekaj. Još ću te nešto upitati. Veliš, da te je gotovo uvijek gledao očima... kako si ono kazao? A d... kako si ono kazao? A da... punim nježnosti.

— Jeste. Kao otac. Pa i slađe no otac.

— Aha. I slađe no otac!

Pitanje mi je bilo malko čudno; a bijaše mi još čudnovatiji način, kojim je profesor sada govorio. Kao da nešto istražuje.

— On te, dakle, još prije vidio. Znao te. Čekao te. Je li?

— Jest.

— A veliš, da te pogladio po glavi.

— Jeste. Malenom i laganom rukom. Ni u mlada čovjeka ne vidjeh nikada takove ruke. Ne može biti, da su što zla učinile.

— Pusti! Ti si još mlad i zelen. Baš takve ruke, u ovom slučaju, mnogo znače.

— Što to?

On mi na to ne odgovori.

— A onda te se dotakao još jedamput. Pogladio ti čelo.

— Jest. Kad sam se sjetio nekih Vaših riječi. Rekao mi je: Bora ti je na čelu.

On pruži glavu prema meni, kao da me hoće progledati.

— Reci. Bojao si se... Nisi vidio časa da izađeš odanle. Kao da si nešto slutio.

— Ne bih sâm znao.

A on se uskomeša na stolici.

— Ti si još neiskusan. Nemaš očiju za neke stvari. Još i ne slutiš, kakvih sve ljudi ima na ovome svijetu. Pa ti starci! E da. Baš oni.

Ja sam ga samo gledao ne razumijevajući ga ni najmanje.

— Vidiš. Ima stvari, što ti se ne mogu još kazati. Al' ipak... Čuj me. Vidje li ikada, u kakvu starom podrumu u mračnu kutu, pauka — samotna siva pauka?

Ja kimnuh glavom.

— Stoji ondje dane i dane, mjesece i mjesece, možda i godine. Prede mreže. On je siv i star ali mu je mreža uvijek nova, od tankih niti, svih blistavih. A onaj gad stoji u kutu pokraj okna ili iza vrata. Čeka, da mušica zaluta i zaplete se krilima. I on je onda...

— Al' onaj čovjek nije nikakav vampir; nikakav ljudožder!

— Polako, mladiću moj, polako! On nije pauk-vampir, pauk-ljudožder. On ne će da jede. Hoće da muhu — jer je još mlada i čista — oblati slinom; da je opogani; da je... da je... unesreći na drugi način.

Ja ga nisam ni sada razumijevao.

— Pa kako to?

On ustade. Prošeta se par puta po sobi. Najednoč kao da se nečemu domisli.

— Dosta o tome. Ti onamo ne ćeš više ići. Razumiješ li me? A kad se conte C. vrati sa svoga putovanja po Italiji, znam, što mi je činiti.

I on pusti, da izađem.

VI.

Iako sam se osjećao umoran, i bilo je već kasno, ne mogoh dugo zaspati.

Šta znače sve te profesorove riječi? Čemu se on to dosjetio? Nešto sumnjivo. A tako je ružno, da ne zna, kako bi mi sve i kazao. Prijeti li mi zbilja kakva pogibao od toga stranca? Da ne idem više k njemu? Al' to ne može biti. Fenjer mu moram sutra vratiti.

Eto, i sad ga vidim pred očima.

Sjedi preda mnom, obasjan svjetlošću svijeće, što je na stolu, između nas. Gleda u me očima, u kojima mi se smije plavetnilo blagog dalekog neba. Brada mu se bijeli kao snijeg u planini. I okolo njegove prorijeđene kose kao da vidim onaj rub svjetlosti, što se često predveče pravi na lađama između nas i sunca, koje tone. Sav je svijetao i vedar... Al' neka sjena tamni ga s jedne strane, kao mračan oblak, kad načne bjelinu mjesečeve ploče. I meni se čini, da je ta sjena nalik na profil profesorova lica. Vidim oči, što nepovjerljivo bulje, porugljiva usta, koja izgovaraju nerazumljive riječi, sive kao pauci. I one se oči nadimaju; usta bivaju veća. Čitava sjena raste, dok i ne zastre ono svijetlo. I nastaje tama... noć, u koju ja padam sve naglije i dublje.

*

Kad se sutradan probudih, sve su moje bojazni bile raspršene.

Čim mogoh, potrčah k Eremitaži.

Otvorio sâm i lako ona vrata u zidu.

Preda mnom vrtić, sav procvjetao na terasi, pod kojom trepće i bliješti na suncu jedva uznemirena pučina morska. Pred kućicom, a naprama tornju-zvoniku, sjede, na klupicama, pod voćkom još u cvatu, dva čovjeka. Gledaju se i razgovaraju.

Jedan od njih ustaje, prima me za ruku.

— Pa evo i kod mene prijateljâ! A naći će se nešto, da ih pogostim.

A onaj drugi, veoma star seljak iz grada, s leđima malko zgrbljenim i velikih ruku punih žuljeva, sili se, da što jasnije progovori krezubim ustima.

— Kad bi Vi samo tili! I prva bi gospoda gracka došla k Vama. Zač puštate, da Vas zovu Pustinjak i još drukčije, još gr'je? Zač ne dolazite meju jude, da vide, kakvi ste Vi čovik? Grihota je tako!

— Pa imam Vas, Jandre. A evo i novog prijatelja.

I on mi reče, da je čitava Jandrina obitelj u službi conta C. Starac mu sâm nosi, otkad dokada, sve, što mu treba; a dolazi k njemu na razgovor svake nedjelje.

— Znate — reče mi starac. — Cili sam mu svoj život reka'. Ispovidam mu se kako popu. A on... ništa! A ne pušća, da o njemu ljudima ni jedne riči progovorim. Vidite, gospodičiću, oni turanj?

— Vidim — rekoh ja.

— I ovo novo zvono u njemu?

— Vidim.

— A znate, zač je ono zvono tu?

— Ne znam.

Al' je Jandre oklijevao. Gledao je u stranca, a kad vidje, da se on i dalje smiješi, poče opet govoriti.

Tuđinac je slaba zdravlja. Jandre ga jednog dana nađe gotovo mrtva. Al' Pustinjak ne htjede ni tada, da bar kakav dječak spava s njime u toj osamljenoj kući, da mu se nađe u potrebi. Pošao onda Jandre u grad, ravno k svome gospodaru contu C., pa mu sve kazao. Govorili dugo, što bi i kako bi. Pa se nečemu i domislili. Kupio gospodar zvono, a Jandre ga objesio o gredu u tome tornju, privezao mu konop. Kad je strancu do nevolje, neka zvoni, jer Jandrova kuća nije tako daleko, da ne bi starac mogao čuti, pa i pohititi u Eremitažu. Al' eto: već je druga godina, što zvono ondje visi, a još nikada da je i zakucalo. Kao da mu glasa nikad čuti ne će.

— Hoćeš. Čut ćeš, da. I ti ćeš doći.

— Kada?

— Doskora. Jedne ljetne večeri.

— A zač, gospodine?

— To ti ne mogu reći.

I u njegovu je glasu bilo nešto tako tužno i tako slatko, da nismo znali, naviješta li nam kakvu radost ili kakvu žalost.

*

Dok se sunce dizalo naviše i sve hitrije pilo s lišća kapljice noćašnje kiše, vonj je cvjetova okolo nas postajao jači.

Vidjeh zaljevaonik pokraj grla bunarića i motiku na stazici između dviju lijeha.

Sad sam znao, od čega bijahu štropoti, kad sam prolazio putićem uza zid i gotovo se bojao od onoga, koji je, nevidljiv, grabio vodu, zalijevao i kopao predveče u ovome vrtu. Tražio sam pogledom na zidu rupe, kroz koje je morao gledati.

Zuka pčela bivaše glasnija.

Nedaleko od nas raslo mnogo kaćuna s baršunastim cvjetovima nalik na leptire, na trutove, na muhe. Ondje je zujanje bilo najjače. Roj je pčela oblijetao batove praveći oko njih oblačić pun iskara.

— To su vaše, Jandre?

— Kako Vi to znate?

— Jer one znadu mene, Vašeg prijatelja.

I on priđe polagano do kaćunâ, sagne se i pruži dlanove.

Roj se spočetka usplahiri. Doskora mu doletje jedna na dlan. Pa druga. Pa treća.

On je stajao što mirnije. Gledao ih. Nešto tepao.

A pčele su nadalje prilazile. Miljele mu po dlanovima, vukući teško noge pune peluda, treptajući krilima.

Doskora su mu dlanovi bili svi krcati.

A on je prigibao glavu. Hukao polagano svoj dah u ona krilašca.

— Pa bih i ja reka', da su tu baš one moje. Ma sa mnom nisu tako dobre.

Jandre se dignu i priđe k Pustinjaku. Čučne pokraj njega.

I one se dvije ostarjele glave gotovo dodirivahu: jedna sva ćelava, druga kao okrunjena svjetlošću, kojom ju je sunce rubilo, baš onako kao u mome noćašnjem snu.

Ne znam, zašto i kako, al' tamna sjena pokaza se iznova onekuda pred mojim očima i poče zastirati ono čudno svijetlo. Il' je oblak prolazio pred suncem na nebu, il' se u meni nešto mračilo, al' mi najednom dođe sve sivo ispred očiju.

A kad oni ustadoše i rekoše mi, da ih počekam, dok obađu vinograd, te izađoše na putić, pričini mi se, da su dvije avetinje, dva golema pauka, prošla kroz onu rupu u zidu, da njom pletu, u mraku, grdnu mrežu.

*

Bio me opet spopao jedan od onih časova, kad su me svega prožimali nepojmljiva tuga i strah, od kojih je korijen — ma i koliko sitan i zatrpan — živio uvijek u mojoj dubljini. Panična bojazan, što me hvatala na otoku — baš onda, kad je sunce nada mnom najjače sjalo i sve je okolo mene treptalo od života — pritisnu me i sada.

Sjedio sam na klupi pod voćkom.

Ušima kao da više ne čujem. Ne mislim zapravo ni o čemu. Ne vidim pred sobom no sivu koprenu, za kojom jure, jedan za drugim, svi oni prosjaci-čudaci, koji idu gradskim ulicama. Oni mi se kese; zovu me u svoje kolo; pokazuju mi mjesto, što me — između njih — čeka. Činilo mi se, da već i pružaju ruke, e me uhvate i povuku, kad me netko dirnu rukom o rame; i ja se trgnuh.

Ja se uhvatih njegovih koljena. Prignuh glavu. Udarih u plač.

A on je puštao da se isplačem, gladeći mi polagano glavu.

— A sad se smiri. Progovori.

I ja počeh govoriti, isprekidano, još grcajući.

Pusta i šutljiva luka. Jadna očeva kuća. Djetinjstvo bez škole, igara i drugova. Sâm. Pa ona tetka. I vuk-razrednik. I magareća klupa. I sve ono drugo: prijateljstva i ljubavi izdane ili grubo prelomljene; učenje prazno i hladno; ludo čitanje; lažni stihovi. I na koncu profesor, koji onako govori o čudacima i o Pauku.

On je sjedio prema meni slušajući me s pomnjom.

Istom kada svrših, zagledah mu se u lice.

U njegovim je očima bilo mnogo saučešća. Al' mu je na ustima lebdio osmijeh tako blag, utješljiv i pun nade, da mi odmah odahnu; i ja ga poljubih u ruku.

A on samo reče:

— Umiri se. Sve je to i moralo baš tako biti.

VII.

Od te nedjelje, ja sam išao skoro svako predveče k njemu.

Razgovarali smo sjedeći u vrtiću i gledali, kako sunce u more zapada.

I on mi je govorio:

— Naše je prostrano dvorište bilo uvijek svakome otvoreno. Ponajviše u dane blagdana, sajmova i hodočašća. Prostirali su se stolovi pod visokim starim lipama, što su u proljeće mirisale, dok je čitav narod pčela i muha zujao u njinim krošnjama. A k stolovima su prilazili siromasi, kljasti i bogalji. Oni iz grada i oni izdaleka, što ih bijeda prisili ili ih navika povede, da se mole u manastirskim crkvama ili da štogod naprosjače. A bilo je među njima i mnogih, koje vino ubi, jad i nevolja otupi, pamet ostavi. Odmarali se u hladu; zalagali su pri stolovima. Tužakali se. Svađali. Smijali... A moj je otac išao od stola do stola. Mirio ih. Govorio im, ali ih i slušao. Pa i pamtio, što su neki kazali. Pamtio, a da više i ne zaboravi.

— Tako da. Al' ih onaj naš advokat zove, pa i gosti, da se smije i ruga. Sve šale radi.

— A možda i ne. On i sâm ne zna, da ga nešto drugo vuče k tim ljudima. Veseljak! Šaljivdžija! Prazna duša, koja se puni svakim smećem s ulice!... A moglo bi biti i sve drukčije.

Ja se zagledah još pomnjivije u nj.

— Možda je taj čovjek na dnu svoje duše samo tužan, veoma tužan. Lutao po mraku, a ne našao svjetlosti. Pa klonu; pade u žalost. Pravi lude korake na još luđim štakama.

— A što će mu baš ti jadnici? ti čudaci?

— Jer je baš kod tih jadnih, i kod tih čudaka, još uvijek živa i čista božanska iskra.

— Božanska iskra?

— Jest. Ona se kod »sređenih« i kod »trijeznih« povukla duboko u nutrinju i kao da je više nema. Kod onih drugih, jadnika, ona ne može, a da ne skoči... pa makar uz mnogo dima ili čađe, koji u nama bude smijeh, pa i ogavnost.

— On je, rekao bih, ne vidi.

— Ne vidi, al' naslućuje. Niti je taj advokat loš čovjek, porugljivac bez srca, niti su oni »čudaci« samo neki čudni ljudi, neki idioti ili luđaci.

Sunce je zapadalo kroz klupko oblaka što su ležali nad morem. Gornji, raščihani krajevi dizali se uvis praveći grbavce i osakaćene divove golemih glava, prelomljenih ručetina. A kad ih sunce rasvijetli odozdo, oni se doskora preobraziše u prikaze sve ljepše i svjetlije na posljednjem pragu dalekog morskog horizonta.

A on mi reče:

— Vidiš. Sve je od svjetlosti, što na njih pada.

*

Jednog puta nađoh ga, gdje čita iz male knjižice, u koju sam prepisivao svoje stihove.

Zacrvenjeh se do ušiju; sjedoh šutke prema njemu. Kajao sam se, što mu dadoh knjižicu u ruke.

— Da, — reče on mirno. — To sam i očekivao!

— Očekivali?

— Znao sam i prije za nju. I što ću u njoj — po prilici — naći.

I ja mu opet otvorih svoje srce.

Pa kakve su te pjesme! Neko mucanje. Jeka tuđih glasova.

— Pomislite, da u jednoj plačem za mrtvom majkom. Oh, kakva laž!... Samo da se zbog nečega uzdiže.

— Ne, — reče on. — Plačeš iskreno za mrtvom majkom.

— Al' mi je ona još zdrava i živa.

— Da. Ova. Današnja... Ali: one druge?

— Kako to? — uskliknuh.

On zašuti.

Kao da se pokaja, što mi to reče.

Stisnu rukama malu knjigu sa šarenim koricama. Stisnu je lagano kao da drži između dlanova prestrašenu ptičicu, i reče:

— Nema huke u praznini. Ni praznih sanja. Ni izmišljenih boli i radosti. Nema ni izmišljenih događaja. I ti nemoj nikad prezirati ove svoje prve stihove. Čitat ćeš ih jednom drukčije. Razumjeti ih... Samo ih čuvaj.

— Do kada?

— Sve dok ti vlasi ne posijede. Dok ne spleteš do kraja svoj vijenac; i ne spojiš svoju starost sa svojim djetinjstvom.

VIII.

Pismene radnje bijahu već gotove, i usmeni se ispit približavao.

Imao sam mnogo da radim; ipak sam i sada išao u Eremitažu, gotovo danomice.

Nešto se naglo zbivalo s mojim prijateljem.

Propadao je iz dana u dan. Sad se tek vidjelo, da je zbilja star. Ali kao da na nešto čeka i nikako ne će da se preda; i drži se na nogama snagom volje, koja samo raste. Glas mu biva slabiji, al' i puniji zvukom. Oči samo upadaju, al' je pogled još vedriji.

Ja svraćam često k Jandru; molim ga, da obađe što više stranca. Starac to rado i čini, iako ga Pustinjak gotovo tjera k njegovim košnicama, i sve mu veli, da počeka na glas zvona s tornjića:

— Večeri su tihe. Oh, čut ćeš ga, prijatelju!

I stari Jandre ide gotovo sve do Eremitaže. Gleda izdaleka onaj zid, pa kad vidi, da je sve mirno, i ne čuje zvona, vraća se natrag.

*

Bilo je dva tri dana prije ispita, kad me profesor pozvao u svoju sobu.

— Čuj, — reče. — Vidim s prozora, kako i sada — kad bi morao što više raditi i tjerati sve druge misli iz svoje glave — ideš i prečesto onamo.

Nije mi se sviđao način, kojim to reče.

— Jeste. I ne može drukčije biti.

On me krupno pogleda.

— Ne može... al' mora!

Ne odgovorih.

— Čuj — usili se on, da mu glas bude što blaži. — Nisi me slušao. A ja zatvorio jedno oko. Gradio se, kao da ne vidim. Al' sad je drukčije. Ispit je pred pragom. Da što zapne, ja odgovaram.

Sjetih se, kakvu je gadnu sumnju htio u meni pobuditi taj čovjek, a o onome, koga sam ja toliko volio. I to me natjera na još jači otpor.

— Nisam više dijete. Odgovaram sâm za sve svoje čine. Pred svima... pa i pred svojim ocem.

Ironija na njegovim ustima postade trpka.

— Hm... Al' ne radi se samo o tome, da gubiš svoje vrijeme, baš u ove dane. Ima još nešto.

— Što? — propeh se kao da već slutim, na što cilja.

— He! Sjećaš li se, što sam ti ono govorio?

Gotovo planuh.

— Ne ću da se niti sjećam. Znate. On je... svetac!

— Svetac ili lopov, anđeo ili vrag, ti ne ćeš više k njemu!

— Prostite... al' hoću.

Mislio sam; da će sada on planuti; a znao sam, da je žestok u srdžbi. Al' se tone desi.

Nasmije se zlurado.

— Pa idi. Al' ne ćeš dugo. Već sam uradio, što sam i morao.

— Što? — dahnuh ja u strahu.

Kao da se uzradova, što mi krila već padaju.

— Govorio sam s contom C., koji se prekjučer vratio. Govorio i otvorio mu oči. Do osam dana mora starac seliti. Zauvijek. I daleko.

— I Vi ste to uradili?

On me mrko pogleda.

— Idi. Svršili smo.

Htio sam kroz vrata, kad me pozva natrag.

— Čuj. U srijedu imaš ispit. Je li?

— Jest.

— A svakog četvrtka kreće parobrod na otok. Otputovat ćeš baš tom lađom.

I on mi okrenu leđa.

*

Uzeh kapu i pohitah prema Eremitaži.

Nisam joj bio daleko, kad sretoh starog Jandru.

Čim vidjeh njegovo lice, razvedrih se malko i ja.

— Kako mu je?

— Bolje. Usta' je. Nikad mi ne reka' veselijih riči.

— Kako to? Zar ne zna, što Vam gospodar s njime radi? Zar i Vi...?

— Znamo. I ja. I on.

I starac mi poče pripovijedati, da je baš on, Jandre, pratio pred pad dana conta C. do Pustinjaka. Slušao je njihov razgovor. Nije razumio riječi, jer su razgovarali u nekom stranom jeziku. Al' zna ipak dosta. Spomenuli su i moje ime. Conte je morao zatim reći, da valja otvoriti u zidu prozor, premetnuti i popraviti krov. Tuckao je palicom po zidu, pokazivao slabe grede. Govorio, da mu je žao, al' da nema druge. A onaj drugi odmah pristade. Ne pusti vlastelina ni da sve reče. Kao da i sam conte nije toga očekivao. A čudno je, bogme, bilo i njemu, Jandru. Odmah su sve uredili. Samo što je vlastelin bio ovog puta nekako drukčiji prema strancu. Ne pruži mu ni ruke na odlasku.

— Idem odmah k njemu!

— Stoj! Nisam još svršio.

I on mi reče, da je baš htio k meni. Nosi mi poruku. Stranac ne želi, da dođem k njemu, dok sasvim ne svrši ona moja stvar u školi.

Ja se stadoh buniti.

Al' me starac poče nagovarati.

Tuđinac je sada miran i vedar. Hoće da bude sâm samcat. To mu je najbolji lijek. Ima da koješta sprema, da piše. A onda hoće i da nešto uradi. Nešto lijepo, da me razveseli i da me počasti, kada dođem k njemu, poslije ispita.

— Da me počasti!

Da. Ne bi Jandre to smio, al' će ipak reći, jer ću ja poslušati, vratiti se odmah natrag. Starac će pobrati sve cvijeće u bašti i okititi vrata. Proći ću kao pod slavolukom.

— Znate. Reka' je: Za njega sam ih sijao i sadio; za njega ću ih i kidati.

I starac me primi za lakat. Povede me sa sobom.

IX.

Podne bijaše već davno minulo, kad ispit napokon svrši.

Pohitah s nekim drugovima u najbližu gostionicu, da utolimo glad. Sve je bilo sretno prebrođeno; za mene pak najsretnije. Veselje bijaše veliko, al' mu se ondje dugo ne odah. Doskora ustah; nešto rekoh i pohitah napolje.

Ne znam ni sâm, jesam li onog puta, pod onim suncem na ljetnom nebu, hodao ili letio sve do daleke Eremitaže.

Kad stigoh, vrt gotovo pust, a kućna vratašca sva okićena cvijećem.

Banuh u sobu, al' — još oslijepljen suncem — ne vidjeh spočetka gotovo ništa.

Moradoh malko čekati, dok razabrah krevet i Njega na njemu. Sjedio je naslonjen na jastuke.

— Veselim se s tobom! — reče on i pruži mi ruke.

Ja mu ih stisnuh, poljubih.

— Al' Vi?

Sad sam i ja vidio u sobi s pritvorenim prozorima.

Lice mu bijaše blijedo, oči upale. Ležao je kao srvan umorom, što ga ne će nikad više minuti. Ipak su spokojstvo i radost vedrili njegovo lice.

— Eto, sve sam dočekao. Sve ispade onako, kako je i moralo. Mogu da te još jednom vidim, da ti govorim.

Ja se uznemirih. I pitah ga, što to veli.

Al' je njegov mir bio takav, da je prodirao u me.

— Da. Došlo i za me ono, što ljudi zovu »krajem«. Jednom ćeš i ti...

— Krajem?

— Tako oni to zovu; a kraj nije.

U meni se sve uznemiri, gotovo pobudi. Ne mogoh se više svladati.

— Ne, — rekoh. — Nemojte više tako sa mnom. Ja toga ne zaslužujem. Zašto me smatrate još djetetom? I sve mi krijete? I govorite mi, onako, izdaleka, napola, zagonetno?... Ja hoću sve doznati. I tko ste. I otkuda ste. I što je to među nama...

— Mir. Doznat ćeš.

— Kada? Od koga?

— Kad budeš preplivao tri rijeke. Tri široke velike rijeke.

— Kakve rijeke?

— Prva će biti sva žitka, bijela i mirisava. Proći ćeš kroz nju kao kroz med i mlijeko: med je topao od košnice, mlijeko mlako kao da je tek kanulo iz majčinih grudi... A druga će biti voda ognjena, voda nemirna i hučna, u kojoj ćeš gorjeti i plamsati, vrteći se u vrtlozima, omamljen žamorima. Al' ne ćeš i sagorjeti... Proći ćeš zatim u treću: tromu ledenu vodu, od koje žile trnu, krv mrzne... Al' ćeš i nju proći. Izaći ćeš na brijeg, pun trave i cvijeća. Sjesti na suncu... I onda ćeš osjetiti, da je svaka od njih tebi nešto dala i u tebi nešto ostavila. Da nisi uzalud trpio. Imat ćeš nove oči i nove uši... I tvoje će se grlo naduti kao ono u goluba. I kad budeš progovorio, začudit ćeš se sam svome novom glasu. I doznat ćeš. I razumjeti.

I meni se pričinjalo, da se nešto bijeli kao mlijeko, i crveni kao plamen, i blista kao led u polumraku one sobe. Vatrena voda huči negdje daleka, al' i uzmiče još dalje...

— I ti ćeš onda reći ono, što ja mogoh otkriti i doznati, al' ne znadoh i kazati. Uselit ću se u tvoje grlo i u tvoja usta; živjet ću u tvome dahu i u tvome haku. Progovorit ću kroz tebe.

Menije bilo kao da ne slušam više ljudski glas, glas čovjeka, koji se gasi i umire. Njegov mi dlan ležao na glavi, što sam je nagibao baš pred njime, držeći čelo na rubu postelje. I činilo mi se, da sam uronjen u lagan san i da slušam žubor vrela i šuštanje granja.

— Što me pitaš, tko sam, i otkuda sam? Svaki! I odasvud!... Tražio sam te svuda, dok i doznah, gdje si. I dođoh amo. I čekah. A ti si i morao da mi sâm dođeš. Prepoznah te odmah: po prvoj lupi tvojih nogu s one strane zida.

I ja ga nisam više ništa pitao. Držao sam obraze na njegovim dlanovima. A kako su oni bivali sve mrzliji, obasipao sam ih poljupcima, kao da ih hoću ugrijati.

On je spuštao svoj glas, koji je sada silazio naniže i postajao opet ljudski.

— Dlanovi su mi opet puni pčela. Digni glavu.

I ja ga vidjeh preobražena.

On je sada bio mlad.

Kroz pritvoreni prozor padale su na postelju posljednje zrake sunca na zapadu i obasjavale tog čovjeka. Bore su na njegovu licu bile sada nalik na zlatne žilice razgranjene po ružičastu mramoru. Brada mu se sjala.

Sve je na njemu bilo svježe i živo. Samo je njegov glas mrmorio, uvijek slađi, ali i uvijek tiši.

— Nema smrti. I nadalje ću živjeti. S tobom. U tebi. Okolo tebe... I naša je mladost vječna.

On me privinu k sebi.

I ja osjetih, da nešto u me ulazi.

*

Svjetlost se ugasi. Soba se smrknu.

Njegove su ruke bile sada tako mrzle, da uvidjeh, e je sve svršilo.

Al' mir, što mi ga on uli u dušu, ne uskoleba se u meni.

Zapalih svijeću.

Ležao je s glavom na jastucima, blijed, nepomičan. Lice mu je bilo kao da spava.

Neko sam ga vrijeme gledao.

Onda mu sklopih oči; i izađoh.

Padao je prvi mrak u ljetnoj večeri, dok su se donji rubovi oblaka crvenjeli jošte iznad mora.

Prođoh vrtić, al' stadoh kao da se nadam starome Jandru. A kad vidjeh, da nema nikoga i da je sve tiho, uđoh u toranj.

Prihvatih konop i zazvonih.

SA PLANINE

Jessie

Magla se digla i raspršala. Nebo se razvedrilo.

Ja sam izašao iz mjesta; ušao iznova u šume.

Posvuda oni isti likovi i žamori, ali nove boje i drugi miris. Drenovi su već crveni, lijeske žute, svibovi gotovo modri, a zelenilo je četinjačâ još tamnije. Šaren sag je pokrio čitavu šumu. Boje se ispreplíću kao grančice grmova i stabala, što rastu jedno uz drugo. Sve je šareno; nameće se očima; drži uza se i ráji pogled, no ipak ne može da razveseli. Nešto mrtvo i hladno izbija iz tog šarenila, napunja te sjetom.

Osjećaš, da šuma umire. Bojiš se dotaknuti se grančice, zadrmati deblom. Da samo malko dune, sve bi se lišće prosulo na te; skelet stabla ostao bi crn i gô. Kao da su pali udarci po tijelu nekih grmova; gdje je nešto sjeklo, crna je rana zinula, i krv je na tle kanula: crvena pod drijenom, žuta pod lijeskom.

Ja stojim i gledam u vito stablo krcato sitnog lišća, što treperi u uzduhu bez vjetra, i obasjano suncem; crveni se kao plamen, koji gori, a ne izgara. I to nije jedina buktinja, što onako plamsa okolo mene.

Zaviđam šumi, koja tiho umire, omotana u ogrtač, što ga je sama sebi satkala, istrošivši u to tkivo sokove svih svojih žila i žilica. Ona umire kao kraljica, pokrivena najljepšim plaštem, dok oko nje gore visoke mrtvačke buktinje.

Ali ima nešto; što mi razbija divljenje i otima me sjeti; navaljuje na me sve jače, da me na kraju omami i smuti.

Valovi mirisa idu po šumi.

To nisu oni fluidni, svježi i lagani talasi premaljetnih vonja, koji struje po jedva procvalim luzima. To nije miris đurđicâ, jagorčika i ljubica: dah je uvela, vlažna lišća na dnu grma, vonja jesenjih gljiva i mahovina na nogama hrasta. A nije ni miris, što izbija iz vlasi dječjih, iz njedara djevojačkih, miris jagodâ i kajsijâ, no je vonj dunjâ, što su dugo zrele u sanduku, ugrijane puti kakve žene, koja nije više mlada.

Blijedim od nečega, što se budi na dnu moje puti.

Udišem požudno taj miris i osjećam, da blijedim.

Svi parfemi, što blude po sobama prodavačica svojega tijela, prodiru mi u nozdrve, prožimaju me svega, duboko, sve do srčike. Duha mirisnih trava, koje gnjiju, a nisu još sagnjile, i zadah gljiva, što su istom nikle iz truleži u budžaku punom lišća i mahovina, miješaju se s nečim, što izbija iz smolastih kora borovih i smrekinih, praveći okolo mene atmosferu zasićenu vonjem golog ženskog tijela. Kao da se šuma prometnula u kurtizanu, povaljenu miomirisima.

U prvi čas mi je sve to odvratno, ali me polagano osvaja. Glava mi je još bistra, srce čvrsto, ali se moja put sve uzbudila. Tjera me onamo, gdje je tlo vlažnije, vonj oštriji.

Idem naokolo otvorenih nozdrva, raskolačenih očiju, kao da na nešto i na nekoga vrebam.

Hvata me ludilo jesenje šume. Stenjem od čežnje, iako još ne znam, što bih zapravo htio i čemu se nadam. Ne shvaćam, što je baš to, ali već osjećam, da u meni plaču sve žudnje, što ih ne postigoh, sve gladi, što ih ne nasitih, sve žeđe, što ih ne utolih, sve pohote, kojima ne udovoljih.

I ja trčim po jesenjoj šumi išaranoj bojama na umoru, prokađenoj vonjama, koje sjećaju na prvu trulež, ričući kao jelen, kad traži košutu. Istom sada shvaćam prastare mite o Satirima, o Egipanima, o Bahantkinjama, koji su živjeli negda po lugovima. Oh, jadan li je uvijek bio moj život! I kukavne moje kreposti! I vajna moja suzdržavanja i moja odricanja!

Šuma postaje tiša i toplija, njezin vonj jači. Moje je pijanstvo još ljuće. Da mi je nekoga sresti, nad'rvati ga, oboriti ga i oteti mu ženku!

Penjem se na litice; hitam iz dôca u dolac; verem se kroz šikaru; vrebam u grmu pokraj puteljka.

No nigdje nikoga.

A ne ću da izađem odavle. Znam, da bi se ta nova energija u meni prekinula, čim bih ušao među prve kuće gradića. Pa i kad bi me ovakva vidjeli, tko bi me razumio? Ne bi imali za me no jednu samu pogrdnu riječ. A ja osjećam i onaj čišći dio vatre, koja me sada drži. Razabirem i ono, što je u njoj sveto i vječno, iznad svih običaja i svih morala.

Šuma je za prvi put segnula napokon u moju nutrinju i metnula ruku baš ondje, gdje je zjapila praznina. Prvu svoju riječ kazala mi je jezikom posljednjih mirisa...

Od svih mojih osjetila osta mi samo njuh.

I ja istom sada osjećam, da su u tijelu zrele žene sve vonje jesenje šume, kao što su u puti djevojačkoj svi mirisi proljetnoga vrta. Sokovi, što ih je sunce zgušćavalo pod korom borovom, u bobulji kalinovoj i zvončiću vrijesovu; mezgre u klasu preslice i mlijeko u mesu vrganjevu: sve to vonja kao i vlasi, miriše kao i koža žene, koja je već proživjela svoje ljeto. Svaka njezina žlijezda vonja kao čvor na smreki, kao rana na kori od maline, kao trusnik na listu od paprati. Sad istom znam, da je žena izašla iz lišća i cvjetova na talasima šumskim, kao što se boginja rodila iz pjene valova morskih.

I ja hoću ženu, jer ću s njome držati u zagrljaju šumu čitavu.

Moj zanos samo raste. Tražim. Tražim dugo, dok suton pada, a iz zemlje već izbija dnevna toplina, pa je raspadanje jače, i vonj oštriji.

U pjanstvu i nemoći bacam se na sag mahovine; tiskam lice u njenu kadifnu mekotu; upirem prsima o toplu i vlažnu zemlju; ronim ruke u šuškor. I stenjem od miline.

Pet dana sam tražio.

I šuma me nije izdala. Što sam tražio, to sam na njezinu najdaljem rubu napokon i našao.

Našao sam ženu, koja se meni i htjela.

Kao da je i ona za me znala i na me čekala, jer kad me prvi put iznenada ugleda ispred, sebe, ona samo reče:

— Uđite! Vi ste i preveć umorni.

I ja uđoh u njenu osamljenu kućicu.

Ondje je unutra bilo gotovo već tamno. Ne razabrah spočetka ništa do starice, nepomične na klupi pokraj ognjišta.

Onu, koja me bijaše uvela u kuću, ja nisam dobro vidio u sutonskom mraku, ali sam uz nju osjećao iznova sve mirise, koji me bijahu omamili u lugu. I bilo mi je tako voljko i lagodno, da sam se bojao svjetlosti, što bi mogla raspršiti taj čar.

Kad upali svijeću, ne sjedoh, no se zagledah u nju.

Na jedrom, zrelom tijelu oblih ramena i puna vrata stajala je glava s blijedim licem, na kojemu prve bore nisu još mogle izbrisati tragove izazovne ljepote. Njene su oči sjećale na dva različka, kojima je plavetnilo nešto izblijedilo od sunca mnogih ljetnih dana. Vlasi joj padahu na uši i na rame, nalik na prezreo usjev, što se od težine povalio; a njena su se usta crvenjela kao otvor na puknulom mogranju. Kao da joj je neki slatki umor tištio tijelo. Ali, kad bi se življe makla, u njenim je bokovima podrhtavalo nešto, što je sjećalo na elastičnost mačaka.

— Kako se zovete?

— Onkraj Oceana zvahu me Jessie. Ova me starica prozvala Jesenkom.

Ne bih znao reći, je li njezin glas bio baš starački. Bilo je u njemu i svježih mladenačkih zvukova, nota zvonskih i zvučnih, no glavno tkivo glasova bijaše ipak prepleteno od nečega, što se već istrošilo, pa titra polagano i na prekide. Kao da u njemu govoru teče voda umorna i već mutna; teče muklim šumom po ravnome, da udari iznenada o kamen, pa da na njemu zvonko zaštropota, ili da sklizne niz prag zažuboriv glasom proljetnog slapa.

— Ja Vas još nikada ne sretoh.

— I u ovu kuću sam kasno došla. Ukopasmo nedavno onoga, koji me ovdje dugo čekao.

— Je li bio Vaš suprug?

— Nije.

— A gdje ste ga bili upoznali?

— Onamo: S one strane Vode. U kraju, gdje sam se rodila.

Ona prelomi rukom hljeb; metnu preda me jedan komad.

Zagledah se u njenu ruku. Prilično krupnu i jaku, koja kao da je znala, što je rad i davanje.

— Amerikanka? — rekoh.

— Ne.

I mi se dadosmo u razgovor, dok je starica užigala vatru i vrzla se okolo ognjišta.

Vani se dizao vjetar; šuma je sada žamorila.

Na voćki ispred kučice podrhtavale su grane. I vjetar je svakog časa donosio kroz otvoreni prozorčić po jedan poluuveli list na stočić između mene i žene.

*

Što me to tako drži uz tu ženu?

Ona nije baš lijepa i nije više ni mlada. Kad je gledam u punoj svjetlosti sunčanoj, pričinja mi se čak i ružna, stara. Samo u dane oblačne i u časove sutonske kao da se pomlađuje; podilazi je neki srh, od koga sva oživi. Ali i onda, kad joj usne gore, ruke su njene mrzle kao led — ne mogu nikako da ih ugrijem između svojih. Oči su joj dobre i mirne, ali su kao dva jezera, u koja je zapalo i ugasilo se mnogo sunaca i zvijezda, a ništa iz njih više ne istječe. Put njezina je mirisna, topla i kadifna kao kožica u kajsije, ali to je baš ono voće, što najviše trpi od svakog, i najlaganijeg, dodira; zato kao da vidim na toj ženi tragove mnogih prstiju.

Možda sam je tako zavolio, jer mi se odmah podala, već iste noći našeg prvog susreta? No ja sam baš jedan od onih, koji ženu to prije ostavljaju, što su je hitrije osvojili.

— Jessie, ti me i ne pitaš, tko sam zapravo. I što radim. I otkud sam ti došao. I tko me k tebi doveo.

— Ti si neki, koji gladuje i žedni. Tražiš komad hljeba i srk vode. A došao si mi iz šume. Dovela te tvoja žudnja.

Ne ću da pričam, kako smo došli do prvog cjelova u njezinu vrtu i do prvog zagrljaja u njezinu domu. Neke stvari se ne kazuju. Ali moram reći, da sam u njezinu cjelovu osjetio u isti trenutak ukus sokova sviju plodova vrtnih, a u njezinu zagrljaju slast, kao da sam se u isti čas dotaknuo svih žena na ovoj zemlji.

— Jessie, kuda si sve to prošla? I sakupila mirise od tisuću lijeha? I nakupila med od hiljadu ulišta?

A ona me gleda i smiješi se. Moje su riječi udarile o skrovište njenih uspomena kao kamen o košnicu. Čitav je roj oblijeće. Ne vidim ga, ali ga čujem: šumore vrela i potoci; šušte usjevi i lugovi; cvrče cvrčci u tišini ljetnog podneva; pjevaju ševe u proljetno jutro i slavuj bigliše u mjesečini... A dak se posmijeh gasi na njenim usnama, svi ti glasovi jenjaju i polagano zamiru u daleko zrikanje jesenjih popaca.

Ja se onda trgnem, prenem se kao oda sna; i gledam začuđeno u svoju tajanstvenu ljubavnicu.

*

Ali nije uvijek baš tako.

Katkad ne vidim u njoj no običnu ženu; od krvi i mesa.

I onda mi je uz nju možda najteže.

Juče sam je našao u vrtu, gdje bere grožđe s ono desetak čokota, što rastu uza zidić. Stajala je na klupici uzdignutih ruku i polagano kidala.

— Uzmi i zoblji!

U njezinu glasu i u njenim kretnjama bilo je nešto kao u kakve majke.

Možda još nikada tako ne osjetih, da sam mlađi od nje, da ne posjedujem no samo njeno tijelo, i da je i ono dar, što mi ga ta žena daje, da ugodi više meni no sebi.

— Pa zašto si ti tako »dobra« prema meni?

Ona se trgnu, ali se doskora sabere.

— Nitko ovdje nije pobrao svoje grožđe tako kasno. Još par dana, i jedne bi ga noći studen ofurila.

— Pa što onda?

— I ja te ne bih mogla obradovati posljednjim darom.

Kao da pogodih značenje tih riječi. Sva se moja krv uzburka. Nešto me studeno zgrabi za srce.

— Ne ću posljednjih darova! Nisam još sit onog prvoga, što mi ga dade.

I ja skočih, zgrabih je; skidoh je dolje držeći je uvijek u naručju. Pritisnuh joj glavu na svoja prsa; digoh joj lice prema svome; spojih usta s njezinim.

Ukus grožđane slačine kanu mi kao kaplja meda na jezik. Milina i drhtaj ne oslabiše mi koljena. Neka nova snaga prostruji svim mojim žilama. Držao sam i dalje s lakoćom u naručju njeno punano tijelo, koje mi se pričinjalo sve lakše, i sve toplije, i sve mirisnije.

A ona je ležala na mojim rukama polusklopljenih očiju, poluotvorenih usta, sva blijeda, kao da umire od dragosti.

— Nemoj! Pusti me!

Molila me kao dijete! Glas joj je bio kao tanka nit, gotova da se prekine. A kad stane nogom na zemlju, koljeno joj zadrhta i klecnu.

— Vidiš; takovu te najviše volim. Sad istom osjećam, da si zbilja moja.

I one noći ja uronih sav u nju. Osjetih, gdje se rastapa sva moja snaga u mirisu i u toplini njezina tijela.

*

Agonija je šume bila tiha i duga.

Bijahu umukli i večernji zrikavci; mjesečina ohladila i problijedjela; noći postale mrzle.

Ja sam sada išao k Njoj mrakom i vraćao se od nje u prvu zoru, a uvijek kroz iste lugove.

Suma me svake večeri dočekivala šutljiva i nepomična. Lišće je dalje na njoj venulo mijenjajući boje, ali se uvijek držalo granja dugim mlohavim peteljkama; samo bi se katkada, s kakva brijesta ili graba, rušio niz granje čitav potočić uvelog lišća, da napravi pred deblom stabla stog nalik na oveće klupko žute pjene.

Ja bih onda stao, da vidim, od čega je to, jer su večeri bez daška vjetra. Ide li tko kroz šumu dirajući u granje? Što se sve zbiva u toj tišini?

Ali nije bilo ništa ni čuti ni vidjeti.

Ipak sam koješta osjećao.

Dolazio sam iz gradića mrzlih ruku i nogu, a krvi hladne. I hodao sam polako, gotovo želeći da koga sretnem, pa da me navede ili prisili vratiti se natrag. Nešto se u meni budilo, tepalo, progovaralo. Kakva je to žena? Što ja to radim? Je l' to baš ono, što mi ponajviše treba?... Katkada bih stao, neodlučan, hoću li naprijed ili natrag.

Ali me šuma vukla k sebi. Idem samo k njoj; i ona će mi odgovoriti na sva ta pitanja.

I svodnica mi je odgovarala svojim čudnim načinom. Grijala mi je noge trenjem o sagove mahovinâ; grijala mi je ruke dodirom granja. Hukala mi je u lice svoj dah, topao od raspadanja njenih najmirisnijih tvari. Vukla me u kutove, gdje je bilo mračno i zadušljivo kao u kakvu podrumu, al' su gljive svjetlucale u mraku, a duha bijaše oštra i omamljiva. To su bila spremišta sjemenja, skrita klijališta vegetacije idućeg pramaljeća.

Izlazio sam omamljen iz tih budžaka, osjećajući, da sam i ja pun nečega, što hoće da ne ozebe i ne ojalovi. Krv mi je življe kolala po žilama; ruke su mi po mraku nešto tražile. Sve jača snaga vukla me naprijed.

Istom bih na rubu šume stao i pogledao na drugu stranu dočića.

Maleno je svijetlo prosijavalo kroz stabla.

Bila je to svijeća na prozoru žene, znak, da mogu odmah ući.

I ja sam hitao k onoj kućici noseći u srcu, u krvi i u puti sve ono, što večernja jesenja šuma bijaše u me ulila.

Drukčije je pak bilo, kad bih se pred zoru odanle vraćao.

Jessie me je obično pratila do na pô puta, duboko u šumi. Išli smo uvijek polako. Gledao sam gotovo uvijek u nju.

I ja tu ženu nisam više raspoznavao.

Vatra, što joj je te noći gorjela u puti, kao da je utrnula. Svježina jesenjeg jutra prodire joj u žile praveći joj kretnje hitrijima, hod laganijim, udove gipkijima. Sve su borice iščezle na licu, iako je ono i sad umorno i blijedo. Crni polukrug ispod očiju prelijeva joj se sada u modrikastu boju listopadskog mora pod prvim dahom bure. Njezin glas se čisti od prizvuka mutnih strasti, i smijeh joj odzvanja kao klokotanje puljaka u izvoru. U ovaj čas mi se čini, da idem uza ženu, koja nema nikakve prošlosti: njena duša se otvara za prvi put; njena put je još svježa, ništa ne zna i ničega ne pamti. Meni se sada ne da dotaknuti ni njene ruke. Dlanovi me još peku, pa se bojim, da moja vatra ne oskvrne njenu svježinu.

— Jessie, da l' su svi tvoji uranci ovakovi?

Ona ne odgovara. Trga uz put kite majčine dušice, što je ovih dana po drugi put procvjetala. Gleda im dugačke peteljke, sitno blijedo cvijeće, pa ih miriše dišući što dublje. Otvara ruku i veli:

— Još malo. I sve će svršiti.

Da je to noćas rekla, ja bih se bio uzbunio, navalio na nju pitanjima, da me liši svake sumnje, da digne iz mene svaku bojazan. Ali mi se ona sada pričinjaše sasvim druga žena, novo čeljade.

A jednog jutra ne prepoznah više ni šume, u koju smo ulazili, dok je sunce već istjecalo.

Sve šareno lišće stoji još uvijek na njoj, ali nije više nešto, što blijedi i raspada se. Sve se boje bliješte kao da su nove i trajne. Svježina jutra osvježila je peteljke na stablima, digla uvis kapice mahovinâ, orosila kapljicama bobe na svibu. Nestalo je svih teških mirisa. Nešto lagano i fluidno struji luzima... I meni se pričinja, da oko mene cvjeta i miriše čudno egzotično pramaljeće.

A i ona se žena sve više preobražuje.

Kad odmiče malko od mene, gotovo se gubi u šarenilu. Boja njene puti je kao i boja ljeskova lišća. Ne razabiram joj više vlasi od požutjela granja na brijestovu grmu, a njeno odijelo je samo komad šarene šumske dolame.

— Jessie, još nikad nisu tvoje usne imale tužnijeg i slađeg osmijeha. Hoćeš li danas reći, što nisi još kazala?

Al' se žena udaljuje puteljkom prema svojoj kući.

Ja se još uvijek nečemu nadam.

U jutarnjoj jesenjoj šumi, što se — rekao bih — Sjeća svojih travanjskih dana, otkrit će mi se bar dio mladosti te žene.

— Jessie, stani!

No ona odmiče. Osvrće se i maše mi rukom kao da je to posljednji njezin pozdrav.

Nestaje je na rubu šume, u grmu obasjanom suncem.

*

One večeri sjevernjak dunu i opustoši začas lugove.

Išao sam kroz golu, crnu šumu.

Prutovi su zviždali na vjetru kao šibe. Moji koraci su sada odjekivali po dočićima. Između litica na udaru vjetra kao da netko stenje ili urla u mraku. Sve je lišće odneseno; svih je mirisa nestalo.

Kad stigoh na rub šume, ne vidjeh svijetla na ženinu prozoru.

Sjedoh u zavjetrini; stadoh čekati.

Šuma je za mnom škripala i stenjala. Spočetka sam jedva slušao njene glasove gledajući neprestano u onaj prozor. No kako je vrijeme odmicalo i vjetar rastao, žamori su noćni bivali jači, silili me, da ih slušam i da im dajem neki smisao. Spočetka ne razabrah u njima no neodređenu srdžbu, prijetnju, ne znam, protiv koga. Doskora mi se pričini, da šuma zna za me, da otkad dokad ističe i urla izgovarajući i moje ime, dok napokon samo o meni i zbog mene onako govori.

— Jessie!

Jest: tako zvižde goli prutovi nad mojom glavom trepćući u vjetru, a u tom je psikanju mnogo ukora i ljutnje. Kao da je sada neko neprijateljstvo između luga i žene. A nije li me baš šuma k njoj povela? A nisam li jutros svojim očima gledao i svojim srcem osjećao, da jest nešto zajedničko između jedne i druge? Nisam li ja zapao u neki začarani krug, što ga baš šuma pravi okolo te žene?

— Mrtva!

Umrla je šuma, ali Jessie nije. U toj je kućici. Sigurno i ona trpi, što još nije kucnuo čas, da svijeća sine na prozoru. Umrla je šuma, ali je Jessie živa. Ona će se napokon otkriti. Njeno proljeće će uskrsnuti na posljednjem pragu jeseni. Kad baci svoju jesenju odoru, ona ne će biti kao ti. Sve će zazelenjeti i prolistati. Vratit će se ptice i zažuboriti voda. I naša će ljubav biti onda drukčija.

— Hu! Hu!

Šuma huči, škriplje i stenje u tami. Dah joj je hladan. Studen me prožima. Moj zanos klone. Ušuljava se u me zebnja, pa bojazan, pa nešto, što je gotovo strah. Kao da su noć i šuma digle ispred mene zid od mraka, odijelile me od života, prenijele me nekamo daleko... Jessie! Je l' to žena ili utvara? Zbilja, ili nešto, što sam samo prosanjao usnuvši od vonja jesenjeg luga? Ima li samo u pričama šuma i stabala, od kojih te mirisi omamljuju, i otruju ti krv, i bacaju te u duge sne, brkaju san s javom? Nije li ovo onaj vjetar, što kida lišće s otrovnog stabla, dok ne pročisti i uzduh šume i dušu onoga, koji je u njoj usnuo?

— Jessie!

Sad sam ja viknuo njeno ime, pohrlio prema kućici. Hoću da je vidim, da je se dotaknem, da je čujem dihati i govoriti. Jer ja ne ću, da je sve to bio samo san.

Lupnuo sam o vrata. Prislonio o njih uho.

Nitko se ne javlja. Ali moje srce tako snažno lupa, da će ga Ona čuti i doći. Otvorit će mi i pokazati se onakva, kakva je bila juče rano u lugu, mlada i lagana, jer je jesen umrla, i novi je život započeo. Sad ću tek vidjeti pravo lice njezino.

Prijanjam prsima o vrata, da ih otvorim lupom svoga srca. Čitava kuća ga čuje; ozvanja po njoj navješćujući neku radost.

— Jessie!

Čujem nečije korake. Netko je stao iza vrata i prisluškuje. Kao da ne zna, što bi.

— Ja sam. Otvori!

Preda mnom je stajala starica držeći u ruci malu svijeću.

— Vi ste, gospodine!

Htjela mi je još nešto reći, no kao da se predomisli. Zakloni rukom svijeću, da je vjetar ne ugasi.

— Uđite.

Povede me do stola.

Ja sam tražio očima naokolo.

Starica objesi o zid svijeću; sjede kraj ognjišta, prema meni.

— Nema je više, — reče najedamput.

— Što? Kako?

Ona je gledala preda se u pod i šutjela.

— Nema je više! Ali recite: je li nje ikada zbilja i bilo?

Starica se trgnu. Mrtvo joj lice na čas oživi. Tvrd izražaj se nešto ublaži.

— Gospodine, još je netko o njoj tako pitao. Eh, da, da!

— Ali, gdje je ona?

— Otišla je.

— Kamo?

— Ne znam. Ne ćemo je više vidjeti.

Ja ustadoh; pođoh u znanu mi sobu.

U njoj ništa, što bi moglo sjećati na ženu. Nigdje nikakva traga. Sve maknuto i drukčije namješteno — hladno, golo. Samo je svijeća stajala na prozoru, ali rastavljena, prazna. S jabukama na škrinji bijaše ovdje nestalo i jesenjeg vonja, što me tako ugodno omamljivao. To nije bila više sobica, o kojoj sam i preko dana mislio, i pričinjalo mi se, da udišem njen zrak, da vonjam njene mirise.

Pobjegoh odanle.

— Pa čemu i to? Što sve to znači? — govorio sam više sebi nego starici.

A ona me sada gledala blažim pogledom, kao da me shvaća i da me žali.

Lice joj se naglo preobrazi; usta joj se zgrčiše; suze kanuše niz obraze.

— No. Što je pak to?

Ona je jecala držeći ruke na obrazu, gušeći se od plača. Nešto je govorila, ali ne razabrah no riječi:

»Tako je ubila i njega. Jest, baš tako. I njega — moga sina«.

Ja joj se primakoh. Uzeh je za ruku. Stadoh je moliti, da mi reče sve.

I ona poče govoriti. Istom sada vidjeh, da starica nije pri zdravoj pameti. Ona, koje bijaše tako naglo nestalo, nije bila za nju prava žena, no vještica iz daleke zemlje preko Velikog mora. Devet je godina pila ondje krv njezinu sinu, a kad on pobjegne amo, k svojoj staroj majci, Jesenka se jednog dana i ovdje stvori. A sin ustade iz postelje, da joj dade i svoju posljednju snagu. Hodao je za njom po šumama. Nešto su tražili, otkrivali.

— I znate, ja sam se pobunila. Svako sam jutro vidjela na njegovu licu novo mjesto, gdje mu je preko noći krv pila, pa nisam mogla više šutjeti. Rekla sam mu sve. Kad ona spava, lice joj je crnje i starije no moje. Vlasi, što joj padaju s glave, odmah su žućkaste kao dlaka s ovce. U dane jugovine dah joj zaudara kao otvorena grobnica, a dojke joj vise. Vampir! Jesenji vampir, što se rađa u šumama!

Pričala je, kako joj je sin usnuo u naručju te žene. Tijelo mu bilo crno i suho kao deblo ispijeno od lišaja i od gljiva. Ona je međutim postajala mlađa i ljepša od sokova, što ih bijaše njemu otela. Zar nije bila nalik na veliku šarenu gljivu, hranjenu sokovima stabla na umoru? Ja sam bio za nju još preveć zelena grana, i moja krv nije bila za nju. Slutila je, da se sjevernjak diže, i da njena moć svršava, pa je naglo pobjegla. Nije otišla od mene, no od onog, što ju je ovdje čekalo.

— Vi ste se spasili, jer ste još mladi; onog je siromaha do kraja utukla. Vi ste joj banuli prekasno, a k njemu je došla na vrijeme. Oh, kad biste sve, sve znali!

I starica opet zaplovi u najluđe praznovjerje. Jessie nije ni jela, ni hodala, ni disala kao druge žene. Onda ide po svijetu od jedne jesenje šume do druge bježeći pred vjetrom, koji duše sa sjevera, obarajući na tle usahlo lišće, kočeći život gljiva i lišaja. Nije ona žena, no neko drukčije biće.

Ja sam je dugo slušao, dok je vani vjetar jenjavao, a nešto bijelo i meko počinjalo padati u kuću kroz okno.

— Eto, — šanu starica. — Past će noćas snijeg. To je ona slutila. Od toga je pobjegla.

Pitao sam je još koješta, al' ona nije znala drugo kazati, no da joj je gotovo svaka jesen nekoga odnijela iz te kuće, dok nije ostala u njoj sama. Jesenku je krivila za sve svoje nesreće. Nevidljiva je bila i prije po tim luzima, ulazila k njoj. Možda i nije došla iz šumâ s one strane Velike Vode. Njeno je leglo negdje blizu.

Vidio sam, da koješta bunca. Ipak sam je dalje slušao. Nešto je u njenu govoru bilo pravo, no ja nisam znao otkinuti ljuske praznovjerja od jezgre istine. Sad mi se još više činilo, da sve, što sam doživio s onom čudnom ženom, nije bilo no san, što se naglo prekinuo i zaronio negdje daleko i duboko. I spopade me želja, da se vratim k šumi, koja će mi, možda, štogod reći.

Ostavih staricu; spustih se u dočić; uđoh u lug.

Šuma je bila opet mirna i šutljiva. Jedva se bjelasala pod snijegom, koji je polagano padao. Nisam vidio, al' sam već znao, da se u njoj grade novi dvori, svi bijeli, bez vonja i bez šumora.

Mir silazi i u me. Mutež se u meni taloži. Moje se misli vedre. Nešto od njih odmiče sve dalje, u krajeve sanjâ.

Katkada stanem i osvrćem se, ali već znam, da mi je sve uzalud.

Iako nije sve to bio puki san, Jessie je ipak otišla. I ne ću je više nikad vidjeti.

Prosjak

I.

Sretao sam ga katkada na svojim šetnjama.

To se zbivalo samo na putu što vodi iz Dubokoga dola u gradić, gotovo uvijek u suton maglenih ili kišljivih dana.

Krupan, no pognutih leđa, pokunjene glave i klimavih koljena, vukao je teško noge gledajući u zemlju i držeći ruke u džepovima. Sivo otrcano odijelo činilo se, u večeri pune magle, još razdrapanijih rubova, a kad je kišilo, ono se crnjelo na ramenima i pokazivalo neke crvenkaste ljage. U tišini predvečerja, ja bih, na onoj pustoj stazi, stao najednom pred kakvim savijutkom. Prisluškivao sam sve jačem struganju teških tromih nogu o tvrdo tlo, pa bih doskora i ugledao onoga kome sam se nadao.

Stari je prosjak prolazio mimo mene. Držao se uvijek ruba puta; i ne gledao u me. Nisam baš siguran je li me, bar prvi put kad smo se sreli, omjerio hitro pogledom. Na meni se činilo da me on i čuje i vidi, ili da bar osjeća kako ga promatram, jer je uvijek okretao navlaš glavu malko na stranu i trsio se da što brže prođe. A nije bio gluh jer kad mu jednom rekoh: — Dobar večer! — pričini mi se da je nešto, na uzvrat, i zamumonjio. Njegovo je lice — staračko i obraslo zapuštenom bradom — bilo bez ikakva izražaja, lice čovjeka dokraja utučena, ali možda i slaba uma. Kad bi on prošao, ja bih katkad stao gledajući kako odmiče. On se ne bi ni onda osvrnuo iako ništa više ne uznemiruje — ili bar ne budi radoznalost — nego kad odmah iza sebe ne čuješ više bata nogu čovjeka koji je, na osamljenu mjestu, mimo tebe prošao.

Nekoliko sam puta ponio navlaš sa sobom nešto novca i vadio ga iz džepa netom bih ugledao prosjaka. Ipak mu ga nikada ne dadoh.

Ja osjećam uvijek neki stid kada dajem novac siromahu. Sram me je i kad ga stavljam u ruku jadniku koji ga moli. Dajem mu mrvicu, meni suvišnu, njemu malo korisnu, a ponizujem time u čeljadetu dostojanstvo čovječje. Njegova materijalna bijeda ne postaje onim darom manja, a sve mi se čini da povećavam njegovu moralnu nevolju. Mjesto da ga uzmem za ruku i da ga povedem u svoju kuću i da mu operem noge, i nahranim ga, i utješim mu dušu i ne pustim ga od sebe dok ne prenem u njemu opet čovjeka, dajem mu — ponajviše pred drugima — sitnicu kojom ja gotovo ništa ne gubim a on veoma malo dobiva. Puštam ga da dalje prosjači, guram ga i ja još niže bacajući mu onaj kukavni novac, dok bih morao uraditi nešto drugo. Primam u kuću i sjedam za svoj stô znanca koga ne štujem; sterem postelju rođaku koga čak i mrzim; gostim zvane i nezvane, katkad i ljude kojih se samo bojim: onome bijedniku dajem šutke novčić ili krišku hljeba i ne gledajući ga pravo u lice. Svaki put kad stavljam prosjaku nešto u ruku ja se bojim da će on planuti i navaliti, uvrijeđen, na me. Ili mu dati sve ono što bi se i moralo, ili ga pustiti

na miru. Ono što mu mi dajemo može primiti bez poniženja samo od čovjeka koji je u nevolji kao što je i on. A ne da nam se da mu što i rečemo. Obiknuti smo bacati mu svoje najsitnije riječi, kao što mu bacamo i svoj najsitniji novac. Jest! dijeljenje sićušne milostinje na vratima i po putovima sramota je za onoga koji daje kao i za onoga koji prima.

Meni se činilo da je baš taj starac jedan od onih bijednika koji bi znali planuti, kao što bih planuo i ja kad bi me tkogod zaustavio nasred puta da mi tisne u ruku neku milostinju. Možda me on navlaš i ne gleda jer neće da ga uvrijedim dok se umoran od hodanja i sav ponižen vraća sumrakom u svoje hladno i nečisto noćište.

Čitave sam ga jeseni često viđao, uvijek u isti sat, na istome mjestu i na istome savijutku, ali nikada ništa ne dadoh i ne rekoh, jer mi se sada čak i činilo da mu nije pravo što me sreta. Kad bi prošao mimo mene i gubio se u mraku ili u magli, mrmljao je nešto između zuba, a meni se bar činilo e se na me ljuti. Odijelo se na njemu naglo raspadalo, kapa jedva pokrivala glavu, dok je sve teže struganje nogama pokazivalo da mu snaga malakše.

Čitavog ga studenoga ne vidjeh, ali me jedne tmurne i studene večeri gotovo i prestraši. Banu iznenada ispred mene, ukloni mi se i prođe mimo, hropćući i stružući nogama, nalik na avetinju.

Ja stadoh. Okrenuh se.

— Čujte! Molim vas!

Sjevernjak je valjao po putu šuškor, pa nisam više mogao čuti ni lupe njegovih nogu. Duboki je dô bio pun prvih žamora noćnih.

Ne pođoh za njim. Odlučih približiti se što prije, učiniti nešto za nj.

Uzalud sam ga sutradan čekao.

Prođe i mjesec dana; a kad ga napokon opet vidjeh, ispade sve drukčije no sam očekivao.

II.

Poslije Nove godine pade mnogo snijega.

Sve je u šumama bilo bijelo, jer snijeg nije kopnio pod nebom hladnim i bez vjetra.

Išao sam okolo gledajući stabla sva gola i u bjelini, okrugle dočiće bez ijedne tamne, pa i zelene, ljage, jer su i smreke bile pokrivene tolikim snijegom da su — na goletima — izgledale kao bijeli šatori podignuti na još bjeljem polju. Sve čisto i bez mrlje. Posvuda najtiši mir. Preobrazio se čitav kraj; a ja kao podignut u neku visinu gdje nema ljudi pa gotovo ni stvari što nas uznemiruju svojim oblicima, žamorima i mirisima. Bilo mi je kao da se kupam u nečemu što je hladno ali tako čisto i eterično, da se i u meni nešto oslobađa sponâ kojima me tijelo veže uza sve ono što je samo zemaljsko. Bijeli šatori mira što o njima često sanjam, mogli su samo biti oni na tim poljanama i humcima gdje je do prekjuče ležalo kamenje i rastao drač. Dvori počinka i pokoja što za njima čeznem, možda su to bijeli šumski budžaci gdje je do sada trunula mahovina i gljiva, gnjila suvad i jesenje lišće. Nikada kao tih dana ne osjetih jače u sebi da ima još jedan svijet, kod prvog dodira i preveć hladan, ali čistiji i plemenitiji, a zatim — sigurno — i pun neke vlastite topline. Da nam je bar otkad-dokada prijeći među, prekoračiti prag i ući u onaj viši kraj od kojeg nam je dato proći jedino uz najdonje krajeve, i to ne svima, preveć rijetko!

U takvo sam raspoloženje najdublje padao jedne večeri vraćajući se s Dubokog dola, kad najednom stadoh.

Na samom rubu puta nešto je ležalo u snijegu.

Bio je to onaj prosjak.

Ležao je na leđima spruženih nogu, s rukama uz bokove, s bradom na prsima, kan što se smještaju mrtvaci u lijesu. O vlâsi i o dlake uhvatio mu se i skrutio snijeg. Morao je dugo ležati onako nepomičan i ukočen, jer mu je i odijelo bilo već pokriveno snježnim odrom.

Jedino su razderane i mokre cipele pravile crnu mrlju na onoj bjelini.

Skočih k njemu.

Oči mu bijahu polusklopljene, Lice mi se pričini dužim, s manje borâ. Patnički, ali i nešto ljutit izraz njegovih usta bio se ublažio.

Padao je prvi mrak, ali sam ipak mogao još razabrati kako se lice onog čovjeka preobrazilo. Kao da nešto ugodno sanja. Još malo, pa bih rekao da će i posmijeh niknuti na njegovim usnama. Sve ono zbog čega sam sumnjao da je taj prosjak čovjek glup ili smušene glave, bijaše na njegovu licu malne sasvim nestalo. Gotovo mi se nije dalo dirati ni sada u nj. Tako mi se pričini smirenim i zadovoljnim.

Ipak se prignuh, stresoh s njega snijeg, otvorih mu haljetak, metnuh oba svoja dlana na ona dlakava prsa. Mrzle mi ruke osjetiše da mu je tijelo još toplo. Srce mu je još kucalo.

Klekoh. Pokušah dignuti mu glavu, drmati njime.

— Čovječe božji! Čujete li me! Ustanite!

Ali on je ležao, težak kao kamen. Nepomičan. Ukočen.

Primih ga za ruku; opipah mu lice.

Prsti su mu i obrazi bili studeni kao led.

Stadoh mu trti prsa dlanovima, ali su mi ruke bile preveć mrzle. Trti ga snijegom nije mi se dalo.

Skinuh sa sebe bundu; potražih gdje je krzno najgušće, pa stisnuh čvrsto, dadoh se na posao.

Tro sam s početka oprezno, zatim sve jače i hitrije, trseći se da mu ugrijem i trbuh i bokove, i prsa i vrat. Svako bih toliko stao da vidim vraćaju li mu se u lice toplina i život.

Noć je već padala. Samo sam još neko vrijeme mogao jedva vidjeti gdje čudni izraz blaženstva ne iščezava ni sada s onog jadnog lica.

Srce mu je življe lupalo. Doskora mu zakuca i žila ispod vrata.

— Čovječe! Čujete li me?

Dizao sam mu glavu. Napinjao se kako bih okrenuo malko na desni bok ono teško tijelo.

Kad mi pođe za rukom ugrijati mu trenjem i leđa, nešto se u njemu napokon ganu. Neki glas izađe mu iz usta.

— Dajte! Dignite glavu!

Hvatao sam ga za ramena. Htio sam da sjedne.

Uspije mi samo dignuti mu glavu poduprtu mojom rukom.

— Kako vam je? — Recite!

Ne vidjeh, no ipak razabrah da miče očima i ustima. Očekivao sam da će se početi tužiti.

Ali čovjek šanu:

— A ona? Gdje je sad ona?...

I on spusti glavu u snijeg.

Nisam više znao što bih. Dignuti ga nisam mogao, ostaviti ga duže vremena ondje — nisam smio.

Najednom se dosjetih.

Ovih ga što bolje njegovim krpama, omotah ga svojom bundom te pohitah u obližnju šumicu. Znao sam da su za njom, u dočiću, dvije ili tri kućice. Možda nisu sve tri prazne.

Iako su zvijezde sjale jedva nađoh puteljak što je do njih vodio. Kad ih ugledah, potrčah. Kucao, sam dugo na prva vrata, ali kućica ostade šutljiva i tamna. Čuh lavež pasa u dvorištu najudaljenijem i pođoh onamo. Otvorih sâm; uđoh u neki podrum s ognjištem u kutu. Starac, žena i dječak sjedili pokraj vatre.

Jedva pozdravih: rekoh odmah o čemu se radi.

Žena užge fenjer i pođe, s dječakom, za mnom.

Nađosmo prosjaka gdje sjedi na onom istom mjestu. Drži ruke na prsima i gleda preda se. Lice mu je kao u čovjeka koji se budi oda sna.

Ja hoću da ga sâm dignem, ali on ostaje nepomičan.

Ženu odmah posluša. Upre rukama o zemlju; okrenu se malko; kleknu pa se i dignu naslonivši se na seljakinju i na dječaka.

Vodimo ga prema kućici, dok on, zgrbljen, kašlje i vuče noge po snijegu.

III.

Do kasno u noći sjedjeli smo pokraj ognjišta.

Prosjak je s početka ležao, a zatim sjedio na klupi naslonivši na stô glavu.

Puštali smo ga sama i na miru. Istom kad posrknu nešto toplo i popi čašu vina, zapitasmo ga koješta. On jedva odgovori.

A onaj mi je starac pričao o njemu sve što je znao.

Doskitao se odnekuda još mlad u obližnje seoce, gladan

i zapušten, no bistar i živahan. Unajmio se kod čovjeka bogata a zločesta, pa pobjesnio i on. Znao je planuti kao vatra, nagao i žestok u svemu. Bilo je s njime svega i svačega — vele i ružnih stvari — dok ga neka bolest pa nevolja i prezir ljudi ne ukrotiše, ne prignuše i ne dovedoše pod starost na prosjački štap. Sad je sam samcat. Umirio se, povukao se u se. Kao da nije više ni pri sebi. Ili ga urekoše ili pòčinī nešto krupno, pa ga, možda, savjest grize. Nema sreće ni u prosjačenju jer je postao mučaljiv i bojažljiv. Jednom se zvao Petar; sad ga zovu Šoja. Već dugo nòćī u zapuštenu kocu na dnu sela s one strane Dubokog dola.

— Umrijet će, gospodine, kao životinja u onome svinjcu — završi starac, i u njegovu glasu nije bilo ni traga smilovanju prema prosjaku došljaku.

— Petre! — javih se ja. — Je li vam već bolje?

On mi ni sada ne odgovori. Ali što ne kazaše usta, rekoše mi njegove oči koje su prvi put gledale ravno u me.

Nešto je neprijateljsko izbijalo iz njegova pogleda. To nije više bilo lice čovjeka koji je ležao ukočen i polusmrznut u snijegu, pa ni ono prosjaka što sam ga sretao u jesenje

sutone na samotnom putu. Gledale su u me oči čovjeka kojemu kao da sam nešto grdno skrivio, pa njegovo ogorčenje graniči gotovo s mržnjom.

Ja se iznenadih.

— Jest! Bolje mu je, bolje... — navali žena.

— Pa i kasno je, gospodine — čuh starčev glas.

Htio sam još nešto reći, no prosjak kao da razumje o čemu se radi. On ustade gurnuvši još dalje od sebe moju bundu; nešto progunđa kao da se htio zahvaliti ukućanima, i pođe prema vratima.

— Čekajte. Pa nećete zar tako, sami?...

— Pustite ga, gospodine. Gazio je i po debljem snijegu. Hodao i po većem mraku. — Hi! Hi! — veselila se žena.

Prosjak bijaše već otvorio vrata i izašao.

— Ostanite još časak, gospodine! Pustite luđaka. Eto, ne reče vam ni hvala.

Ali mene spopadne nemir. Ustadoh i, poslije nekoliko časaka neodlučnosti, zahvalih pa izađoh i ja.

Mjesec je istjecao u studenoj vedroj noći osvjetljavajući puteljak kroz šumicu i prosjaka na njemu.

Stigoh odmah čovjeka. Pođoh uza nj. Htio sam ga uhvatiti za lakat da mu olakšam hodanje, ali sam se bojao da me opet onako ne pogleda.

— Petre, recite mi: ne učinih li vam što nažao.

Prosjak ne odgovori.

— Ja sam vas toliko puta sreo, a nikada da sam vam što i dao. To može biti i sada. Sada odmah. Sve najedanput. Da budete na miru bar za neko vrijeme. Počekajte!

On je hodao naprijed.

Vidjeh mu na licu da me je razumio, ali da sam i sada promašio.

— A ne rekoh vam nikada ni jedne lijepe riječi. Šta ćete! I ja sam čovjek mučaljiv. I ja uvijek sâm.

On je šutio. Ja više nisam mogao a da ne govorim.

— Znate, Petre! Moram se ovako oblačiti, smatrati se puštati da me zovu gospodinom, ali zapravo sam i ja neki bogac. Nemam nikoga no sebe iako s nekim živim i krećem se malko u krugu nekih ljudi. Nemam ni ja svog vlastitog krova. A i ja živim od milostinje, od mrvica. Samo što se ta milostinja, te mrvice — što me ne puštaju ići u prosjake a s njima ne mogu čestito živjeti — zovu nekako drukčije. A bacaju mi ih s visoka za neki rad što ga ne smijem vršiti onako kako bi trebalo i kako bih ja htio. Ja sam gore no prosjak, Petre; ja sam rob, duša i tijelo prodano, a za mrvice...

Išao sam s njime uporedo. Osjećao sam gdje mi se nešto diže iz nutrine i mora napolje. Gušilo me u grlu; glas mi je podrhtavao. Znao sam da govorim više sebi no njemu, ali se nisam više mogao svladati.

— Petre! Ima na svijetu mnogo i mnogo ljudi koji bi se narugali i mome odijelu; zgadili se i na moju hranu; rekli da je i moj stan daščara ili kotac. Ima i za me na svijetu mnogo ljudi od kojih bi mi se svaki dar činio kao milostinja. A milostinja koja samo ponizuje i

vrijeđa, bila bi od njih i svaka lijepa riječ što bi oni smatrali dužnošću da mi je reku. I ja sam mučaljiv i bojažljiv prosjak. I ja sam beskućnik, skitnica i samotnik. Mogao si me prepoznati baš po tome što te samo gledam i šutim...

On se vukao naprijed dašćući još teže i stružući jače nogama. S rukama u džepovima drmao je svako toliko ramenima; i ja nisam znao da li me shvaća ali i osuđuje, ili se samo ljuti na zvuk riječi što ih nepravo razumije. A mene je spopadao neki bolni zanos. Osjećao sam potrebu izreći sve, do kraja. Kao da sam istom sada doznavao što sam ja zapravo.

— Petre, ja sam ti jedan od onih koji samo promatraju, osjećaju, maštaju. Snivam otvorenih očiju neke čudne sne, pa ih često bacam na papir. Pišem. I ti su sni sve što ja imam. Pa oni i jesu jedino blago svih nas siromaha. Bogati ljudi, oni koji daju drugima milostinju, ne žive, kao mi, od njih. Pa i ljudi koji su bogati jer su jaki, ne trebaju sanja. Ja znam da i ti imaš svoje, ma i bile one mutne i čedne. Ne hodaš ni ti uzalud po šumama i po cestama pijući vodu na vrelu, odmarajući se pod stablom... Petre, brate, nemoj tako sa mnom. Ne gledaj na moje odijelo. Ja nisam jedan od onih od kojih ne možeš ništa primiti a da se ne osjetiš uvrijeđen. I ja sam prosjak kao i ti.

Stigosmo međutim na cestu.

— Petre, dođi sa mnom. Do mene ti je bliže.

On mi okrenu leđa; proslijedi prema svome kocu.

Primih ga za lakat. Zaustavih ga.

— Dođi! Vidjet ćeš.

Prosjak se istrgnu. Okrenu se prema meni. Sav se nakostruši.

Mjesec mu je osvjetljavao lice. Vidjeh mu oči što se krijese, usta iskrivljena od ljutnje, nalik na crnu ranu u razbarušenoj bradi.

— Ali, Petre! Ja sam ipak... šanuh gotovo bojažljivo.

— Šta: dođi! dođi! I: Petre! Petre! — prekinu me on. Ja sam Šoja. Pere Soja. I za vas, gospodine. A šta ste vi za me učinili? Eh to je ono!... Kao da sam uvijek slutio da ćete mi nešto takvo uraditi...

Mukli, starački, davno istrošeni glas drhtao mu je od žalosti i od srdžbe. Sav se tresao; pa sam se bojao e će se opet srušiti u snijeg, gotovo na onom prvašnjem mjestu.

— Čovječe božji, čujte me...

Ali kao da se, poslije toliko dugih godina šutnje i pokunjena mrtvila, probudio opet u prosjaka onaj mladić »koji je običavao planuti kao vatra te znao biti nagao i žestok«.

— Da! — prekinu me iznova. — Vi ste mi krvnik i dušmanin. Vi ste sve pokvarili.

— Ja? Kako to?

— Eh! Zar je niste potjerali od mene? Ona je bila došla. Srela me. Našla me. I prišla k meni. I prignula se nada mnom. I dotakla me rukama. Položila mi dlane na prsa. Gladila me polako mrzlim laganim prstima. Jeste!... Bila je sva bijela, sva čista. I mene je hvatao san. Ugodan. Sladak. Nisam tako spavao ni na majčinu krilu kad sam bio malen... Jeste! Tako je to bilo. Ulazio sam već u njezin raj. Htjela me baš dignuti, uzeti me za ruku, povesti me onamo, kad ste vi došli... umiješali se... I sad moram opet sve kao i prije. Gledati onu drugu. Onu crnu koja sjedi za mojim kocem. Onu nakaznu i nečistu koja vreba da me zaskoči, da me uguši... Jeste! Što vi dirate u me? Tko vas traži? Tko vas zove!... Oh, vi!...

Gušio se od kašlja, od žalosti, od ljutnje. Htio je još nešto reći, ali se naglo okrenu i maknu nizbrdo, prema dolu.

Ja ostadoh nasred puta gledajući kako ona jadna prikaza odmiče sve dalje teturajući i stružući nogama.

IV.

Vraćao sam se ka gradiću u tihoj noći, bijeloj od mjeseca i od snijega.

Hodao sam polako jer mi se roj misli vrzao po glavi, a na srcu kao da sam nosio golem kamen.

Htio sam svakako da sebe ponajprije od nečega opravdam, da sebe utješim.

— Luđak! Da; taj je jadnik smušen! Mrzi onoga koji mu je pomogao.

Ali je u meni nešto odgovaralo da nije sve baš tako.

Što je on ludo rekao?... Buncao je o nekoj ženi, čistoj i bijeloj, koja ga je gladila mrzlim rukama i htjela ga povesti sa sobom u neki raj, ali je nestade netom mu ja priđoh. Pa to su obmane što zaslađuju umiranje svima onima koji se smrzavaju. Vele da nema ljepše smrti no u snijegu. Krv se polako hladi, nîti se između osjetila i stvari tanje, dodirujući, sve nježnije, predmete: a misli se gase postajući sve bolje. Ulazi se možda u one više krajeve kojima obilazimo samo najdonje dijelove. Otvaraju se napokon bijeli šatori mira što o njima i ja, u ovakve dane, često sanjam. Jedna žena, bijela kao snijeg i čista kao krin, dolazi onda da nam umiri krv dodirom svojih studenih ruku, da smrzne i pročisti u nama svako vrenje truleži pa da nas vodi u svoj raj... Tko da joj se ne preda, kao dijete majci? Da ne pusti e ga onda odvede? Da se ne žalosti i ljuti kad netko to spriječi?...

Ne, taj prosjak nije ni lud ni smušen. On je o Njoj dugo sanjao. Napokon je i dočeka. Upozna je; osjeti je čitavim svojim jadnim bićem. Zbog toga mu je lice bilo onakvo kad sam ja banuo. On se bio počeo oslobađati svega zemaljskoga i životinjskoga; penjao se na prve skaline visokih ljestava kad sam ga ja trgnuo opet natrag, potjerao odanle Onu koja ga je jedino mogla spasiti. Htio sam učiniti za nj nešto krupno, pa mu oteh lijepu bijelu smrt, da mu dadem najjadniju od svih milostinja, život crn i ružan.

Kroz ove dočiće dunut će možda već sutra jugovina. Snijeg će naglo okopnjeti, kiše će navaliti, magla će pritisnuti. I jedne večeri ja ću opet gledati staroga prosjaka gdje pognutih leđa i s rukama u džepovima struže teškim, umornim nogama po blatu, idući sâm, pokunjen i razdrapan k svome prokislom noćištu. Što da mu rečem za ono što mu uradih? Što da mu dadem za ono što mu uzeh?

Da ga nečemu naučim? Da mu otvorim oči?

Ali je on otvorio meni oči. On je mene nečemu naučio.

Sada znam čemu je sva ta bjelina, taj mir, ta čistoća. Viđam na snijegu tragove što ih prije nisam opažao. Vraćam se kući noseći u sebi novu utjehu. Oh, mogu i ja čeznuti da ne umrem na truleži i u smradu svoga brloga. Mogu i gaziti kroz nešto hladno i neokaljano, dok ne klonem i ne osjetim na svojim Prsima mrzle ruke One koja je sva čista i sva bijela! A ono za čim se ide čitavom dušom koja čezne, može se gotovo uvijek i postignuti.

Taj lijepi san postaje — eto — i mojim.

Prosjače Petre, ja bih htio cjelivati tvoje ruke i prati tvoje noge. Htio bih se poniziti, iznova i još više pred tobom, jer mi ti dade nešto što nije — milostinja.

Mi se sada obojica nadamo Jednoj Istoj.

Ne smeta što će ona tebe naći već ove ili jedne od idućih zima u snijegu nasred puta, a mene — ma kad bilo — u kakvoj postelji.

Mi ćemo, siromaše i grešniče, samotniče i sanjaru, dočekati istu smrt, kao što smo — ma i koliko se činilo to nevjerojatno — proživjeli i sličan život.

»Nero«

I.

Vratio sam se, poslije desetak dana odsustva, u gradić i nisam više našao kod kuće svoga psa Nera.

Tugovao za mnom, tražio me posvuda, odbio se od svakoga, režao na ljude, dok se sve ne dignu na nj vičući, da je pobjesnio. On jedva pobježe. Sad vele, da trči po šumama iza gradića, divljih očiju, oborene glave, sa slinama niz usta, grizući od bijesa panjeve i kamenje na svojim putovima.

Lugari imadu već nalog potražiti ga i ustrijeliti.

Ja bih najvolio da ih preteknem, da ga nađem i sam vidim, što je to s njime, no kiša lije čitav dan, kasna je jesen puna magle i studeni. Svi mi vele, da je pas sigurno već poginuo; i jadnu mrcinu teško da mu negdje kasnije nađem.

Ja međutim nemam pravog mira.

Kada dolazim predveče kući, ne dočekuje me više moj vjerni psić, ne skače i ne vrza se okolo mene, sve dok ga ne povedem na šetnju. Nemam više druga, kad kamo izlazim. A u duge večeri, dok pišem ili čitam za stolom, pa dignem katkad glavu, ne vidim više na starom sagu, prostrtom blizu peći, malenu njušku naslonjenu na prednje šape i dvije pametne, gotovo ljudske oči, koje me neprestano gledaju.

Preko dana mogu i ne misliti na nj, ali uveče, kada legnem i ugasim svijeću i čekam da zaspim, ja se najedamput trgnem. Dižem glavu s uzglavlja, napinjem sluh. U štropotu kiše, u huku vjetra ili u šumoru stabala sve mi se pričinja, da čujem daleko lajanje.

Spočetka se otimam toj obmani; guram glavu u jastuke.

Ima već dugo, što se u ovom gradiću, na ovom samotnom vrhuncu, zatvorio okolo mene neki začarani krug. Lani mi se u ovo doba uvijek činilo, da čujem, baš kad bih legao, lupanje zvona u daljini. Popitao sam se za sve crkve i crkvice u okolici i uvjerio se, da u taj čas nigdje zvono ne zvoni. Al' ja sam ga i nadalje slušao, svake kasne večeri, sjedeći neko vrijeme na krevetu, spočetka sa čuđenjem, koje je graničilo sa strahom, a kasnije pak s nekom nasladom, bez koje nisam mogao slatko zaspati. A prošlog pramaljeća — opet u sam čas lijeganja — slušao sam svake noći cinkanje srebrnog zvončića. Dolazilo je i ono iz velike daljine, no ipak je bilo takvo, da bi od njega, za me, zamukli svi noćni glasovi, pa čak i pjevanje slavuja u šumicama okolo brijega.

Tiskam dakle glavu među jastuke i ne ću da čujem.

Al' onaj lavež postaje jači. Tuljenje i režanje prelazi u cviljenje i skvičanje. I ja te glasove prepoznajem.

Da. To je on. Moj Nero.

Šulja se okolo varošice. Boji se ući u nju.

A jadan li je! Bokovi mu upali od gladi; sva se rebra vide! Oči mu slijepe, od tame. Kamenje mu izranilo leđa. Koža mu prokisla. Nos se raspukao od zime. Nosi jednu nogu, pa teško klipše.

Zove. A znam, koga.

Tržem se. Užižem svijeću. Sjedim u postelji.

Sad je opet mir. Čujem samo, kako kišica vani sipi, a krupne kapi udaraju zvonko o žljebove.

Moj nemir raste.

Eto. Opet će da bude kao lani, s lupanjem željeznog zvona u jesenjoj noći.

I mene je gotovo strah ugasiti svijeću.

Stojim dugo, sjedeći tako u postelji, slušajući šum kiše i glas žljebova, dok me san ne svlada, i glava mi sama ne klone na jastuke.

II.

Možda nitko nema tako lagan i tanak san kao moja majka. I ona žali za Nerom; misli na nj noću, kad ne može zaspati. Al' onog lajanja nije ona čula.

Pitam ljude, je li tko što čuo ili što doznao o psu. Odgovaraju mi koješta. Gotovo mi svi vele, da mu nestade svaki trag; samo neka suluda žena pripovijeda, da je u sumraku prošlo nešto crno mimo nje, kad je predvečer pošla na rub šume, po suvad.

Čitavo poslijepodne i ne mislim više na to. Predveče idem po puteljcima okolo gradića; gledam, kako opalo lišće kisne i gnjije; hodam polako, jer je magla na takav način pritisla, da jedva prepoznajem put, kojim idem. A tišina je tako gluha, da mi se čini, e sam sâm na svijetu.

Poslije večere silazim u svoju sobu. Svlačim se mirno. Lijegam i gasim svijeću.

Bit će, da sam malko drijemao, jer sam se najedamput prenuo.

Dignuo se vjetar i razmahao grane mladih stabala pred mojim prozorima. Sigurno je koja od njih udarila o drvene kapke. Al' se meni pričinilo kao da su se znane mi šape dotakle kućnih vrata.

Da, baš je tako grebao Nero, kad je zvao, da mu otvorim. Sad će i zacviljeti, da čujem i glas...

Ja dižem glavu; prisluškujem.

Mjesto cviljenja ispred vratiju čujem opet ono daleko lajanje. Vjetar duše iz šume, pa je ono noćas jače i glasnije! A kako je također bolnije i tužnije no prošle noći!

Uznemirio sam se. Znam, da ne ću više zaspati. A misao, da je sve to samo neka obmana, još me više smućuje. Hoću da sam s time na čistu. Dižem se i oblačim. Laćam se svijeće; izlazim iz sobe; penjem se uza stube.

Prolazim mimo pritvorene majčine sobice.

— Vlado, što je?

Taj sam glas i to sam pitanje i očekivao. Al' ne ću, da ona dozna, što mi je zapravo. Odgovaram:

— Ništa! Zaboravih nešto.

Ulazim u trpezariju; uzimam u ruku kojugod knjigu. Na povratku stanem pred vratima i velim:

— Mama! spavaš li?

— Ne mogu ja tako hitro. Pa ovaj vjetar!

— Jest; vjetar! A drugo ne čuješ?

— Ništa drugo. Idi i lezi. Pusti sad čitanje.

Ja bih otišao, no hoću prije da nešto više doznam.

— A nisi čula neko lajanje?

— Nisam, sine! Ti opet misliš na Nera. Jadni naš psić!

— Neko lajanje. Tamo daleko, u šumi.

— Nisam, velim ti.

Silazim niza stube. Gotovo me je sram. Starica će pomisliti, da se nečega bojim, kao onda, kad sam bio dijete, pa me ona mirila sjedeći uvečer uz moju posteljicu.

Šećem dugo po sobi.

Od lupe svojih nogu ne čujem više glasova vani u noći, al' ono lajanje kao da je još uvijek u mojim ušima.

I ja mislim na Nera. Sjećam se svih časova, što smo ih skupa proveli.

Maleno crno štene uzeo sam pred tri godine s one strane šume u nekog čovjeka, čija kuja okoti najedamput mnogo štenadi, pa seljak nije znao, što bi s toliko pasa. Nosio sam ga kući u njedrima, između maje i košulje. Kao da ga je vonj moga tijela prožeo i zatravio već onda, jer se od tog časa nije više dao od mene. Volio je moju majku i moju sestru, al' je mene upravo obožavao. Jednu je godinu samo nestašno ludovao, veseo, što je živ i zdrav. Što je pak kasnije više rastao i stario, postajaše to mirniji, a njegove me oči počeše gledati sve duže i pomnjivije. Ja sam baš onda prolazio kroz neke grdne krize, žalostio se i ljutio, a svoju žalost, gađenje ili ljutnju krio pred svima, puštajući, da se sve te oluje u meni samome razbjesne pa polako i umire. Krio sam ih pred svima, al' nikako pred svojim psom, koji bi me u te trenutke samo gledao glavom malko prignutom, prestajući, da maše repom. Kao da je razumijevao, što pred njim govorim i radim. Pričinjalo mi se više puta kao da mi se više čudi no me žali, pa sam ga tjerao od sebe ili čak i udarao. Često iskalih baš na nj svoju gorčinu ili srdžbu, i bi mi odmah nešto lakše. On je sve primao i podnosio. No što je iz mene izlazilo i iščezavalo ulazeći — rekao bih — u crno tijelo toga psa, kao da je u njemu i ostajalo. On je mijenjao ćud. Sad je imao sve češće nastupe neke žalosti i mukle ljutnje, a u časovima njegove srditosti bilo mi je kao da gledam sebe.

— Što je to s tim psetom? — govorila je moja majka.

Ja sam šutio osjećajući se nečemu kriv.

A kad bi se u mojoj duši razvedrilo, Nero je iznova postajao onaj prvašnji. Čak mi se pričinjalo, da su mu oči slađe i pametnije, dlaka ljepša, a ona bijela pruga, što mu ide od nosa prema šiji, praveći mu zvijezdu između ušiju, nekako šira i svjetlija. Postajao je opet onaj prvašnji, no mome oku nije ipak mogla izbjeći neka promjena; nešto od onog moga, što se bijaše pred njim ili na njemu iskalilo, ostajalo je i dalje u toj životinji i samo čekalo, da mi se čelo naoblači, pa da izbije iz nje opet napolje.

Bilo je časova, kad sam gotovo mrzio psa, koji me tako sjećao na nešto, čega sam se sada sâm sramio. U svojim novim nastupima nisam više htio imati uza sebe toga svjedoka. Tjerao sam ga iz sobe, branio mu da me prati na šetnjama. No kad bi se zatim — makar već i sasma smiren — vratio u našu trpezariju, on je pokunjen ležao pred nogama moje majke i gledao u me pogledom, koji je kazivao, da sve zna i da je sada primio sve u se, samo da mi bude lakše. Onda bi se u meni nešto ganulo. Čučao sam uza nj, gladio ga po hrptu, grebao noktom po vratu i ispod bradice, sve dok ga ne bih razveselio.

— Sine, viđam te samo na objedu; al' po njemu znam, kakve si uvijek volje — govorila mi majka.

To mi je katkad laskalo, ali me više puta i ljutilo.

A razdraži me najviše baš onog dana, kad otiđoh iz gradića.

Nastup gorčine i ljutnje bio je taj put jači no ikada prije. A ono, što sam ja krio u samoći svoje sobe, Nero je nosio i pokazivao naokolo. Moja žalost i moja srdžba kipi i buči u njemu. I ja mu zavidim, što on može da im kida sve uzde i da pusti, da se razbjesne, dok se ne utole i ne klonu, a ja moram stezati i vezati; što se, okovano i sapeto još bolnije otima i propinje. Što se ta luda životinja prti u moje stvari? Što me samo još više draži tim svojim nemirom? Ako i jest to, što u meni buči, nešto životinjsko, zašto me baš sada on na to i sjeća...?

Nero mi je prilazio umiljavajući se, al' je u njegovu gotovo ljudskom pogledu bilo i toliko prijekora, da je moja ljutnja samo rasla.

Spremao sam ručnu prtljagu, željan da se bar za nekoliko dana otmem i toj kući i tom gradiću. Već mi se sada činilo, da u meni nešto mekša, da se razmataju sami neki tvrdi uzlovi. Osjećao sam, da će mi biti bolje, čim siđem niz brijeg. Hitro! Hitro!

Nero je sada slatko cvilio pred mojim nogama. Već je slutio, da nekamo idem.

— Marš!

Obukao sam kaput, metnuo kapu na glavu; latio se torbe.

Pođoh prema vratima.

Pas je zalajao. Skočio je i dotaknuo mi jezikom ruku. Postavio se uza me, da skupa izađemo.

Ja ga udarih nogom gurnuvši ga u sobu pa izađoh lupnuvši vratima.

Tako je to bilo.

Poslije desetak dana vratih se, smiren i gotovo vedar, u gradić. Nađoh sve na svome mjestu i kao obasjano sjajem, što sam ga sâm u sebi nosio. Ali Nera više nije bilo.

Vele, da je pobjesnio.

E, pa da.

Nosi on u sebi sve ono, čega sam se ja lišio. Nije to Nero, koji, potjeran iz gradića, trči po jesenjoj šumi, no sve ono ružno, životinjsko, što ispada iz mene, laje sada kroz njegovo grlo.

Dobri pametni pas strada i trpi zbog mene.

Ja ga opet čujem. I u njegovu lajanju prepoznajem svoje srdžbe. Uvijek skrite i prigušene u svojoj nutrini, one sada bjesne u toj kišljivoj noći. Hoće da se izlaju.

Nero nije bijesan. I nije poginuo: To je baš on. Ne će ni u gradić, ni do svoje kuće; dok se ne izmori i bez daha; zauvijek ne klone sve ono zlo, koje je od mene primio.

Sad shvaćam, što je i kako je. I znam, što mi je uraditi.

III.

Sutradan poslije podne, čim mi se pričini, da kišica jenja, ja pođoh u šumu.

Kad uđoh u nju, začudih se, što se ona tako promijenila.

Sva su stabla gola; trava i opalo lišće trune na zemlji, nigdje ništa do lišaja i mahovine na deblima stabala, na povaljenom panju, na prokislim hridinama. Kao da su se stabla odmakla sada jedno od drugoga, al' je ipak uže i tjesnije u šumi, jer je magla sve zastrla, spustila se poput koprene pred svaki otvor, ovila sivim pređama grane i grančice. A tišina je potpuna; nijeme su i krupne kapi vode, što padaju s visoka na tlo pokrito šušnjem i šuškorom.

Sada i sam vidim kućicu u obližnjem dočiću. Možda se Nero ondje sklonio. I prošlog smo ljeta u njoj skupa ležali na hrastovu lišću, što ga žene, u šumi, kupe i ondje spremaju, da im preko zime bude stelja za krave. Eto, sada znam, što je i kako je. Prometnuo se Nero u Pustinjaka. Danju je u onom skrovištu, a obnoć ide okolo i laje. Zove me k sebi, u onu samoću. Pa i nema krivo. Biti sâm usred šume, u suhoj kućici! Ležati na lišću, dok vani kiša pada! Nisam li o tome više puta sanjao?

I ja tražim onu kućicu.

Nađoh je. Provukoh se u nju. Legoh na lišće.

Već dugo nije nitko amo zalazio. Psu ni traga.

Dugo ležim, gotovo ne misleći ni o čemu.

Hvata me iznova jedno od onih raspoloženja, u kojima mi se često čini, e se u meni sve razvezuje i razrešuje, da bude lakše upijeno u ono, što je okolo mene.

Al' ovog puta ne upija me u se ni proljetna okolina, puna boja i mirisa, ni perfidna duša jesenje šume, ni ognjeni udisaj ljetnog podneva. I što se sada iz mene kida, to se opet u me i vraća. Vraća se, ali ni obasjano suncem, ni osvježeno uzduhom, ni prožeto vedrinom, ni okupano u onome, što mi je dosad u svim takvim trenucima davalo snagu. Neka siva povorka izlazi iz mene, obilazi naokolo po magli pa se u me i vraća, još crnija no prije.

Mučim se; i sve mi je teže.

Ima nešto, čega se ne mogu lišiti. Jest neki talog, mutan i muljav, na dnu moje biti. Jest neka golema, sluzava, a jaka ruka, koja me drži u svojoj šaci. Jest nešto, što bih morao stresti iz sebe...

I ja osjećam potrebu, da nađem sud, u koji ću sve to izliti.

Vučem se do vratašca; pružam glavu; vičem u maglu:

— Nero!

I Nero se odaziva.

Čujem dalek lavež.

Skočio sam iz kućice. Jurnuo sam na onu stranu.

I meni je odmah lakše.

Gotovo vidim, kako se neki čuperci najtanje magle kidaju iz moje nutrinje i plinu u onoj tmuši. Iz mene nešto izlazi kao i iz debala i granja tih prokislih stabala. Čitavo jato avetinja ostavlja gnijezdo građeno u mojoj nutrinji i gubi se u toj sivosti.

I ja osjećam, da sva ta magla nije — kako ono ljudi vele — zgusnuta vodena para, no nešto drugo. Ona izlazi iz mene i iz svih tih stabala i grmova, koji sada trpe baš kao i ja.

— Nero!

Ne vidim i ne čujem ga, no znam, da je blizu. I znam, da ovaj moj susret s njime ne će biti jednak onima dosadašnjim. Ovog puta nismo u šumi, da po njoj šetamo. A i šuma nije više — šuma. Kad me ugleda, on me ne će pozdraviti veselim lajanjem, skakutanjem i mahanjem repom. Skočit će na me, da s mene nešto otkine, da nešto izdere. Istom sada znam, tko je i što je on. I ja ne ću više puštati u nj samo neke izdirke iz svoje nutrinje, no ću baciti preda nj čitav svoj život, da ga rastrgne i raznese.

— Nero!

Vičem, al' šuma ne prima moga glasa. On ostaje u meni. Ne čujem glasa grla svoga, kao što ne čujem ni lupe koraka svojih. Al' ipak u meni sve tutnji i ječi. Sve su stvari umrle naokolo, a mrtvo je i moje tijelo, jer gledam, a posvuda tama; jer slušam, a tišina je kao u grobu; jer vičem, a glasa svoga ne mogu čuti. Sve je nestalo. Al' ostadoše moje gladi, moje žeđe i moje mržnje, a nemam čime da ih utolim. Ja trebam nekoga, da ih rastrgne.

*

Il' se vjetar diže, il' nešto ide niza stranu.

Maglena se pruga sva uznemirila. Silazi nizbrdo, nalik na mutan potok, što dalje teče k nekom sivom mrtvom moru. Vijuga se nizbrdo, obilazi humak, prolazi ispred mene. I što bliže dolazi, to se ona više kida: drobi se u komade, što primaju neke oblike. Čitava povorka hita u trku, a tjera je režeći i lajući crn pas s bijelom prugom između očiju.

Oni likovi od magle bivaju sve strašniji u svojoj grdobi. Sva moja najružnija djela: što pogano žudjeh, za čim ogavno čeznuh, sve, što životinjski osjetih, kao da je sada primilo u njima svoj divlji avetski oblik.

Povorka strašila prolazi pred mojim očima. I ja znam, da sam ih sam stvorio, da su nikla iz moje krvi. Crni ih pas tjera, nasrće na njih i razdire ih; a ja trpim, kao da on kopa zubima po mome mesu. Privijam se i mučim. Čini mi se, da umirem.

— Nero!

A Nero biva sve veći, sve nagliji, ali i sve bjelji. Njegov je glas strašan. Moja nutrinja dršće od straha. Teturam. Udaram o nešto glavom; i padam na zemlju.

IV.

Kad sam se osvijestio, bio je već mrak, al' su zvijezde sjale.

One su mi pomogle izaći iz šume.

Pokraj ceste vidjeh svijetlo na prozoru neke kućice.

Pokucah i uđoh.

Nađoh u njoj čeljad, koju sam znao.

— I Vi se, gospodine, opet skitate mrakom ovuda? — reče mi domaćin.

— Al' ste blijedi! Sjednite! nadoda žena nudeći mi nešto.

— Blijed, možda. Al' inače...

— Nešto Vam se ipak dogodilo. E, vidim ja...

I žena navali svojim pričanjem.

Nikada ne će zaboraviti, što je sve pretrpjela neke večeri, kad je u toj šumi za magle zalutala. Sama ne zna, je li zbilja nešto doživjela, il' je samo sanjala ležeći gotovo bez svijesti. Al' ona vidje neko čudno stablo, što je izgledalo strašno, no ipak baš kao i ona sama. Sve najgrđe, što je ona dotada mogla pomisliti i osjetiti, kao da je visjelo na njemu, pa i sačinjavalo ono drvo, što se neprestano mijenjalo i preinačivalo kao da je nešto živo. Neke su ga ruke lomile i kršile, a ona je trpjela kao da netko nju raskida. A kada sve svrši, ona se dignu, i bi joj odmah lakše.

— Tek je odonda prava žena — reče pola od šale domaćin.

— Al' ipak... Bog me čuvao! — prekrsti se ona.

Njene me riječi uznemiriše. No ne rekoh ništa.

— Dođoh k Vama, jer tražim pseto. Crno s bijelim prugom na čelu.

— Kod nas je. Ima već više dana.

I domaćin izađe. Pođe do štalice preko puta, otvori neka vrata.

Ja zviždnuh.

Ču se lajanje. Nero banu; gotovo skoči na me.

Gledao sam ga začuđen.

Nikada mi se ne pričini ljepšim, mladim, veselijim.

A čudili se i ukućani, jer se bijaše sklonio kod njih, sav propao i ljutit. Jedva je primao hranu. Lutao je okolo. A gle ga sada, najedamput! Pa kako to?

Meni se činilo, da znam, zašto i od čega; ali ne progovorih.

Uzeh ga u krilo i izađoh.

Išao sam prema gradiću, dok je mjesec obasjavao cestu.

Nebo vedro. Zemlja tiha.

Duša mi je bila opet lagana; rekao bih: nova. Noge me lako nosile.

A Nero je bio sav sretan, što ga nosim kao ono davno, kad je za prvi put osjetio, ležeći malko preplašeno u mojim njedrima, kako vonjam.

Rječnik

addio (tal.) – zbogom
Ajaks Telamon – Ajant, sin Telamonov, grčki junak pod Trojom, najsnažniji ratnik nakon Ahileja

badanj – kaca, velika drvena posuda slična bačvi
beči – v. ***bezzi***
bezzi, ***beči*** (tal.) – prvotno sitan mletački novac, pola solda; kasnije novac uopće
bocal (*bocel*, tal. *bozzello*) – kolotur
bokaporta (tal. *boccaporta*) – ulaz u gornji dio broda, grotlo
bordiđati (tal. *bordeggiare*) – križati, jedriti protiv vjetra u cik-caku
budvar (*budoar*, franc. *boudoire*) – ženski salon u stanu
budžak (tur.) – ugao, kut, zakutak

Canaglia! Farabutto! (tal.) – nitkov, varalica
commediante (tal.) – glumac, komedijaš
conte (tal.) – grof

Ćozot – stanovnik talijanskog mjesta Choggie (u blizini Venecije); Ćozoti su poznati ribari
ćulav – malenih ušiju

detto, fatto (tal.) – rečeno, učinjeno
dižvica – posuda u koju se muze mlijeko, kravljača
doksat (tur.) – balkon, terasa

Egipan – u grč. mitologiji pratilac boga Pana
eremitaža (grč.) – osamljena kuća, pustinjakovo obitavalište
Eubeja – grčki otok
Euforbo – Euforb, sin Pantojev, hrabri Trojanac iz Homerove *Ilijade*
Exaudi nos, domine (lat.) – Usliši nas, gospodine

fibra (tal. *febbre*) – groznica, vrućica
furešt (tal. *forestiere*) – stranac, došljak

gaža (franc. *gage*) – plaća, zarada
Gladstone, William Ewart (1809-1898) – engleski državnik, premijer, najpoznatiji političar viktorijanske epohe; zalagao se za oslobođenje balkanskih naroda od turske vlasti
grazie (tal.) – hvala
gre – ide

Hios – grčki otok

ibrik (tur.) – bakrena posuda za lijevanje vode ili kave
impressario (tal.) – organizator i rukovodilac umjetničkih izvedaba
incasso (tal.) – utržak, inkas
incasso splendido! (tal.) – utržak sjajan!

kaćun (tur.) – biljka gomoljasta ploda
kafešantan (prema franc.) – javni lokal s pozornicom na kojemu nastupaju pjevači i svirači
Kafri – južnoafričko ratničko pleme
Kargadur – poluotok na otoku Braču, nedaleko Bobovišća
kondir (grč.) – vrč, krčag, pehar
košta (njem. *Kost*) – hrana, prehrana
kotarica – košarica
krtol – košara
kurat (tal.) – dušobrižnik, svećenik

lik – sloj kore od drveta između vanjske kore i debla; koristi se za izradu košara i sl.
Lloyd – poznato poduzeće za pomorski promet i osiguranje
luknja (njem. *Lücke*) – rupa, prodor
Luteran – protestant

mast – mošt, mlado vino
mašklin – pijuk, budak
maštela, maštil – drveni sud poput kace
misiti – držati misu
moco (tal. *mozzo*) – »mali od broda«, mornarski početnik
Mola la cima! (tal.) – Popusti uže!
mrtila (***murtila***) – biljka mrča, mirta

Nasradin – ili Nasredin Hodža, polulegendarni turski satiričar i mudrac iz 13. stoljeća, poznat iz brojnih humorističnih anegdota i priča
navdar – nadstojnik imanja, nadzornik težaka (od starijeg nabdar, u vezi s korijenom bdjeti; dakle, pazitelj, čuvar)
neharan – nezahvalan; ***neharnost*** – nezahvalnost
Né Stagno né Tamagno. Giammai! (tal.) – nikad neće biti ni Stagno ni Tamagno (dva glasovita talijanska tenora u 19. st.)
niente senza bezzi (tal.) – ništa bez novaca
nostromo (tal.) – zapovjednik palube, glavar mornara na brodu

Oh sole, sole mio (tal.) – O, sunce moje! (poznata talijanska pjesma)

Pantojevac Euforbo – v. *Euforbo*
partenza (tal.) – polazak
Pazzo! Traditore! (tal.) – Luđače! Izdajico!
Pedaljmuž-Lakatbrada – patuljak iz slavenske mitologije
Per Dio (tal.) – zaboga
profata (od lat. *propheta*) – prorok

Rendić, Ivan (1849-1932) – kipar i arhitekt, autor brojnih poznatih spomenika (Kačić-Miošiću, Gunduliću), te zvonika crkve u mjestu Ložišća na Braču
riva od Šćavuna (Venecija) – Riva dei Schiavoni, obala u Veneciji pored Trga svetog Marka nazvana prema Schiavonima (Slavenima), kako su Mlečani zvali Hrvate
rondari – mjesni stražari (V. N.)
rudnjak – košara, kotarica

Sacro Dio! (tal.) – Sveti Bože!
Sarpedom – Sarpedon, u *Ilijadi* vođa Likijaca, saveznika Trojanaca
Schopenhauer, Arthur (1788-1860) – njemački filozof, pesimist
sepetak (tur.) – mali sepet, koš, košarica
sić – bakreni sud za vodu
sinjorina (tal. *signorina*) – gospođica
Skamandar – rijeka nedaleko Troje
sprtva – košara
suvad – suho granje

šantanski (franc. *chanter* – pjevati) – pjevački
štrigarija (tal) – magija, čarolija
štrigun (tal.) – čarobnjak, vještac
šuškor – sušanj, opalo suho lišće i granje koje služi za potpalu

tamnatski vinogradi – vinogradi nedaleko filistejskog grada Tamnate, gdje je Samson golim rukama rastrgao lava
Te deum laudamus (lat.) – Tebe boga hvalimo
Timon Atenski – legendarni atenski mizantrop (V. st. pr. n. e.); spominju ga Platon, Aristofan; Shakespeare (drama *Timon Atenski*)
trusnik – sporangij, nespolni rasplodni organ u biljaka (npr. paprati), u kojemu se razvijaju rasplodne stanice spore ili truske

ulište – košnica

Viča (Vičja, Vještičja) luka – uvala na otoku Braču nedaleko Bobovišća
Visvamitra – jedan od sedam indijskih

legendarnih mudraca – rišija, kojima su prvima objavljene Vede i koji je jedini prešao iz niže kaste (kšatrija) u višu kastu (brahmana)
vlaće – vlati

zrenik (zast.) – obzor, horizont
Zulu – južnoafričko ratničko pleme

žeja – žeđ